

KUNTOTOIMISTO
1970-luvun hallinnollisen suunnittelun ilmentymä

Suomen historian
pro gradu -tutkielma
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ulla Pesola
Syksy 2004

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Ulla Pesola	
Työn nimi – Title KUNTOTOIMISTO 1970- luvun hallinnollisen suunnittelun ilmentymä	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2004	Sivumäärä – Number of pages 91 s.
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimus käsittelee vuosina 1973–1982 toiminutta kuntoliikuntajärjestöjen palvelutoimistoa Kuntotoimistoa. Toimistoa tarkastellaan osana laajentuvaa hallintojärjestelmää ja 1970-luvun kehittyvää liikuntapolitiikkaa. Toisaalta tutkimuksen kohteena on myös toimisto aikansa organisaationa, omana kokonaisuutenaan.</p> <p>Urheilun järjestökenttä oli perinteisesti ollut poliittisesti hyvin jakautunut, minkä vuoksi jokaisella keskusjärjestöllä ja niiden mukaan jakautuneilla kuntoliikuntajärjestöillä oli omaa, muista erillistä toimintaansa. Kuntotoimisto perustettiin koordinoimaan kuntoliikuntajärjestöjen toimintoja ja poistamaan päällekkäisyyksiä. Käytännössä toimisto hoiti muun muassa erilaisten kampanjoiden järjestämistä sekä tiedotus- ja koulutustoimintaa.</p> <p>Kuntotoimiston perustaminen liittyy myös 1970-luvulla lisääntyneeseen valtion ohjaukseen ja suunnitteluun. Opetusministeriön oma organisaatio kasvoi 1970-luvulla samalla kun liikuntapolitiikka laajentui käsittämään myös laajan kansanosan harrastaman kuntoliikunnan. Kuntotoimisto pyöri opetusministeriön avustuksella, ja sen johtokunnassa oli järjestöjen lisäksi opetusministeriön edustaja. Rahoittajana opetusministeriöllä oli sanansa sanottavana myös esimerkiksi toimiston palkkauskysymyksissä. Käytännössä myös kuntoliikuntajärjestöt joutuivat lainoittajina rahoittamaan toimiston toimintaa.</p> <p>Vuonna 1980 voimaan tulleen liikuntalain myötä Kuntotoimisto tippui pois valtionavun piiristä, mikä oli yksi sen toiminnan loppumiseen vaikuttanut tekijä. Toimiston loppuaikaa leimasivat järjestöjen erimielisyydet toimiston toiminnasta ja tulevaisuudesta.</p>	
Asiasanat – Keywords 1970-luku, hallintohistoria, kuntoliikunta, liikunta, liikuntapolitiikka, urheiluhallinto	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	3
1.1. Tutkimustehtävä ja näkökulma	4
1.2. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	7
1.3. Suunnitteluinto kasvaa – hallinnon kehitys 1960- 70-luvuilla.....	10
2. Huippu-urheilun tukemisesta liikuntapolitiikkaan	14
2.1. Urheilun historiallinen jakolinja	14
2.2. Kuntoliikunnan nousu pakottaa uudistuksiin	15
2.3. Opetusministeriö kasvaa ja kehittyy.....	19
3. Kuntotoimiston perustaminen	25
3.1. Kuntotoimistoa edeltävä yhteistyö	25
3.2. Ajatus palvelutoimistosta herää ja hautuu	26
3.3. Palvelutoimisto muotoutuu	29
3.4. Järjestöjen erilaiset lähtökohdat	32
4. Kuntotoimisto käytännössä – organisaatiokaavioita ja toimenkuvia	36
4.1. Kuntotoimiston työn alku	36
4.2. Kuntotoimisto organisaationa	37
4.3. Kampanjoita, tiedotusta ja koulutusta – toiminnan eri osa-alueet	43
5. Toimiston krooniset kassavaikkeudet	49
5.1. Urheilun valtionapujärjestelmä	49
5.2. Kuntotoimiston talous eri vuosina	52
5.3. Järjestöjen vastuu rahoituksesta.....	58
5.4. Sotkuja tileissä	61
6. Kuntotoimiston kuolema	63
6.1. Liikuntalaki liikuntapolitiikan selkeyttäjäksi.....	63
6.2. Toimiston rekisteröiminen sen kohtalonkysymyksenä	67
6.3. Kuntotoimisto järjestöjen välikädessä.....	72
6.4. Kuoliniskuja	75

7. ”Kurkistusaukko” 1970-luvulle	78
LÄHTEET	83
Liite 1. Kuntotoimiston perustamissopimus.....	89

1. Johdanto

1970-luku oli erilaisten organisaatioiden aikaa – uusia organisaatioita perustettiin erilaisiin yhteyksiin, ja silloin voimissaan olleet organisaatiokaaviot monimutkaistuivat entisestään. Eräs tuon ajan uusista organisaatioista oli Kuntotoimisto – kuntoliikuntajärjestöjen palvelutoimistoksi vuonna 1973 perustettu elin. Sen perustamissopimuksen (liite 1) allekirjoittivat kaikki silloiset viisi kuntoliikuntajärjestöä, ja sen johtokunnassa oli järjestöjen lisäksi edustettuna myös rahoittajana toiminut opetusministeriö.

Kuntotoimiston perustamiseen oli useampia syitä. Niistä yksi oli pyrkimys selkeyttää usean kuntoliikuntajärjestön päällekkäisiä toimintoja ja kampanjoita. Palvelutoimisto toimikin osin järjestöjen toimintojen koordinaattorina, osin niiden toimeenpanijana. Se hoiti muun muassa tiedotus- ja koulutustoimintaa sekä kuntoliikuntakampanjoiden suunnittelua ja toteutusta. Kuntotoimisto toimi lähes kymmenen vuoden ajan kunnes liikuntalain voimaan tulon myötä 1980 sen rahoitus tuli epävarmemmaksi. Toimisto lakkautettiin virallisesti vuonna 1982.

Kuntotoimisto sivuutetaan monissa tutkimuksissa pelkkänä kuriositeettina, joka kaikessa hiljaisuudessa lopulta haudattiin. Sen perustamisen ja lakkauttamisen syihin tai itse toimintaan ei sen tarkemmin paneuduta.¹ Lähemmin tarkasteltuna palvelutoimisto muodostaa kuitenkin oivan kurkistusaukon oman aikansa ilmiöihin. Vaikka toimisto oli varsin rajattu organisaatio, ja sen toiminta-aika jäi lopulta lyhyeksi, se valottaa omalta osaltaan esimerkiksi monia valtion liikuntahallinnon kehitysvaiheita. Alkuun hyvin selkeän tuntuinen organisaation elinkaari pitääkin sisällään monia kysymyksiä ja koko silloista hallintokulttuurin kehitystä sivuavia ilmiöitä.

Tarkemmin katsoen Kuntotoimisto oli yksi iso kysymysmerkki, jota selvittämällä on mahdollista kurkistaa myös 1970-luvun politiikan kiehtovaan maailmaan.

¹ Esim. Juppi 1995, 226–228; Vasara 1992c, 422. Teoksissa selvitetään muuten liikunnan historiaa ja liikuntahallintoa varsin monipuolisesti, Kuntotoimiston käsittely jää vähemmälle. Myöskään opetusministeriön perusteellisessa moniosaisessa historiassa ei toimistoa juuri käsitellä. Toimiston perustamiseen vahvasti liittyvä Niemen toimikunta on esillä, mutta itse toimiston synty mainitaan vain alaviitteessä. Autio 1994b, 421.

1.1. Tutkimustehtävä ja näkökulma

Tarkastelen tutkimuksessani Kuntotoimistoa hallintohistoriallisesta näkökulmasta. Näkökulma nousi aiheeseen tutustuessani hyvin vahvasti esiin, sillä Kuntotoimistoon liittyi selkeästi valtion ohjauksen lisääntymisen aikana myös opetusministeriön vaikutuksen nousu liikuntapolitiikassa. Opetusministeriö oli hankkeessa yhtenä aloitteentekijänä, ja rahoittajan roolissa se oli tärkeässä asemassa kautta toimiston elinkaaren. Talousongelmien kanssa kamppailnut Kuntotoimisto liittyy ajan liikuntapolitiikkaan myös uudistusten kourissa olevan urheilun rahoitusjärjestelmän myötä.

Hallintohistoria näkökulmana ei ole aivan ongelmaton. Hyvänä osoituksena siitä on Jari Stenvallin ja Seppo Tiihosen toimittama teos *Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa*, jossa eri alojen asiantuntijat pohtivat käsitteen sisältöä. Rajoja yritetään vetää hallintotieteen, julkishallintotieteen ja hallintohistorian välille. Hallintohistorian alaa pyritään selkeyttämään ja määrittelemään: kuuluuko hallintohistoria historiatieteisiin vai hallintotieteisiin?² Eri tieteiden väliset rajat yleisestikään eivät koskaan ole selvät, ja erilaisiin rajanvetoihin liittyviä keskusteluja käydään jatkuvasti. On kuitenkin sekä luonnollista että erittäin hedelmällistä, että tutkimusaiheet menevät eri tieteiden välillä päällekkäin, kuten herkästi käy esimerkiksi julkishallintotieteen ja hallintohistorian kanssa.

Seppo Tiihosen mukaan yhteiskunta- ja historiatieteiden yksi oleellisin ero on, että historiatieteet pyrkivät löytämään menneestä ainutkertaista kun taas yhteiskuntatieteet etsivät yleistyksiä ja lainalaisuuksia. Tiihosen mielestä hallintohistorian tutkimukseen kuuluu selittävän, teorianmuodostukseen tähtäävän tutkimuksen lisäksi myös vaatimattomampaan tavoitetasoon tähtäävä tutkimus, joka käsittelee yksittäistä ilmiötä tai tapahtumaa.³ Mielenkiintoinen on Tiihosen oma määritelmä ”*vaatimattomampaan tavoitetasoon tähtäävästä tutkimuksesta*”. Mielestäni hän tällä määritelmällä – aivan suotta – alentaa yhden näkökulman suhteessa toiseen. Tutkittaessa yksittäistä ilmiötä voidaan syventämällä

² Stenvall – Tiihonen (toim.) 1995.

³ Tiihonen 1995, 4-5.

tarkastelua päästä aivan yhtä tasokkaaseen lopputulokseen kuin pyrittäessä yleistyksiin ja teorianmuodostukseen.

Matti Mälkiä jakaa hallintohistoriallisen tutkimuksen kahteen osaan; toisaalta makro- toisaalta mikrotason tutkimukseen. Makrotasolla tutkimuksen kohteena ovat yhteiskunnan hallintojärjestelmät kokonaisuudessaan, mikrotasolla taas kohteena ovat erilaiset julkiset organisaatiot ja niiden hallinto.⁴ Omassa työssäni molemmat näkökulmat ovat edustettuina. Toisaalta tarkastelen Kuntotoimistoa osana laajempaa hallintojärjestelmää ja 1970-luvun kehittyvää liikuntapolitiittista näyttämöä. Kuntotoimisto näkyy yhtenä kehittyvän liikuntapolitiikan pelinappulana ja hallinnon yhä monimutkaistuvan organisaatiokaavion osasena. Toisaalta tarkastelun kohteena on toimisto aikansa organisaationa, omana kokonaisuutenaan. Palvelutoimistoon liittyy paljon käytännön, ”ruohonjuuritason” kysymyksiä. Näitä kahta puolta tarkastelemalla pyrin luomaan Kuntotoimistosta moniulotteisen ja hyvin kontekstoidun kuvan.

Pyrin tutkimuksessani selvittämään, miten Kuntotoimistossa näkyivät 1970-luvulle ja ajan liikuntapolitiikalle tyypilliset ilmiöt, ja mikä oli Kuntotoimiston rooli 1970-luvun liikuntapolitiikassa. Näihin laajempiin kysymyksiin käsiksi päästäkseen täytyy lähteä ruohonjuuritasolta, käytännön kysymyksistä: Miksi toimisto alun perin perustettiin? Mitkä olivat Kuntotoimiston tavoitteet ja miten ne toteutuivat? Miten toimisto sijoittui urheilujärjestöjen tulehtuneissa suhteissa ja minkälaiset ylipäätään olivat Kuntotoimiston toimijoiden keskinäiset suhteet? Mikä oli opetusministeriön rooli hankkeessa ja mikä oli eri osapuolten motivaatio hankkeen toiminnassa?

Tutkimuskohteen ajallinen läheisyys tuo myös tutkimukselle oman haasteensa. 1970-luku oli tämän päivän näkökulmasta herkullista aikaa, johon liittyy monia stereotyyppioita. Kun olettaa tietävänsä, minkälaista tietynä aikakautena oli, pystyy juuri odottamiaan ilmiöitä ja tendenssejä löytämään mistä vain sitä aikakautta tarkastellessaan. Varsinkin lähihistorian tutkimuksessa tämä vaara on erityisen suuri: koska tutkittava kohde on niin lähellä, tutkija kuvittelee tuntevansa sen.

⁴ Mälkiä 1995, 3 ja 30.

Yhdeksi lähihistorian tutkimuksen isoksi ongelmaksi mainitaankin usein perspektiivin puute. Usein tämä ajatus liittyy keskeneräisten prosessien tutkimiseen, mutta se kytketään herkästi minkä tahansa lähihistoriaan sijoittuvan tutkimusaiheen valintaan. Ajatellaan, että ajallisesti tutkijaa lähellä olevat tapahtumat saavat vääristyneet mittasuhteet: tutkija ei pysty antamaan tutkimuksen kohteelle oikeaa painoarvoa, koska seisoo liian lähellä sitä.⁵

Totta on, että perspektiivi lähihistorian tapahtumiin muuttuu ajan myötä, mutta niin se muuttuu myös muuhun historiaan. Jokainen sukupolvi kirjoittaa historiaa uudelleen, uudesta perspektiivistä. Olennaista on oman asemansa ja perspektiivinsä tiedostaminen. Kalelan mukaan kaikkia tutkimuksen kohteita, myös lähihistoriaa, pitäisi lähestyä kuin vieraan kulttuurin ilmiötä. Tämä voi olla vaikeaa, jos kohde on hyvin lähellä ja jopa tutkijan omassa muistissa, itse koettuna. Kuitenkin tutkija lähestyy tutkimaansa kohdetta aina omasta ajastaan, omasta kulttuuristaan käsin eikä siten voi ohittaa nykyisiä historiakäsityksiä.⁶

Kalela puhuu myös oikeuden tekemisestä tutkimuskohteelle. Yhtä lailla kuin tutkijalla on velvollisuus yleisöään kohtaan, niin on hänellä myös velvollisuus tutkimuksen kohteena olevia ihmisiä tai asioita kohtaan. Tutkijan pyrkimyksenä pitäisi olla oikeudenmukainen kuvaus. Kalelan mukaan voi olla mahdotonta täysin ymmärtää toisen ihmisen ajattelua, mutta tutkija pystyy lähteidensä avulla rekonstruoimaan toisen ihmisen käsitystä todellisuudesta oman aikansa yleisölle tiedoksi. Tutkija on kuin kahden toisilleen vieraan kulttuurin välinen tulkki.⁷

Moniin näihin ongelmiin törmää myös 1960–1970-luvun tutkimuksessa, varsinkin hallintohistoriallisiin kysymyksiin paneutuessaan. Ajanjakso on tänä päivänä helppo nähdä stereotyyppisen byrokraattisena ja jäykkänä. Toki juuri näitä ilmiöitä alkoi hallinnossa silloin esiintyä. Kysymys onkin siitä, tarkastelemmeko näitä ilmiöitä meidän päivästämmekä käsin, jolloin on helppo tänä päivänä tietämiemme asioiden pohjalta osoittaa kasvavasta systeemistä ongelmakohtia ja heikkouksia. Vai pyrimmekö tarkastelemaan hallinnon kehitystä omana

⁵ Heikkinen 1996, 138–139; Soikkanen 1995, 124–125.

⁶ Heikkinen 1996, 138–139; Kalela 2002, 98–101 ja 243–245; Soikkanen 1995, 124–125.

⁷ Kalela 2002, 55, 98–101 ja 243–245.

aikakautenaan, hyvinvointivaltion ja sosiaalietuksien rakentumisen aikana. Näihin ilmiöihin pureutuu johdannon viimeinen luku, jossa pyritään rakentamaan raameja 1970-luvun ilmiöille.

1.2. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Kuntoliikuntaa on aiemmin tutkittu lähinnä liikunnalliselta kannalta, varsinaista kuntoliikuntaa ohjaavaa liikuntapolitiikkaa on tarkasteltu vain muutamassa tutkimuksessa, niissä tosin varsin perusteellisesti. Tätä aukkoa on pyrkinyt täydentämään jo vuonna 1976 käynnistetty urheiluhistorian tutkimusprojekti, joka pyrki lähestymään urheiluhistoriaa tieteellisin tavoittein.⁸ Vaikka projekti kohtasi monia yhä edelleen ajankohtaisia ongelmia muun muassa rahoituksen ja muuten niukkojen resurssien suhteen, se pystyi kuitenkin vuosien varrella tuottamaan muutamia varteenotettavia tutkimuksia.⁹ Varsinkin projektin päätöstyönä tehty ”Suomi uskoi urheiluun” vuodelta 1992 on laaja Suomen liikuntahistorian yleisteos. Teos käsittelee monipuolisesti Suomen urheilun ja liikunnan historiaa, niin liikunnalliselta kuin poliittiseltakin kannalta, ja osoittautui työni edetessä tärkeäksi lähteeksi.

Joel Jupin tutkimus Suomen julkinen liikuntapolitiikka valtionhallinnon näkökulmasta vuosina 1917–1994 on perusteellinen ja yksityiskohtainen tutkimus Suomen liikuntapolitiikan kehityksestä. Juppi on arkistojen ja virallisjulkaisujen laajan käytön lisäksi haastatellut monia liikuntapolitiikan vaikuttajia ja siten saanut ensi käden muistitietoa varsinkin tutkimastani ajasta.¹⁰ Monet Kuntotoimiston yhteydessä vaikuttaneet toimijat kuten Heikki Klemola ja Timo Haukilahti ovat olleet myös muuten liikuntapoliittisesti merkittävässä asemassa ja siten päätyneet Jupin haastateltaviksi.

⁸ Roiko-Jokela 1998, 257. Projektin alku on osa juuri sitä 1970-luvun kehitystä kohti tieteellisyyttä ja suunnittelua, joka tässäkin työssä tulee esiin.

⁹ Roiko-Jokela 1998, 257–258. Projektin tuottamista tutkimuksista mainittakoon mm. Leena Laineen *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa 1856–1917* (1984) sekä Kalervo Ilmasen ja Touko Voutilaisen *Jumpasta tiedekunnaksi – suomalainen voimistelunopettajakoulutus 100 vuotta 1882–1982* (1982).

¹⁰ Juppi 1995.

Myös Kalervo Ilmasen Kunnat liikkeellä – kunnallinen itsehallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919–1994 on vahvasti taustakirjallisuudessani.¹¹ Kuntien näkökulma liikuntapolitiikan kehityksessä on erityisesti 1970-luvulla hyvin merkittävä, ja yhteistyö kuntien kanssa oli myös iso osa Kuntotoimiston tehtävänkuvaa. Yksi kimmoke toimiston perustamiseen oli selkeämmän yhteistyön kehittäminen kuntiin päin.

Myös hallintohistoriaa on vuosina 1986–1996 toimineen hallintohistoriakomitean ansiosta tutkittu varsin paljon.¹² Tämän tiimoilta syntynyt Raimo Savolaisen Keskusvirastolinnakkeista virastoarmeijaksi on esimerkiksi ollut hyödyksi ajan yleisiä kehityskaaria selvittäessäni.¹³ Eräs kattava hallintohistoriallinen tutkimus on opetusministeriön moniosainen historia, josta erityisesti Veli-Matti Aution kirjoittama kuudes osa on perusteellinen ja kattava katsaus ministeriön kehitykseen vuosina 1966–1980.¹⁴

Pääasiallisina arkistolähteinäni olen käyttänyt Suomen urheiluarkistossa löytyvää Kuntotoimiston arkistoa, josta osa on vielä luetteloimatta. Käytössäni oli kuitenkin koko arkisto, joka osoittautui monipuoliseksi ja kattavaksi. Lähihistorian lähteille tyypillinen ”päätöspöytäkirjojen ja puhelimen terrori”¹⁵ näkyy jonkinasteisena myös Kuntotoimiston arkistossa; esimerkiksi keskustelupöytäkirjoja on vain murto-osa pöytäkirja-aineistosta. Arkisto kokonaisuutena muodostaa kuitenkin monipuolisen lähteistön. Käytössäni olivat johtokunnan, toiminnanjohtajien ja toimistopalaverien pöytäkirjojen lisäksi kirjeaineisto, talouteen liittyvät asiakirjat sekä erikseen kootut perustamiseen ja lakkauttamiseen liittyvät asiakirjat. Varsinaisen kirjeaineiston lisäksi myös muun aineiston joukosta löytyy runsaasti toimijoiden välistä kirjeenvaihtoa, jossa ihmisten ääni tulee hyvin kuuluviin. Suurin osa pöytäkirja-aineistosta on päätöspöytäkirjoja, mutta niissäkin kerrotaan päätöksistä ja asioiden käsittelystä varsin monisanaisesti. Toki joukossa olevat keskustelupöytäkirjat valottavat päätöspöytäkirjoja paremmin toimijoita persoonina.

¹¹ Ilmanen 1995.

¹² Hallintohistoriatutkimuksen työryhmän loppuraportti 1997, tiivistelmä.

¹³ Savolainen 1996;

¹⁴ Autio 1994b.

¹⁵ Soikkanen 1995, 120–121.

Opetusministeriön organisaatiosta lähinnä urheilu- ja nuorisotoimiston, sitten urheilu- ja nuoriso-osaston sekä sen alaisen urheilutoimiston toiminta olisi ollut tutkimukseni kannalta tärkeä. Juuri näistä instansseista oli edustajat Kuntotoimistossa. Sen enempää opetusministeriön kuin Valtioneuvostonkaan arkistosta ei kuitenkaan näitä papereita löytynyt, vaikka niistä maininta luetteloissa olikin. Selityksiä asianlaitaan löytyi muutamia erilaisia, mutta lopputulos oli se, ettei papereita löytynyt.

Opetusministeriön arkistossa tutustuin Valtioneuvoston arkistosta löytyviin Valtion urheiluneuvoston järjestöjaoston pöytäkirjoihin. Niissä näkyy hyvin pelkistetyksi lähinnä avustusten jakoon liittyviä valmistelevia vaiheita. Aineisto ei ollut kovin hedelmällinen: pöytäkirjat ovat suppeita päätöspöytäkirjoja, ja Kuntotoimiston vaiheisiin liittyvät viittaukset löytyvät monipuolisemmin käsiteltyinä Kuntotoimiston omasta arkistosta. Valtion urheiluneuvoston arkisto toimi siis lähinnä Kuntotoimiston omaa arkistoa tukevana lähteistönä.

Lisäksi olen urheiluarkistossa käyttänyt osia muiden kuntoliikuntajärjestöjen arkistoista. Järjestöjen toimintakertomukset valottavat hyvin järjestöjen suhtautumista Kuntotoimiston perustamiseen ja toimintaan. Lisäksi Suomen Kuntourheiluliiton arkistosta löytyy aivan toimiston viime hetkiin liittyvää aineistoa, joka kertoo toimiston kuoleman hetkistä.

Lähdeviitteisiin ja lähdeluetteloon olen laittanut myös lähteiden sijaintitiedot. Tämä johtuu siitä, että lähteiden sijaintipaikka vaihtelee eikä ole kaikin paikoin johdonmukainen. Lisäksi mukana on myös luetteloimatonta aineistoa, mikä aiheuttaa päällekkäisyyksiä: esimerkiksi pöytäkirjoja löytyy varsinaisesta pöytäkirja-aineistosta, toimiston perustamiseen ja lakkauttamiseen liittyvästä aineistosta sekä luetteloimattoman aineiston joukosta. Selvytyden vuoksi olen laittanut tiedot kaikkiin viitteisiin, en ainoastaan poikkeaviin.

1.3. Suunnitteluinto kasvaa – hallinnon kehitys 1960- 70-luvuilla

1970-luku oli valtiohallinnossa suurten muutosten aikaa. Aikaan liittyvät ilmiöt luovat taustan ja kontekstin myös Kuntotoimiston synnylle ja kehitykselle.

1970-lukuun liittyy monia ilmiöitä, jotka koetaan stereotyyppisesti ”70-lukulaisiksi”: tiukka valtion kontrolli, ylenmääräinen suunnittelu ja lukuisat hierarkkiset organisaatiot. Niin vaarallista kuin tällainen tyypittely voi olla, monet näistä ilmiöistä ovat todellisuudessa olleet ajankohtaisia 1970-luvulla. Moniin niihin liittyy tänä päivänä tarkasteltaessa jossain määrin jälkiviisaita asenteita, ja ne nähdään lähinnä lopputuloksen, paisuneen ja joustamattoman byrokratian kautta. Paula ja Seppo Tiihosen hallintohistoriallisen tutkimuksen nimi on hyvä esimerkki tästä: *Keskitetyn suunnittelun nousu ja tuho. Jäähvyäiset alistavalle, pysähtyneisyyden ajan suunnittelulle.*¹⁶ Keskitetty suunnittelu on merkinnyt voimissaan ollessaan alistavaa ja pysähtynyttä aikaa, jotakin negatiivissävytteistä. Toki tekijät tarkastelevat aikaa (noin 1960–1980) monipuolisesti eri näkökulmista - otsikko kuitenkin kuvaa sitä, miten 1970-luvulla vallalla olleet hallinnolliset linjat tänä päivänä meille näyttäytyvät.

Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että kaikki kehitys pohjautuu koko aiemmalle hallinnon kehityskaarelle; keskitetty suunnittelu ei ole vain tuhoutunut ja häipynyt pois vaan on omalta osaltaan luonut alustaa, jolle uusia linjoja on vuorostaan kehitelty. Kaikki hallinnolliset ratkaisut ovat omana aikanaan olleet perusteltuja ja tarkoituksenmukaisen tuntuisia, ja ne jättävät jälkensä myös myöhempisiin ratkaisuihin. Huomattavaa on, että monet niistä ovat myös jo omana aikanaan herättäneet kritiikkiä ja vastustusta.¹⁷

Leimaa antavaa koko sotien jälkeiselle hallinnon kehitykselle on ollut hyvinvointivaltion kehittyminen. Hyvinvointivaltio on kehittynyt asteittain, ja joitain uudistuksia toteutettiin jo autonomian aikana. Sotatalouteen liittynyt sääntelyjärjestelmä sisälsi jo useita selviä hyvinvointivaltion tavoitteita, mutta varsinaista sosiaalivaltion kehittämisen aikaa olivat 1960- ja 1970-luku.

¹⁶ Tiihonen – Tiihonen 1990.

¹⁷ Alasuutari 1996, 109–110.

Yhteiskunnan rakennemuutos kohti teollista yhteiskuntaa sekä suuri muutto maalta kaupunkiin toivat mukanaan sosiaalisia ongelmia, joiden ratkaisuyrityksissä julkisen vallan rooli korostui.¹⁸

Hyvinvointivaltion kehittyminen esimerkiksi yhä lisääntyvien hyvinvointipalvelujen muodossa muutti myös hallintokoneiston rakennetta. Valtionhallinnon laajeneminen ajoittui lähinnä 1960- ja 70-luvuille, kun hyvinvointipalveluja organisoitiin ja julkisen henkilöstön määrä lisääntyi nopeasti. Uusia virastoja perustettiin tehostamaan hallinnon toimintaa ja käyttöön otettiin myös monia uusia organisaatiomuotoja, muun muassa julkisoikeudellisia laitoksia ja yhdistyksiä.¹⁹

Hallinnon laajentamisen lisäksi eräs ajalle ominainen ilmiö olikin hallinnon organisointi. Hallinnon laajentaminen ja tehokas organisointi ovat kulkeneet käsi kädessä; organisointi oli yksi perusedellytys laajenemiselle.²⁰ 1970-luvulta onkin lähtöisin nykyäänkin hallinnossa nähtävissä oleva hierarkkinen organisaatiomalli. Perustettiin paljon pieniä organisaatioita, osastoja ja yksiköjä, joiden suhteet toisiinsa määräytyivät hierarkkisten kaavioiden mukaan. Uusilla suunnittelujärjestelmillä pyrittiinkin kokonaisvaltaiseen, eri sektorit huomioonottavaan toimintaan.²¹

Vaikka valtion ohjausta lisättiin, mikä johti myös vallan keskittymiseen, liian tiukkana nähty valtion ohjaus herätti myös kritiikkiä. Aluepolitiikka oli yksi keskustelun aiheista, ja desentralisaatio ja hajasijoittaminen olivat myös ajan ilmiöitä.²² 1950-luvun lopulla toiminut valtionhallinnon organisaatiokomitea näki tehtäväkseen löytää tasapaino sentralisoinnin ja desentralisoinnin välillä. Silloin nähtiin, että erilaisten hallintotehtävien lisääntyminen ja siitä johtuva hallintokoneiston kasvu lisäsi hallinnon keskittymistä ja tarvitsi vastapainokseen desentralisaatiota. Tällä alimpaan mahdolliseen portaaseen siirrettävää päätöksenteolla pyrittiin lisäämään hallinnon tehokkuutta. 1960-luvulla

¹⁸ Ilmanen 1996, 154–156; Juppi 1995, 169–171; Mäenpää 1991, 36.

¹⁹ Mäenpää 1991, 44; Tiuhonen – Tiuhonen 1990, 178–180.

²⁰ Mäenpää 1991, 36–37.

²¹ Lind 1995, 83; Tiuhonen – Tiuhonen 1990, 178–180.

²² Alasuutari 1996, 109–110.

määriteltiin hallinnon kehittämisen yleisperiaatteiksi tehokkuus, oikeusturva, päätöksenteon ja toimivallan delegointi ja desentralisointi.²³

Hallinnon laajenemisen ja organisoinnin lisääntymisen rinnalla 1970-luvulla voimistui myös suunnitteluinto. Into palveli laajenevia ja monimutkaistuvia organisaatiosokkeloita ja tavallaan mahdollisti näiden huiman kehityksen. Pertti Alasuutari määrittelee kirjassaan Toinen tasavalta ajanjakson noin 1970–1985 suunnittelutalouden vaiheeksi. Tämä tarkoitti ajatusta siitä, että ”tieteellinen” suunnittelu ja organisointi olivat parhaita tapoja ratkaista monia yhteiskunnallisia ongelmia. Paremmalla suunnittelulla ajateltiin voitavan ratkaista niin valtiontalouden kuin erilaisten virastojen käytännön ongelmiakin.²⁴ Suunnittelujärjestelmät luotiin yhteiskunnallisten uudistusten työvälineiksi.²⁵

Tämä tieteellisen suunnittelun esiinnousu ajoittui jo 1960-luvun loppupuolelle, ja 1970-luvun yhteiskuntapoliittiselle keskustelulle oli jo ominaista yhdistää esimerkiksi erillisiä lakeja kaikenkattaviksi ”järjestelmiksi”.²⁶ Vaikka tämä suunnitelmallisuus ja organisointi olivat ominaisia nimenomaan ajan yhteiskunnalliselle keskustelulle, Alasuutari muistuttaa, että ne eivät jääneet ainoastaan keskustelun tasolle. Kyse ei ollut vain ”ajan hengestä” tai suunnittelutalouden tulosta vain osaksi yleistä keskustelua, vaan valtiollisia suunnittelujärjestelmiä todellakin kehitettiin ja tehostettiin. Puheet johtivat tekoihin – ja toisin päin.²⁷

Suunnittelutalous, keskitetty suunnittelu, yhdistetään usein lähinnä ajatukseen lisääntyneestä valtion ohjauksesta. Kuten aiemmin todettiin, 1970-luvulla kuitenkin myös delegointi ja desentralisaatio voimistuivat. Nämäkin ilmiöt sopivat suunnitelmatalousajatteluun. Delegointi alemmille tasoille tehosti

²³ Lampinen 1970, 26–27; Savolainen 1992, 20. 1980-luvun lopulle tultaessa ja järjestelmää purettaessa huomattiin, että delegointi ei suunnitelmista huolimatta ollut lisännyt tehokkuutta. Tehtävien hoidon siirtyessä toiselle viranomaiselle ei vanhaa organisaatiota ollut välttämättä lainkaan supistettu. Tämä oli johtanut useiden puolitehoisten organisaatioiden kehittymiseen ja osaltaan vaikuttanut päinvastaisista suunnitelmista huolimatta hallinnon paisumiseen. Muutoksen aikaan valtion ja kuntien taloudessa 1989, 10.

²⁴ Alasuutari 1996, 108.

²⁵ Lind 1995, 83; Tiuhonen – Tiuhonen 1990, 179.

²⁶ Alasuutari 1996, 108–109.

²⁷ Alasuutari 1996, 251.

hallintokoneiston toimia, jos se vain suunniteltiin tarpeeksi hyvin.²⁸ Keskenään hyvin vastakkaiset ilmiöt – lisääntynyt valtion ohjaus sekä vallan delegointi ja desentralisointi – eivät siis sulkeneet toisiaan pois vaan olivat molemmat 1960- ja 70-luvuille ominaisia ilmiöitä. Toisaalta kontrolli keskittyi tiukemmin keskushallinnolle, toisaalta hyvin organisoidulla ja kontrolloidulla delegoinnilla pyrittiin lisäämään hallinnon tehokkuutta. Tehokas organisointi toisaalta mahdollisti omalta osaltaan myös tehokkaan kontrollin: tiedettiin tarkkaan, missä portaassa, missä organisaation osassa vastattiin eri asioista. Suunnittelemalla organisaatio hyvin pystyttiin langat pitämään delegoinnin jälkeenkkin keskitetyissä käsissä.

Alasuutarin mukaan suunnittelu ja organisointi nähtiin kokonaisvaltaisena ratkaisuna myös eri laitosten käytännön toimivuudessa ja joustavuudessa ilmenneisiin ongelmiin. Ajateltiin, että hyvin suunniteltu organisaatio on myös joustava ja tehokas.²⁹ Ironiselta tuntuu, että se, millä näihin aikoihin pyrittiin lisäämään hallinnon tehokkuutta, johtikin hallinnon ylenmääräiseen byrokratisoitumiseen ja monimutkaistumiseen. Nimenomaan joustavuuden puute ja hallintokoneiston jäykkyys olivat merkittäviä syitä rakennetta myöhemmin yksinkertaistettaessa ja selkeytettäessä. 1980-luvun lopulla havahduttiin siihen, että julkinen sektori oli paisunut liian suureksi ja sitä vaivasi liiallinen säätelyhenkisyys. Hallintoa pyrittiin tekemään joustavammaksi tarpeettomia säädöksiä, normeja ja lupamenettelyjä purkamalla.³⁰

²⁸ Alasuutari 1996, 109–110; Ahlstedt – Jahnukainen – Vartola 1974, 80.

²⁹ Alasuutari 1996, 108.

³⁰ Autio 1995, 152.; Mäenpää 1991, 51–52.

2. Huippu-urheilun tukemisesta liikuntapolitiikkaan

2.1. Urheilun historiallinen jakolinja

Suomen liikuntapolitiikan kehittymiseen 1900-luvulla vaikuttivat voimakkaasti monet tekijät. Eräs leimaa-antavimmista on ollut urheilun kentän jakautuminen vuosisadan alkupuolella porvarilliseen, työväen ja ruotsinkieliseen urheiluliikkeeseen. Kuntotoimiston perustaneet kuntoliikuntajärjestöt noudattivat hyvin pitkälle urheilun keskusjärjestöjen muodostamaa poliittista jakolinjaa. Niiden osalta kuviota täydensi kuitenkin vielä kuntoliikuntajärjestöistä vanhin, Suomen Latu.

Ensimmäinen perustettu valtakunnanliitto oli vuonna 1906 syntynyt Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto, SVUL, johon kuului myös noin puolet työväenyhdistysten alaisista seuroista. Jo ennen kansalaissotaa työväenliikkeen piiristä nousi esiin ajatuksia oman liiton perustamisesta, mutta ne hautautuivat muun muassa sodan aiheuttaman poikkeustilan vuoksi.³¹

Kansalaissodan jälkeen SVUL otti jyrkän kannan työläisjäseniinsä ja erotti liitosta kovalla kädellä sotaan punaisten puolella osallistuneet seurat ja jäsenet.³² Tämän seurauksena tapahtunut Työväenurheiluliiton, TUL:n, perustaminen merkitsi kahden erillisen urheiluleirin syntymistä sekä näiden leirien välisten yhteyksien katkeamista. Tämä jako kahtia vaikutti Suomen urheilu- ja liikuntapolitiikkaan lähes koko 1900-luvun. Toinen selvä jakoviiva oli kielikentän jakautuminen. Aiemmin SVUL:n alla ollut ruotsinkielisten Svenska Finlands Idrottsförbund SFI jättäytyi erimielisyyksien takia kokonaan SVUL:n ulkopuolelle omaksi liitokseen vuonna 1921.³³

Kansalaissodan jättämät arvet tulehduttivat omalta osaltaan urheilun ilmapiiriä, ja jonkin näköistä lievennystä tilanteeseen nähtiin vasta sota-aikana. Vuonna 1940

³¹ Hentilä 1992a, 148–149.

³² Hentilä 1992a, 153; Kulha 1995, 9.

³³ Laine 1992, 167–168. Finlands Svenska Gymnastik- och Idrottsförbund oli perustettu jo 1912 (nimenmuutos vuonna 1917) ruotsinkielisten koettua SVUL:ssa vääryyttä kielikysymyksissä. Vuoden 1921 eroaminen SVUL:sta ja oman liiton perustaminen jakoi kuitenkin osapuolet selvemmin eri leireihin. Kulha 1995, 9.

solmittiin SVUL:n ja TUL:n välillä yleissopimus liittojen yhteistoiminnasta.³⁴ Sodan jälkeen yhteistoiminta kuitenkin kariutui jälleen. Suomen poliittinen suunta kääntyi vasemmalle, ja SVUL koki isona menetyksenä suojeluskuntajärjestöjen lakkauttamisen. Tämä kannusti Työväen Urheiluliittoa ottamaan vuonna 1945 tavoitteekseen nousun ”maan johtavaksi urheilujärjestöksi.”³⁵ Tästä eteenpäin taistelu suurimman liiton asemasta oli kuin poliittisen ilmaston muovaamaa kissanhännänvetoa. Erilaisia valtakunnanliittohankkeita esiteltiin vuosien saatossa useita, mutta ikinä ei toinen osapuoli innostunut toisen ehdotuksista.³⁶

Urheilun eheyttäminen oli kentän jakautumisesta lähtien vuosisadan alussa jatkuvasti vahvasti esillä, ja erityisesti 1950-luvulla sen eteen tehtiin paljon lopulta turhaksi osoittautunutta työtä. Eräs eheyttämisen suuri äänenkannattaja oli ensin pääministeri, sittemmin presidentti Urho Kekkonen, joka monista vetoomuksistaan ja yrityksistään huolimatta ei saanut osapuolten välillä sopua aikaan. 1960-luvun alussa kahtiajako oli yhtä jyrkkä kuin ennen sotia.³⁷ Myös Kuntotoimiston perustamisessa, toiminnassa ja sittemmin myös lakkauttamisessa voidaan nähdä monia urheilumaailman jakoon liittyviä ilmiöitä.

2.2. Kuntoliikunnan nousu pakottaa uudistuksiin

Järjestöjen keskinäisen nahistelun lisäksi urheilussa näkyi toinen alati kasvava jakolinja; jako kilpaurheilun ja kuntoliikunnan välillä. Se kasvoi ja kärjistyi lähinnä 1950-luvulta lähtien kuntoliikunnan kasvaessa ja määrärahojen uudelleenjaon tultua ajankohtaiseksi.

Urheilun keskusjärjestöt sekä erilaiset erikoisliitot olivat vielä 1950-luvulla keskittyneet lähinnä kilpa- ja valmennusurheiluun. Vähitellen kuitenkin kansanliikunta ja kuntosurheilu alkoivat nousta entistä suuremmiksi tekijöiksi. Suomalaisten asenteet liikuntaan olivat muuttumassa. Liikunta alettiin nähdä

³⁴ Hentilä 1992b, 260; Kulha 1995, 11.

³⁵ Hentilä 1992b, 264.

³⁶ Hentilä 1992b, 266–274. Keijo Kulhan mukaan Seppo Hentilä on laskenut vuosikymmenten mittaan kokeillun ainakin kolmeakymmentä eri eheytyksellistä mallia ennen 1990-luvun suurta rakenneuudistusta. Kulha 1995, 12.

³⁷ Hentilä 1992b, 276–281.

keinona hankkia terveyttä, kauneutta ja hyvinvointia, mikä kannusti kuntoliikunnan harrastamiseen. Toisaalta siirtymisen viisipäiväiseen työviikkoon pelättiin yleisesti tuovan mukanaan myös ikävämpiä seurauksia. Vapaa-aikaa oli enemmän, ja huoleksi nousi tämän ajan järkevä käyttö. Myös työn luonne oli muuttumassa; siirtyminen fyysisestä työstä istumatyöhön oli vauhdissa.³⁸

Vaikka asenteet vähitellen muuttuivatkin kuntoilu- ja liikuntamyönteisiksi, uhkana nähtiin kansakunnan rappeutuminen olosuhteiden pakosta - huomattiin, että johonkin toimiin piti ryhtyä. Näin viisipäiväisen työviikon tulo toimi eräänlaisena kimmokkeena kansan liikuttamiseen tähtäävien toimenpiteiden vahvistamiseksi. Tämä voimakas yhteiskuntamuutos suosi liikuntatoiminnan kehittämistä ja vahvisti toisaalta valtion velvoitteita, toisaalta sen mahdollisuuksia johtavan roolin ottamiseen liikuntapolitiikan kehittämisessä.³⁹

Näiden tekijöiden ohjaamana valtio alkoi 1960-luvulla yhä enemmän puuttua myös urheilutoimintaan. Osaltaan valtion vahvempaan mukaan tuloon vaikutti myös ajalle tyypillinen lisääntynyt valtionohjaus eri aloilla. Opetusministeriö alkoi entistä hanakammin ottaa lankoja käsiinsä myös liikunnan suhteen. Vähitellen valtion urheilupoliittiset tehtävät lisääntyivät ja monipuolistuivat. Kilpa- ja valmennusurheilulle vastapainoksi huomio alkoi nyt kiinnittyä myös massojen liikuttamiseen, kuntourheiluun.⁴⁰

1960-luvulla myös liikunnan järjestöväki näki uusia tulokkaita kuntoliikuntajärjestöjen muodossa. Suomen Latu oli perustettu jo 1939, muut kuntoliikuntajärjestöt näkivät päivänvalon 1960-luvulla. Vuonna 1960 TUL ja SAK perustivat kuntoliikuntansa kattojärjestöksi Kansanurheilun Keskusliiton, KUK:n. SVUL:n kuntourheiluvallion toiminnan jatkajaksi perustettiin vuonna 1961 Suomen Kuntourheiluliitto, SKUL. TUL:n ja SAK:n 1950-luvun lopulla tapahtuneen hajaannuksen jälkeen syntyneet TUK ja Suomen

³⁸ Ilmanen 1996, 157; Itkonen 1996, 226; Juppi 1995, 230; Vasara 1992b, 369.

³⁹ Sama.

⁴⁰ Hentilä 1992c, 354–356; Juppi – Aunesluoma 1995, 74.

Ammattijärjestö perustivat Kuntoliikunnan Keskusliiton, KKK:n vuonna 1964⁴¹ ja vuonna 1965 perustettiin ruotsinkielisten Kondtionsfrämjandet, KF.⁴²

Kuntoliikunnassa tapahtui 1960-luvulla monia muutoksia myös rahoituksen suhteen. Vuonna 1964 kirjattiin ensimmäisen kerran valtion budjettiin nimenomaan kuntoliikunnalle korvamerkittyjä rahoja. Toiveikkaasti rahat osoitettiin silloisten kuntoliikuntajärjestöjen KUK:n, SKUL:n ja Suomen Ladun ”toimeenpanemaa ja johtamaa kansanterveyttä edistävää liikuntatoimintaa varten.”⁴³ Rahoituksen lisääntymisen lisäksi eräs huomattava askel kuntoliikunnan kannalta oli opetusministeriön toimesta asetettu J.E. Niemen toimikunta. Sen tehtävänä oli selvittää kuntourheilun suunnittelun yleisiä perusteita sekä laatia suosituksia sen edistämiseksi seuraavan 10–15 vuoden aikana.⁴⁴ Niemen toimikunta oli merkittävä myös Kuntotoimiston kannalta, sillä se selvitti myös erilaisia vaihtoehtoja kuntoliikuntajärjestöjen yhteistoiminnan organisoimiseksi ja tehostamiseksi. Järjestöjen yhteinen palvelutoimisto, joka sittemmin siis toteutui, oli esillä yhtenä vaihtoehtona.

Presidentti Kekkonen vaikutus kuntoliikunnan nousuun ja sen aseman vakiintumiseen oli merkittävä. Hän vaikutti sekä kulissien takana että julkisesti kuntoliikunnan linjoihin. Kulissien takana Kekkonen teki monia yrityksiä kentän eheyttämiseksi. Hän painosti liittojen johtajia ottamaan tärkeitä askeleita yhteistyön lisäämiseksi. Julkisesti Kekkonen otti eri tilanteissa kantaa kuntoliikunnan puolesta. Muun muassa uudenvuodenpuheessaan vuonna 1963 hän totesi: ”...meidän on itsesuojelutoimenpiteenä lisättävä aktiivista liikunnan harrastustamme.”, ”Liikuntaa on harjoitettava nimenomaan vanhemmalla iällä jatkuvasti, määrätietoisesti, tasaisesti...”, ”Jatkuva ja määrätietoinen liikunnan harjoitus on tästä näkökulmasta tarkasteltuna kansalaishyve.”⁴⁵ Tällaiset kommentit voivat tänä päivänä tuntua itsestään selvyyksiltä, jopa yliampuilta, mutta aikana jolloin kuntoliikunta oli vasta nousemassa yhteiseksi asiaksi, presidentin kannanotot sen puolesta nostivat asiaa nopeasti yleiseen tietoisuuteen.

⁴¹ KUK ja KKK yhdistyivät vuonna 1974 Työväen Kuntoliitoksi, TKL:ksi.

⁴² Vasara 1992a, 340–341.

⁴³ Suomen tasavallan tulo- ja menoarvio vuodelle 1964, 165.

⁴⁴ Komiteanmietintö 1970: B 59, esipuhe; Ilmanen 1996, 157; Juppi – Aunesluoma 1995, 75.

⁴⁵ Juppi – Aunesluoma 1995, 75.

Kekkosen merkityksestä kuntoliikunnan kehittäjänä kertoo se, että hänet mainitaan eräässä lähteessä Kuntotoimiston perustamisen aloitteentekijänä: ”kuntoliikuntajärjestöt perustivat Kekkonen aloitteesta vuonna 1973 yhteisen palveluyksikön”, jonka ”johtokuntaan kuului myös opetusministeriön nimeämä edustaja”. Kekkonen siis nähdään helposti erilaisten kuntoliikuntaan liittyvien ilmiöiden taustavaikuttajana, vaikka esimerkiksi Kuntotoimistossa voidaan nähdä opetusministeriön asettaman Niemen toimikunnan mietintöjen ja sittemmin järjestöjen omien kaavailujen olleen konkreettisimpia tekijöitä. Toki Kekkonen asettuminen vahvasti kuntoliikunnan kehittämisen taakse vaikutti sen organisoinnin saamaan painotukseen.

Kuntoliikunnan nousu herätti myös miettimään laajemmin liikuntakulttuurin yhteiskunnallista merkitystä. Sen tiimoilta järjestettiin Liikuntatieteellisen Seuran, opetusministeriön ja urheilujärjestöjen toimesta lukuisia liikuntapoliittisia seminaareja ja neuvottelupäiviä. Näiden yhteydessä ja tuloksena pyrittiin erilaisin ajalle tyypillisin julkilausumin määrittelemään uutta liikuntakulttuuria. Esimerkiksi vuonna 1967 pidetyillä Liikuntatieteellisen Seuran liikuntapoliittisilla neuvottelupäivillä hyväksyttiin julkilausuma, jossa muun muassa valiteltiin nykyistä liikuntakulttuuria ”riittämättömästi jäsenyneeiksi kokonaisuudeksi, jonka eriytyminen on kaikkien tehtäväalueiden edun mukaista.”⁴⁶

Massojen kuntoliikunnan huomattiin olevan aivan jotain aivan eriä kuin huippu-urheilijoiden tavoitteellisen valmennuksen. 1960-luvulla alettiinkin ensi kerran eritellä alan terminologiaa. Samassa julkilausumassa todettiin: ”Tämän johdosta on perusteltua pyrkiä urheilu- ja liikuntapolitiikassa huomioon ottamaan seuraava työnjako: huippu-urheilu, muu kilpaurheilu, kuntoliikunta ja liikuntakasvatus.”⁴⁷ Ensi kertaa jaoteltiin urheiluun ja liikuntaan liittyviä termejä niiden monet erilaiset ilmentymät huomioon ottaen. Ensi kertaa jouduttiin myös siis yleisesti huomioimaan, että näitä urheilun monia vivahteita todella on monia erilaisia, ja että niitä harrastavilla ihmisillä on erilaisia tarpeita. Tämä terminologinen jako ja sen monet perustelut tulivat esiin myös urheilupoliittikkaa kehitettäessä.

⁴⁶ Hentilä 1987, 289–290.

⁴⁷ Hentilä 1987, 289–290.

2.3. Opetusministeriö kasvaa ja kehittyy

1960-luvun puoliväliin tultaessa myös *urheilupolitiikka*-termi oli rasi- tettu puoluepolitiikalla ja erilaisten poliittisten riitojen ikävällä hengellä. Opetusministeriön esittelijän, sittemmin urheilu- ja nuorisotoimiston päällikkö, Heikki Klemolan mukaan ”*urheilusta oli tehty puoluepolitiikan renki eikä päinvastoin.*”⁴⁸ Vuonna 1964 Klemola lanseerasi uuden käsitteen ja pyrki tuomaan *liikuntapolitiikka*-termin yleiseen käyttöön. *Liikuntapolitiikka* kuvasti hänen mukaansa paremmin myös koko kansaa koskevaa uutta ilmiötä, kuntoliikuntaa. *Liikunta* terminä oli muutenkin saamassa *urheilulta* jalansijaa yleisessä keskustelussa.⁴⁹ Lanseeraamalla *liikuntapolitiikka*-termin pyrittiin ehkä lähtemään sen kehitystyöhön puhtaalta pöydältä.

Liikuntapolitiikka-termin käyttöönotto teki kuitenkin liikunnasta samanlaisen yhteiskuntapolitiikan lohkon kuin muutkin ja toi sen piiriin saman tien myös poliittiset puolueet ja etujärjestöpolitiikan. Puolueet esittelivät peräjälkeen liikuntapolitiittisen ohjelmansa, ja opetusministeriö otti hanakammin lankoja käsiinsä liikunta-asioiden hoidossa.⁵⁰ Hyvä tarkoitus erottaa massojen liikunta ryvettyneestä urheilusta hävisi siis ajan suunnittelu- ja organisointi-innolle, joka pian veti myös ”*liikunnan*” mukaan poliittiseen peliin.

Urheilupolitiikkaa hallitsivat 1960-luvulle tultaessa lähinnä TUL:n ja SVUL:n suhteet, ja nämä tahot myös ohjailivat kulloistenkin voimasuhteidensa mukaan valtion urheiluhallintoa. Valtiovallan oma rooli urheilupolitiikassa oli 1960-luvulle saakka pieni, ja niin pystyivät järjestöjen edustajat tekemään päätöksiä rahoista ja avustuksista.⁵¹ Vähitellen valtion ote urheilu- ja liikuntapolitiikasta vahvistui, ja päätöksentekoa haluttiin enemmän ministeriön hoitoon pois järjestöiltä itseltään. Kuntoliikunnan tuominen politiikan piiriin kertoo myös 1960-luvulle tyypillisestä sosiaalipolitiikan lohkomisesta: kaikkea sellaistaakin, mistä ei ennen olisi niin ajatellut, voitiin tutkia, suunnitella ja kehittää ja sitä kautta

⁴⁸ Juppi 1995, 217.

⁴⁹ Juppi – Aunesluoma 1995, 79–80. Liikuntakulttuuriin liittyviä käsitteitä ja niiden kautta koko liikuntakulttuuria on pohdittu eri näkökulmista. Kts. esim. Heinilä 2001, 90–94; Imanen 1996, 24–25; Juppi 1995, 19–22; Kärkkäinen 1986, 32–34.

⁵⁰ Hentilä 1992c, 356 ja Juppi – Aunesluoma 1995, 79–80.

⁵¹ Hentilä 1992b, 281.

hallita.⁵² 1960- ja 1970-luvuilla valtion ja opetusministeriön tehtävät liikuntapolitiikan suunnittelun, hallinnon, rahoituksen, tutkimuksen ja lainsäädännön alueella laajenivatkin huomattavasti.⁵³

Kaikki nämä 1970-luvulla yleisissä linjoissa tapahtuneet muutokset heijastuivat myös Kuntotoimiston perustavaan voimaan, opetusministeriöön. Ministeriön hallinto koki mittavia rakenteellisia uudistuksia, jotka vaikuttivat sen toimintatapoihin perustuksista lähtien. Veli-Matti Aution kirjoittaman moniosaisen opetusministeriön historian kuudennen osan pitkä nimi on kuvaava: ”Suurjärjestelmien aika koittaa. 1966–1980. Hyvinvointivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiot haasteeksi uudistuneelle opetusministeriölle.”⁵⁴ *Suurjärjestelmät, hyvinvointivaltio, visiot, uudistunut ministeriö* - kaikki kuvaavat hyvin ajanjakson keskeisiä ilmiöitä ministeriön kannalta.

Suunnittelu- ja organisointi-into iskivät myös opetusministeriöön. Koulusoptimismin herättämä koulunuudistus sekä ajatukset kehittää opetusministeriöstä todella laaja-alainen koko koulutus- ja kulttuurikentän kattava kulttuuriministeriö vaikuttivat alkavaan murrokseen. 1960-luvun vakaa taloudellinen kehitys toimi 1950-luvulla uusien virastojen perustamisena alkaneen muutoksen katalysaattorina.⁵⁵ Opetusministeriön kokemat rakenteelliset muutokset näkyvät hyvin vuosien 1950 ja 1984 organisaatiokaavioissa.

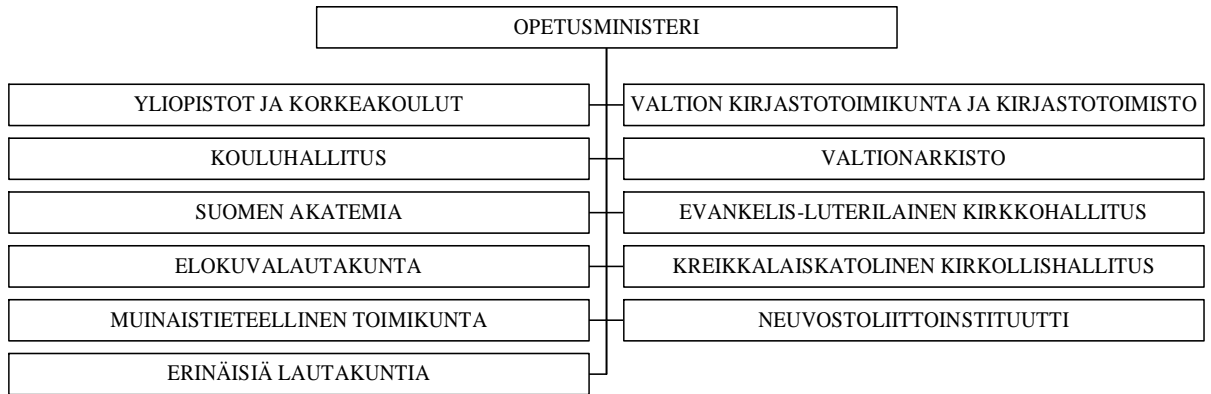
⁵² Hentilä 1987, 289.

⁵³ Hentilä 1987, 299; Juppi 1995, 230.

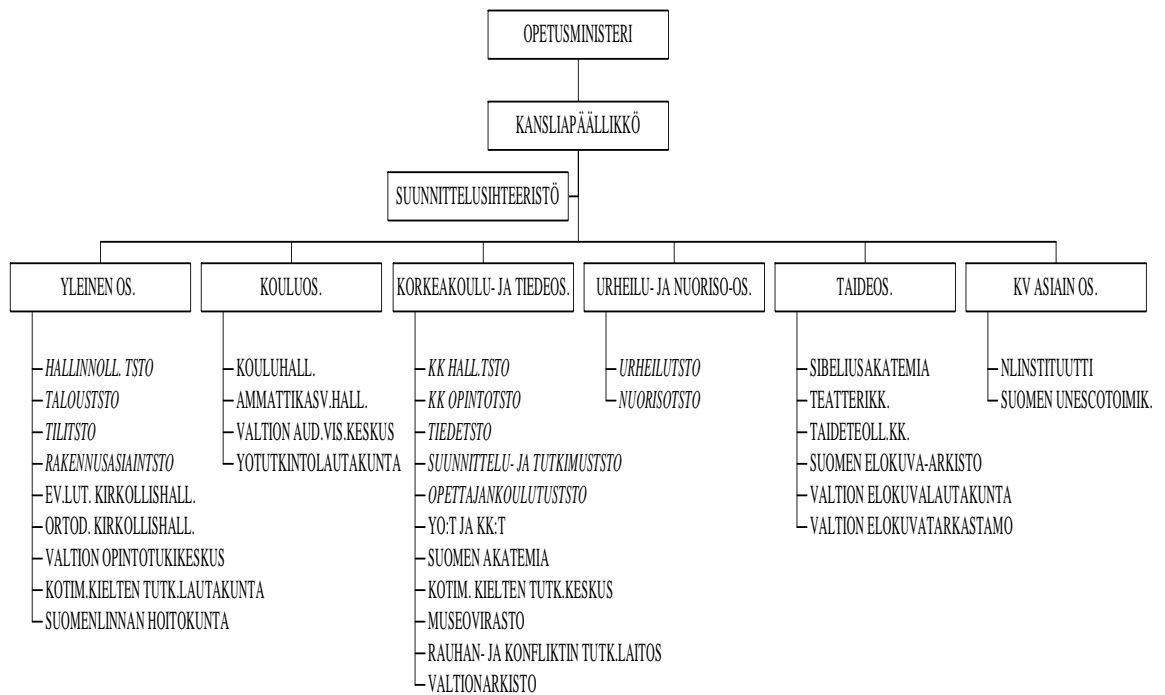
⁵⁴ Autio 1994b.

⁵⁵ Autio 1994b, 17–19; Savolainen 1996, 230–233.

Kaavio 1. Opetusministeriön organisaatio vuonna 1950.⁵⁶

Kaavio 2. Opetusministeriön organisaatio vuonna 1984.⁵⁷

⁵⁶ Tiihonen – Tiihonen 1984, 311.

⁵⁷ Tiihonen – Tiihonen 1984, 323.

30 vuodessa ministeriön organisaatio on monimutkaistunut ja sen toiminta on jakautunut eri osastoille kuuluviin vastuualueisiin.⁵⁸ Vuoden 1980 kaaviossa näkyvät selkeästi myös ministeriön uudenlaiset painopistealueet: toisaalta kulttuurin entistä vahvempi esilletulo, toisaalta suuret muutokset ja uudistukset koulutuskentässä.

Vuonna 1966 toteutettu opetusministeriön organisaatiouudistus merkitsi siirtymistä viimeisenä ministeriönä osasto- ja toimisto-organisaatioon. Esimerkiksi kouluosaston sekä korkeakoulu-tiedeosaston perustaminen merkitsi entistä vahvempaa koulutuspoliittisen vallan keskittymistä. Koulusysteemi koki muutenkin 1970-luvulla rajuja uudistuksia muun muassa peruskoulun tulon myötä.⁵⁹

Koulutuksen ja tieteen korostuminen ja kehittyminen ministeriön painopistealueina johtivat pelkoon siitä, että muu kulttuuripolitiikka, muun muassa taide ja urheilu jäisivät sivuraiteille. Vaatimukset myös näillä aloilla kuitenkin lisääntyivät, ja toimintojen suurempaa tukemista julkisista varoista toivottiin.⁶⁰

Liikuntapolitiikan suunnittelun alueella eräs tärkeä askel oli valtion urheiluneuvoston suunnittelujaoston liikuntapolitiittinen osamietintö vuodelta 1969. Siinä korostettiin liikuntakulttuurin alueen laajuutta ja kokonaisvaltaisen suunnittelun tärkeyttä. Valtion liikuntapolitiikan tuli turvata kaikkien väestöryhmien erilaistuvien urheilullisten ja liikunnallisten tarpeiden tyydyttäminen. Realiteettina nähtiin, että valtion osuus liikuntakulttuurin kehityksessä tulisi lisääntymään.⁶¹ Useat mietinnössä mainitut tehtävät ja kehityslinjat näkyvät myös Kuntotoimiston tehtäviksi aikanaan langenneissa toimissa. Muun muassa urheilujärjestöjen toiminnan suunnitteleminen, yhteistyö ja tehtävien koordinointi sekä lisääntynyt tutkimus, koulutus ja julkaisutoiminta olivat myös Kuntotoimiston piiriin kuuluneita toimintoja.

⁵⁸ Ajan suunnittelu-innosta kertoo myös vuoden 1980 kaaviossa näkyvä suoraan kansliapäällikön alle sijoittuva suunnittelusihteeristö.

⁵⁹ Autio 1995, 150–151.

⁶⁰ Autio 1994b, 31.

⁶¹ Hentilä 1992c, 356; Juppi 1995, 219.

Yksi askel kohti ministeriön lisääntyntä urheiluelämän ohjausta oli edustusurheilun epäkohtien poistamista pohtimaan asetettu Kleemolan komitea. Eräs ministeriön sisäinen pohdituttanut asia olivat myös urheilun rahoitus- ja avustusasiat, jotka tähän asti olivat olleet lähinnä järjestöjen edustajien itsensä päätettävissä. Päätöksenteko haluttiin enemmän erilleen varsinaisista toimijoista.⁶² Vuonna 1966 opetusministeriössä toteutettiin mittava ja perusteellinen rakenteellinen uudistus, jonka yhteydessä perustettiin myös aiemmin mainittu urheilu- ja nuorisoasiain toimisto. Sen johtoon tuli Heikki Klemola.⁶³

Urheilu- ja nuorisoasiain toimisto keskittyi alkuvuosinaan ajan hengen mukaan suunnittelu- ja tutkimustyön organisointiin. Erityisesti alettiin kiinnittää huomiota kuntoliikuntaan. Silloinen ministeri Jussi Saukkonen päätti kuntoliikunnan olevan yksi painopistealue, jota tuli tutkia. Tammikuussa 1966 asetettiin J.E. Niemen toimikunta kunto- ja kansanurheilun kehittämisohjelmaa laatimaan. Toimikunta esitti vuosina 1968–1970 kolme eri mietintöä, joissa se näki, että kuntoliikuntaan piti saada vakinainen koordinoiva ja ohjaava julkisen vallan organisaatio keskushallinnosta läänin- ja kunnallistasoon asti. Suunnittelulle, tutkimukselle ja koulutukselle annettiin paljon huomiota.⁶⁴ Nämä painopisteet näkyivät sittemmin myös Kuntotoimiston toiminnassa, jossa käytännön asioiden järjestelyn lisäksi keskityttiin myös tutkimus- ja koulutustehtäviin.

Niemen toimikunnan panostaminen suunnitteluun ja tutkimukseen johti myös valtion urheilulautakunnan muuttamiseen valtion urheiluneuvostoksi ja valtion liikuntatieteellisen toimikunnan perustamiseen vuonna 1967.⁶⁵ Kumpikin näistä uusista instansseista toimi opetusministeriön asiantuntijaelimenä ja oli kiinteässä yhteydessä urheilu- ja nuoriso-osastoon.⁶⁶

Seuraava iso uudistus urheilu- ja nuorisoasiain toimiston rakenteessa oli Kuntotoimiston perustamisvuonna 1973, jolloin yleisen osaston alla ollut toimisto itsenäistyi omaksi osastokseen ja jakautui kahteen toimistoon. Samalla

⁶² Autio 1994b, 419–420; Hentilä 1992b, 281.

⁶³ Autio 1994b, 420.

⁶⁴ Autio 1994b, 420–421.

⁶⁵ Autio 1994b, 421; Juppi – Aunesluoma 1995, 82.

⁶⁶ Hentilä 1987, 300.

kaksinkertaistui esittelevän tason henkilökunta.⁶⁷ Urheilu- ja nuoriso-osaston perustaminen osaltaan varmisti urheilun näkyvyyttä ministeriön toiminnassa myös jatkossa.

Vaikka organisaatiomuutosten myötä paisunut organisaatio ja lisääntyneet henkilöstöressurit olivat seikkoja, joita myöhemmin, järjestelmää purettaessa haluttiin keventää, lisääntynyt henkilökunta oli aluksi myös tekijä, joka omalta osaltaan mahdollisti ministeriön laajentuneiden lisätehtävien hoidon.⁶⁸

Ydinkysymys 1960- ja 1970-lukujen liikuntapolitiikassa oli julkisen vallan eli valtion ja kuntien sekä urheilu- ja liikuntajärjestöjen välisen työnjaon määrittely ja toteuttaminen. Erityisesti valtion tullessa tiukemmin ohjaimiin ja kuntien roolin vahvistuessa tämä ilmiö vaati selvempää määrittelyä.⁶⁹ Työnjaon epäselvyydestä huolimatta valtio lisäsi koko ajan aktiivisuuttaan kuntiin ja lääneihin päin. Niihin suunnattiin koulutus- ja valistustoimintaa joko suoraan opetusministeriön urheiluviranomaisten toimesta tai yhteistyöorganisaatioiden kautta.⁷⁰ Kuntotoimisto oli yksi tällainen organisaatio, joka eräänlaisena valtion välimiehenä suuntasi toimintojaan myös kuntiin ja lääneihin.

Valtion, kuntien ja urheilujärjestöjen työnjako oli siis määrittelemätön ja epäselvä. Koko 1970-luku ja osin jo 1960-luvun loppu olivatkin jo asiaa selkeyttävän liikuntalain valmistelun aikaa. Laki, joka selkeästi selvitti eri osapuolten aseman tuli kuitenkin kaikkien erilaisten välivaiheiden ja käsittelyjen jälkeen voimaan vasta vuonna 1980.⁷¹ Kuntotoimisto toimi siis lähes koko elinaikansa tässä epäselvässä, alati elävässä tilanteessa. Tämä työnjaon määrittelemättömyys oli osasyynä myös Kuntotoimiston aseman määrittelemättömyyteen. Jos molempien osapuolten keskinäinen työnjako oli epäselvä, voidaan pitää melko toiveikkaana olettaa niiden yhteisen toimiston työnjaon ja aseman olevan kovin selvän. Kuntotoimistossa tulivat esille samat epäselvät vaikutussuhteet kuin muilla liikuntapolitiikan aloilla: mikä on kenenkin työtä, mikä kenenkin vastuulla.

⁶⁷ Autio 1994b, 422.

⁶⁸ Juppi 1995, 230.

⁶⁹ Hentilä 1987, 301.

⁷⁰ Juppi 1995, 230.

⁷¹ Vasara 1992b, 371–372.

3. Kuntotoimiston perustaminen

3.1. Kuntotoimistoa edeltävä yhteistyö

Kuntotoimiston perustamiseen johtaneet vaiheet kertovat Kuntotoimistosta ilmiönä. Oliko ajatus palvelutoimistosta todella järjestöjen oma, heidän omia etujaan ajava idea? Opetusministeriön ote eri liikuntaorganisaatioista vahvistui, mutta miten vahvasti ministeriön vaikutus todella näkyi Kuntotoimiston kehittämissä? Nämä pohdinnat valottavat eri toimijoiden intoa ja halua saada toimisto toimimaan sekä valmiutta työskennellä sen puolesta.

Kuten mikään muukaan uusi ilmiö tai organisaatio, myöskään Kuntotoimisto ei ilmestynyt järjestöjen joukkoon tyhjästä. Kuntoliikuntajärjestöjen yhteistoiminta oli ollut jo suhteellisen säännöllistä, mutta epävirallista.⁷² Vaikka urheilun kentän poliittinen jako ulottui myös kuntoliikuntajärjestöihin ja synnytti järjestöissä tarvetta oman reviirin suojeluun, yhteiset kampanjat olivat osoitus myös kuntoliikunnan saralla vireillä olleesta eheyttämisaajattelusta. Jo vuoden 1964 menoarviossa oli varattu rahaa nimenomaan kuntoliikuntajärjestöjen yhteisen toiminnan edistämistä varten.⁷³

Kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyö oli kuitenkin melko satunnaista ja järjestäytymätöntä. Yhteistyökokouksia pidettiin, mutta niissä käsiteltiin lähinnä yksittäisten kampanjoiden tilanteita. 1970-luvun alussa kokouksissa tosin käsiteltiin tulevia yhteistyömuotoja, mutta varsinainen toiminta oli vielä yksittäisiin kampanjoihin liittyvien ponnistusten varassa.⁷⁴ Mitään perusteellisempaa, organisatorista yhteistyötä ei ollut.

Myös kunnista päin tuleva paine vahvisti ajatusta perusteellisemmän yhteistyön aloittamisesta. Kampanjoita ja tiedotusmateriaalia tuli kuntiin yhtä monelta taholta kuin oli kuntoliikuntajärjestöjäkin. Kuntien edustajat purnasivat läänien tilaisuuksissa, että kuntoliikuntajärjestöjen tarjonta on liian kirjavaa. Turun ja

⁷² Komiteamietintö 1968: B 3, 19.

⁷³ Suomen tasavallan tulo- ja menoarvio vuodelle 1964, 165.

⁷⁴ Esim. UA, Kuntotoimiston arkisto, Cd2, Kuntourheilujärjestöjen yhteistyöpalaverit 13.10.1971, 17.11.1971 ja 20.12.1971.

Porin läänissä jopa päätettiin olla ottamatta osaa mihinkään kampanjaan ennen kuin tilanne alkaisi selkeytyä.⁷⁵ Tarve selkeämpään, organisoidumpaan yhteistyöhön oli siis olemassa.

Ministeriön halu ohjata tätä kuntiinkin vaikuttavaa tilannetta johtui myös kunnissa vireillä olleista liikuntapoliittisista muutoksista. Niemen toimikunnan mietinnössä päävastuu kuntoliikunnan kehittämisestä oli annettu kunnille ja valtiolle.⁷⁶ Oli myös näiden pyrkimysten ja vaatimusten mukaista saattaa asiat järjestöjen osalta kuntoon: valtio saattoi helpommin edellyttää kunnilta vahvempaa panosta liikuntajärjestelyihin, jos se myös omalta osaltaan yritti helpottaa tilannetta.

3.2. Ajatus palvelutoimistosta herää ja hautuu

Ei ole selvää, mistä varsinainen aloite kuntoliikuntajärjestöjen yhteisen palvelutoimiston perustamiseksi tuli. Tekijöitä oli suunnitteluvaiheessa monia. Muun muassa presidentti Kekkonen nimi oli esillä yhteistyöstä puhuttaessa.⁷⁷ Kekkonen eittämättä suuri vaikutus kuntoliikunnan nousuun ei kuitenkaan välttämättä ollut tämän konkreettisen ratkaisun taustalla. Vuonna 1967 opetusministeriön toimesta kuntoliikunnan asemaa ja tulevaisuutta selvittämään asetettu Niemen toimikunta toi mietinnöissään vuosina 1968, 1969 ja 1970 esiin konkreettisia ratkaisuehdotuksia moniin kuntoliikunnan ongelmiin.⁷⁸

Toimikunnan mietinnöt käsittelivät kuntoliikunnan asemaa hyvin laajasti ja toivat esille myös huonosti toimivan hallinnollisen puolen. Vuoden 1968 ensimmäisessä osamietinnössä komitea esitti jo ajatuksen kuntoliikuntajärjestöjen kiinteämmästä yhteistyöstä. Samalla komitea kuitenkin painotti, ettei organisaatiota kehitettäessä ”*pidä pyrkiä kovin monimutkaiseen ratkaisuun.*” Komitea piti ilmeisenä, että

⁷⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Johtokunta 1977→, Muistio neuvottelusta 11.12.1979, jossa mukana kuntoliikuntajärjestöjen edustajat, Kuntotoimiston johtokunta, toiminnanjohtajat ja OPM:n edustajat. Klemolan puheenvuoro

⁷⁶ Ilmanen 1995, 285.

⁷⁷ Vasara 1992c, 422. Artikkelissaan Vasara hieman oikoo mutkia: ”...kuntoliikuntajärjestöt perustivat Kekkonen aloitteesta vuonna 1973 yhteisen palveluyksikön, Kuntotoimiston.”

⁷⁸ Komiteanmietintö B 1968: 3; Komiteanmietintö B 1968: 24; Komiteanmietintö B 1970: 59.

yksinkertaisella järjestelmällä pystyttäisiin täyttämään tehokkaan toiminnan vaatimukset.⁷⁹

Niemen toimikunnan mietinnössä vuodelta 1970 esitettiin jo konkreettisia ratkaisuvaihtoehtoja kuntoliikunnan hallinnon järjestämiseksi. Tässä vaiheessa toimikunta ei kuitenkaan ollut vakuuttunut siitä, minkä muodon keskushallinnon pitäisi ottaa. Ratkaisuehdotuksina esiteltiin muun muassa urheilu- ja nuorisotyön osasto ministeriössä sekä valtion urheiluneuvoston ajama urheiluhallitus-ajatus, jossa kuntoliikunta saisi aivan oman osastonsa keskusvirastossa.⁸⁰

Keskushallinnon sekä kuntien ja läänien tilanteen lisäksi mietintö otti kantaa myös kuntoliikuntajärjestöjen organisaatioon. Yhteistyön ratkaisemiseksi ei esitelty yksityiskohtaista ratkaisumallia, mutta toimien koordinoimiseksi mietinnössä oli esillä yhteisen palvelutoimiston perustaminen. Keskustoimiston toiminnoiksi määriteltiin käytännön hallinto- ja toimistotehtäviä sekä järjestöjen toiminnan ja yhteistyön entistä tehokkaampi ohjaus ja koordinointi. Toimikunnan mietinnössä kävi ilmi myös kuntoliikuntajärjestöjä vaivannut eripura. Toimikunta esitti varovaisen suosituksen siitä, että viisi eri kuntoliikunnan keskusjärjestöä voisi saada aikaan edes yhteisen toimiston toimintojen koordinoimiseksi. Syvempi yhteistyö olisi kuitenkin vaatinut aikaa ja poliittisia muutoksia myös näiden järjestöjen ollessa kyseessä.⁸¹

Olisi asioiden yksinkertaistamista esittää jonkin tahon olleen yksin vastuussa palvelutoimiston perustamisesta. Palvelutoimistoajatus on luultavasti kypsynyt yhteisessä keskustelussa jo alkaneen yhteistyön myöhemmästä muotoutumisesta. Niemen toimikunnan mietinnöt antoivat kuitenkin konkreettisia ehdotuksia, joiden pohjalta lähteä ajatusta kehittämään. Toimikunnan mietinnöt liittyivät myös opetusministeriössä vallalla olleeseen uudistusajatteluun, joka johti myös ministeriön sisäisiin organisatorisiin uudistuksiin.

⁷⁹ Komiteamietintö 1968: B3, 19–21.

⁸⁰ Komiteamietintö 1970: B 59, 61–65.

⁸¹ Komiteamietintö 1970: B 59, 66; Autio 1994b, 421. Toisaalta mietinnössä löydettiin usean järjestön olemassaolosta myös positiivista: ”järjestöjen samaistuminen määrättyihin kansanosiin taannee melko kiinteään kosketuksen kenttään ainakin näiltä osin.” Komiteamietintö 1970: B 59, 66.

Keskustelun herättyä myös kuntoliikuntajärjestöt esittivät omat kantansa organisatorisiin muutoksiin. Toimistoa edeltäneissä yhteistyökokouksissa kuulunut järjestöjen ääni oli yllättävän yhtenäinen. Yhteistyön muotoja käsiteltiin monissa kokouksissa, joissa tuli esiin myös yhteisen toimiston perustaminen.⁸² Jupin mukaan Kuntotoimiston perustajajärjestöt näkivät toimiston työnkuvaksi riittävän kampanjoiden järjestämisen ja rutiininomaisen tiedotuksen kuntien suuntaan.⁸³ Järjestöjen kaavailut toimiston työnkuvaksi olivat kuitenkin yllättävän laajoja.

Esimerkki järjestöjen yhteisessä kokouksessa, jossa myös tulevia yhteistyön muotoja puitiin: *”Lisäksi todetaan, että tarvitaan yhteinen toimisto, joka hoitaa kansainvälisen yhteistoiminnan, tutkimustoiminnan, yhteydet kuntiin, kouluihin, puolustusvoimiin, jne. Toimiston perustaminen olisi perustana entistä kiinteämmälle ja tuloksellisemmalle yhteistyölle...Kokouksessa esitettiin että toimiston tehtäviin edelleen kuuluisivat mm. kampanjoiden järjestäminen ja ohjelmointi, yhteisen valistusmateriaalin käyttäminen, uuden toimittaminen ja lähettäminen käyttäjille, koulutustoiminnan koordinointi ja kehittäminen jne.”*⁸⁴ Edelleen samassa kokouksessa ajatukset menivät vieläkin pitemmälle: *”Seuraavana tavoitteena esittivät läsnäolleet järjestöjen edustajat yhden ja yhteisen kuntourheilujärjestön.”*⁸⁵

Esitetyt ajatukset eivät kuitenkaan ole koko totuus järjestöjen suhtautumisesta tiiviimpään yhteistyöhön. Järjestöillä oli omat reviiirinsä ja omat, toisistaan poikkeavat lähtökohtansa yhteistyötä kaavaillessaan. Äskeisiä ajatuksia edeltäneessä kokouksessa Suomen Latu sai muilta järjestöiltä moitteita puutteellisesta tiedottamisesta ja yhteistyöstä eräässä tapahtumassa. Ladun edustaja vastasi moitteisiin: *”Suomen Ladun edustaja totesi, ettei esimerkiksi näissä tapauksissa välttämättä kaivata yhteistyötä vaan että järjestö kyllä pystyy*

⁸² Esim. UA, Kuntotoimiston arkisto, Cd2, Kuntourheilujärjestöjen yhteistyötä käsittelevien kokousten pöytäkirjat 13.10.1971, 17.11.1971 ja 26.6.1972.

⁸³ Juppi 1995, 227.

⁸⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cd2, Kuntourheilujärjestöjen yhteistyötä käsittelevä kokous 17.11.1971.

⁸⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cd2 Kuntourheilujärjestöjen yhteistyötä käsittelevä kokous 17.11.1971.

ominkin voimin nämä hoitamaan. Saastamoinen viittasi edelleen siihen, että Latu on nämä tempaukset luonut ja hoitaa ne myös käytännössä.”⁸⁶

Tästähän pitkälti oli kyse. Jokaisella järjestöllä oli omia tapahtumia ja toimintoja, joita ne hoitivat. Suomen Ladulla järjestöistä pisimpään toimineena oli vielä muita vakiintuneemmat toimintatavat ja selkeämpi oma reviiri. Muut järjestöt olivat huomattavasti Latua nuorempia, ja niille reviiri saattoi olla vielä vakiintumattomampana entistä tärkeämpi. Tehtävien delegoiminen uudelle, yhteiselle taholle voitiin nähdä oman vastuun ja toiminnan liiallisena kutistumisena. Nämä järjestöjen reviiriin liittyvät ongelmat olivat hyvin samankaltaisia kuin mitä urheilumaailman eheytyseritykseen yleensäkin oli liittynyt. Jo vuosikymmenien ajan olivat monet erilaiset eheytyssuunnitelmat kariutuneet järjestöjen valtataisteluun ja haluttomuuteen tulla toisen ehdotusta puolitiehen vastaan.⁸⁷

3.3. Palvelutoimisto muotoutuu

Yhteisen palvelutoimiston tai vastaavan instanssin perustamiseen liittyvistä asioista keskusteltiin monissa järjestöjen keskinäisissä kokouksissa ja eri vaihtoehtoja tilanteen ratkaisemiseksi pohdittiin. Elokuussa 1972 kuntoliikuntajärjestöt jättivät opetusministeriölle ehdotuksensa järjestöjen yhteistyöstä ja yhteisestä esityksestä opetusministeriölle ⁸⁸. Kahtena eri vaihtoehtona toimiston muodostamiseksi muistiossa määriteltiin ”pikku toimisto”, jonka tehtävänä olisi lähinnä suorittaa vuotuisiin kampanjoihin liittyvät käytännön toimenpiteet eli toimia eräänlaisena postilaatikkona järjestöille, sekä edellistä toimenkvaltaan paljon laajempi palvelutoimisto.⁸⁹ Näistä kahdesta vaihtoehdosta laajempi palvelutoimisto oli lähempänä Niemen toimikunnan esittelemää järjestöjen koordinoivaa keskustoimistoa.

⁸⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cd2, Kuntourheilujärjestöjen yhteistyötä käsittelevä kokous 13.10.1971.

⁸⁷ Kulha 1995, 8-12.

⁸⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Muistio 14.8.1972.

⁸⁹ Palvelutoimiston kuvaus muistiossa alkaa: ”Ajatus lähtee siitä, että toimisto koordinoisi käytännöllisesti katsoen kaiken kuntoliikuntatoiminnan.” Kuvaavaa on, että tämän lauseen viereen on marginaaliin kuivamustekynällä raapustettu: ”ei.”

Palvelutoimiston eduiksi mainittiin terveyskasvatuksen yhdenmukaistuminen, informaation tehostuminen, tutkimustoiminnan laajeneminen ja tehostuminen, kontaktien paraneminen julkisen sektorin suuntaan, rahoitusmahdollisuuksien laajeneminen sekä kansainvälisen toiminnan tehostuminen. Varsin laaja tehtäväkenttä siis. Palvelutoimiston haittapuoleksi mainittiin hallinnon hitaus ja vaikeus.⁹⁰ Myöhemmin, toimiston tulevaisuuden ollessa vaakalaudalla, hallinnon jäykkyys ja sen myötä hitaus olivatkin isoja syitä toimistoon kohdistuneeseen kritiikkiin. Mahdollisia ongelmia ennakoitiin siis jo toimiston perustamisvaiheessa.⁹¹

Myös järjestöt esittivät ajatuksensa muistiosta. Kansanurheilun keskusliitto KUK ja Kuntoliikunnan keskusliitto KKK olivat muistion kehittämällä palvelutoimiston kannalla. KUK tosin toi esiin kuntoliikunnassakin näkyvän politiikan ilmoittamalla, että se ”pitää luonnollisena, että toinen puoli palkatusta [toimiston henkilökunnasta] muun luottamuksen lisäksi nauttii myös työväen Kuntoliikuntajärjestöjen luottamusta”.⁹² Konditionsfrämjandet oli ”pienissä puitteissa” toimivan palvelutoimiston kannalla.⁹³ Suomen Latu piti kommentissaan selvimmin kiinni omasta reviiristään: ”...ei asettunut periaatteessa vastustamaan yhteisen toimiston perustamista...sillä edellytyksellä että se ei heikennä järjestöjen omaa aktiivisuutta eikä niitä toiminnan perusteita, joita varten kukin kuntoliikuntajärjestö on aikoinaan perustettu... toimintavaransa yksinomaan opetusministeriöltä, kuitenkin edellyttäen, etteivät kuntojärjestöjen toiminta-avustukset toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden vähene vaan pikemminkin päinvastoin... eihän esim teollisuuslaitostakaan perusteta sillä edellytyksellä että tuossa on käytettävissä satojatuhsia markkoja,

⁹⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat sopimukset, Muistio 14.8.1972.

⁹¹ Toisaalta, järjestöjen välisessä yhteistyössäkin oli jo ennen Kuntotoimistoa ja myös sen jälkeen monenlaista paperisotaa. Esimerkiksi toimiston loppumisen jälkeen, jouduttiin eri kampanjoista ja edustuksista tekemään jokaisesta omat erilliset sopimuksensa. Järjestöjen oma paperisota siis jossain määrin kasvoi toimiston lakkauttamisen jälkeen.

⁹² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, KUK:n esitykset järjestöjen yhteisen Kuntoliikunnan palvelutoimiston perustamiseksi; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, KKK:n näkemyksiä kuntoliikunnan palvelutoimiston tehtäväkentästä 24.10.1972.

⁹³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kirje Konditionsfrämjandet → kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyötoimikunta 24.10.1972. KF:n ehdotuksen mukaan toimisto hoitaisi aluksi yhteisiä kuntokampanjoja, myöhemmin muokatun tiedotusaineiston jakamista, keskeisiä kansainvälisiä kontakteja, yhtenäisen ohjaajakoulutuksen suunnittelua sekä toimeksiantoja tutkijoille.

perustakaa tehdas ilman tarkempia tuotesuunnitelmia, kustannuslaskelmia ja markkinointia.”⁹⁴

Politiikka näkyy siis kaikessa järjestöjen toiminnassa, olivathan ne jo alkuperinkin poliittisesti jakautuneita. Heikki Klemolan esittämä ajatus politiikka-sanana ryvettämästä liikunnasta tuntuu siis ainakin osittain toteutuneen.

Kun päätös palvelutoimiston perustamisesta oli tehty, kuntoliikuntajärjestöt pyörittelivät sopimusluonnoksia yhteistyökokouksissaan. Muutamin muutoksin hyväksyttiin SKUL:n Paavo Pekkasen pyynnöstä tekemä sopimusluonnos.⁹⁵ Huomattavaa on, että sopimusta tekemässä olivat nimenomaan viisi kuntoliikuntajärjestöä. Mukana ei silloin ollut opetusministeriön edustajaa. Kun sopimusluonnos oli tehty, päätettiin, että järjestöt käsittelevät luonnoksen omilla päätävissä elimissään, minkä jälkeen eräs jatkotoimenpiteistä oli informointi opetusministeriön suuntaan.⁹⁶ Sopimusta käsiteltäessä päätettiin, että toimiston johtokuntaan tulisi järjestöjen lisäksi yksi tai kaksi edustajaa opetusministeriöstä.⁹⁷ Sopimuksen muotouduttua pidettiin järjestäytymiskokous 30.1.1973 ja lähetettiin opetusministeriölle pyyntö pikaisesti nimetä ministeriön edustaja toimistoon.⁹⁸

Itse Kuntotoimiston perustamissopimus oli siis järjestöjen omaa käsialaa – järjestöt luonnostelivat itse toimistonsa tehtävät. Näin oli, vaikka oli selvää, että myös ministeriön edun mukaista oli saada hajanaisia kuntoliikuntajärjestöjä ”saman katon alle”, kuntoliikunnan aluetta paremmin organisoitua, ja samalla omien edustajiensa kautta lankoja käsiinsä.

Miksi ministeriö ei ollut vahvemmin mukana toimiston perustamisvaiheessa?
Miksi se ei jo silloin käyttänyt vaikutusvaltaansa toimiston tehtävien

⁹⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Suomen Latu ry: ”Kuntojärjestöjen yhteinen toimisto”.

⁹⁵ Hyvin sujuneen Ravintola Sillankorvassa 30.11.1972 pidetyn kokouksen jälkeen oltiin niin tyytyväisiä sopimuksen käsittelyyn, että pöytäkirjan mukaan ”päätettiin ottaa pienet”.

⁹⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kuntoliikuntajärjestöjen kuntoliikunnan palvelutoimistoa koskeva neuvottelu 30.11.1972.

⁹⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kuntoliikuntajärjestöjen kuntoliikunnan palvelutoimistoa koskeva neuvottelu 30.11.1972.

⁹⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kirje Kuntotoimisto (Pertti Tuomala pj, Sakari Montonen vpj)→ opetusministeriö 7.2.1973.

suuntaamisessa? Luultavasti siksi, ettei siihen ollut tarvetta. Kun ministeriössä nähtiin, että toimisto todella oli syntymässä ja vieläpä pitkälti ministeriön alaisen komitean asettamien linjojen mukaan, ei ministeriön kannattanut siinä vaiheessa alkaa järjestöjä painostaa. Toisaalta, kun järjestöt olivat itse kehitelleet toimiston sopimusta, olisi mahdollisten ongelmien noustessa myös helpompi laittaa järjestöt itse ottamaan vastuuta toiminnastaan: hanke ei olisi vain ministeriön väkisin masinoima.

Jupin mukaan toimiston perustamissopimuksesta tuli laajempi ja enemmän ministeriön näkemyksen mukainen kuin mitä järjestöt itse olivat kaavailleet.⁹⁹ Yksinkertaistetusti näin voikin sanoa. Kuitenkin vain Konditionsfrämjandet ja Suomen Latu olivat selkeästi suppeamman ”pikku toimiston” kannalla ja muut kannattivat laajemman työnkuvan palvelutoimistoa. Neuvottelujen jälkeen järjestöt päätyivät laajemman palvelutoimiston kannalle.

3.4. Järjestöjen erilaiset lähtökohdat

Kuntotoimiston alkuvaiheet eivät olleet helppoja, koska järjestöjen into organisoida yhteistyötä uudelleen laimeni. Perustajajärjestöjen toimintakertomukset kertovat skeptisestä suhtautumisesta. Kaikki olivat odottavalla kannalla toimiston suhteen ja olivat valmiita antamaan sille mahdollisuuden. Silti epäilyksen ääni kuultaa sanojen takaa. Voi olla, että ajatus selkeämmästä yhteistyöstä innosti alkuun, mutta kun yhteistyön rakenne vielä toimistoa perustettaessakin näytti sekavalta, into vähitellen laantui.¹⁰⁰

Erilaiset lähtökohdat ja taustajoukot vaikuttivat selvästi yhteiseen palvelutoimistoon suhtautumiseen. Järjestöjen toimintakertomukset antavat hyvän kuvan eriävistä asenteista. Suomen Kuntourheiluliitto suhtautui

⁹⁹ Juppi 1995, 227.

¹⁰⁰ Toimiston tehtäväkuvan selkiytymättömyys oli toimiston kompastuskivenä myös sen myöhemmissä vaiheissa.

yhteistoimintahankkeeseen ilmeisen rauhallisesti, jopa positiivisesti.¹⁰¹ Olisiko taustalla ollut luotto vahvaan keskusjärjestöön Suomen valtion urheiluliittoon, jonka erikoisliittona myös SKUL:n asema oli turvattu? Mielenkiintoista on, että nimenomaan SKUL oli toimiston loppuvaiheissa vahvimmin toimiston jatkamista vastaan, joidenkin mukaan sillä oli meneillään jopa kaatokampanja.

Suomen Ladun toimintakertomuksissa vain mainitaan toimiston perustetun. Ladulla oli kuntoliikuntajärjestöistä kaikista vahvin asema. Yli kolmekymmentä vuotta toimittuaan sen toiminta oli muihin nähden jo selkiytynyttä. Sillä oli myös vakiintunut jäsenistö eikä Kuntotoimiston perustaminen näyttäytynyt yhtä uhkaavana kuin nuoremmille järjestöille.¹⁰² Suomenruotsalaisten Konditionsfrämjandet tarkkaili tilannetta eikä tehnyt hätiköityjä johtopäätöksiä, mutta muisti kyllä jo Kuntotoimiston alkuvuosien toimintakertomuksissa valitella kaksikielisyyden uupumista.¹⁰³

Kansanurheilun keskusliitto, KUK, sen sijaan ilmoitti hyvin avoimesti epäilevänsä hanketta ja menevänsä mukaan hyvin epäröiden. Se totesi kuitenkin tilanteen toimivan, jos kaikki pitävät sovitusta kiinni. Olisiko tässä takana jonkin asteinen epäluottamus muita kohtaan, ajatus siitä, etteivät kaikki muut toimisikaan sopimuksen mukaan? KUK:n ja KLK:n eli Kuntoliikunnan keskusliiton alkuaikojen papereita hallitsivat kuitenkin järjestöjen yhdistyminen ja TKL:n perustaminen. Itse Kuntotoimiston synty jäi aika lailla taka-alalle omien voimien uudelleen organisoituessa.¹⁰⁴

Varsinkaan KUK:n epäilevä asenne ei tunnu olevan linjassa heidän alun perin positiivisen suhtautumisensa kanssa. Tehty sopimus ei huomattavasti poikennut järjestön omista ehdotuksista, mutta kuitenkin KUK lopulta kyseenalaisti koko

¹⁰¹ UA, Suomen Kuntourheiluliiton arkisto, Toimintakertomukset 1972, 5 ja 15; 1973, 5 ja 14; 1974, 14; 1975, 13.

¹⁰² UA, Suomen Ladun arkisto, Dc1, Toimintakertomukset 1972–1973, 8; 1973–1974, 6; 1974–1975, 27; 1975–1976, 14.

¹⁰³ Vår idrott 1973 1974 260; Vår idrott 1974 1975, 252-253; Vår idrott 1975 1976, 246.

¹⁰⁴ UA, Kansanurheilun Keskusliiton arkisto, Toimintakertomukset 1972–1973, UA, Kuntoliikunnan keskusjärjestön arkisto, Toimintakertomukset 1972–1973, UA, Työväen Kuntoliiton arkisto, Toimintakertomukset 1974, 18; 1975, 32.

hankkeen. Voi olla, että epäily nousi esiin järjestön nähtyä toimiston synnytystuskat ja epäselvyydet sen tehtävänkuvassa.

Toisaalta vasemmistolaisten järjestöjen suhtautumista palvelutoimistoon saattoi muuttaa myös niiden yhteen liittyminen. Kahden pienemmän järjestön näkökulmasta yhteinen, käytännön asioita hoitava toimisto olisi voinut helpottaa arjen toimenkuvaa huomattavastikin. Voimien yhdistyessä niillä ei välttämättä ollut enää samanlaista tarvetta kaikkien järjestöjen yhteiselle hankkeelle. Pikemminkin toiveissa olisi voinut olla oman uuden liiton tehokas kehittäminen rauhallisissa olosuhteissa. Nyt jouduttiin resursseja pistämään uuden toimiston perustamiseen ja kehittämiseen, mikä ei osoittautunutkaan aivan ongelmattomaksi.

Jos jo toimiston alkuvaiheessa järjestöjen suhtautumista leimasi skeptisyys, mistä sitten olivat kummuneet aiemmissä kokouksissa esitetyt innokkaat ja pitkälle viedyt kehittämisajatukset? Osin varmasti järjestöillä oli aitoa halua yhteistyön selkeyttämiseksi ja järkevöittämiseksi. Kuitenkin taho, joka konkreettisesti oli palvelutoimistoa ehdottanut eli Niemen toimikunta oli opetusministeriön asettama. Ministeriö taas oli valtionavun muodossa kaikkien järjestöjen toiminnan rahoittaja. Jos rahoittaja ehdottaa organisaation uudistamista, voi vastaan panemisella olla ikäviä seurauksia.

Vaikka tahtoa yhteistyön tiivistämiseksi oli, suunnittelukokouksissa esitetyt jopa yli-innokkaat ja -optimistiset ajatukset yhteistyön muodoista tuntuvat jopa huvittavilta. Onkin helppo ajatella innon suuntautuneen nimenomaan rahoittajan suuntaan, sen miellyttämiseksi. Vaikka sopimuksen allekirjoittajina ovat vain kuntoliikuntajärjestöt, ja toimistosta puhutaan joissakin lähteissä jopa kuntoliikuntajärjestöjen omana yhteisenä hankkeena,¹⁰⁵ voidaan opetusministeriön roolista hankkeen rahakirstun vartijana päätellä opetusministeriön vaikutusvallan olleen toimiston suhteen suuri.

¹⁰⁵ Vasara 1992b, 422.

Vaikka osapuolten lähtökohdat ja toiveet toimiston suhteen erosivatkin toisistaan, yhteistä pohjaa toimiston perustamiselle silti löytyi. Kaikkien intressinä oli selkeämpi työnjako järjestöjen kesken, rationaalisemmin toimiva organisaatio ja käytännön toiminnan päällekkäisyyksien poistaminen. Kuntotoimiston perustaminen liittyi pohjimmiltaan eri toimijoiden haluun eheyttää järjestökenttää ja vähentää päällekkäisiä toimintoja. Lisäksi valtion kannalta olennaista oli kuntiin suuntautuvien yhteyksien selkeyttäminen sekä valtion ohjauksen lisääminen myös kuntoliikunnan alueella. Ministeriössä tämä organisaatiokehitys liittyi silloin vireillä olleisiin laajempiin uudistuksiin.

4. Kuntotoimisto käytännössä – organisaatiokaavioita ja toimenkuvia

4.1. Kuntotoimiston työn alku

Kuntotoimiston sopimustekstiä ja tehtäväkuvaa puitiin perusteellisesti ennen toimiston perustamista, ja pohdinta jatkui myös toiminnan jo alettua. Työntekijöiden toimenkuvia ja itse toimiston luonnetta käsiteltiin silloin tällöin, ja organisaatiota pyrittiin selkeyttämään aina uudestaan. Vaikka selkeyttämisen varaa oli, toimiston käytännön työ lähti kuitenkin vähitellen pyörimään. Siitä kertovat eri toimijoiden pöytäkirjat sekä erilaisten kampanjoiden, koulutusten ja tiedottamisen toteuttaminen.

Vaikka Kuntotoimisto vauhtiin päästyään toimikin paikoin jopa tehokkaasti, sen alkuaika oli nihkeää. Toimiston alkua leimasi lähinnä taloudellisen tilanteen toimimattomuus, mikä osin taas johtui epäselvää organisaatiota seuranneista kömmähdyksistä. Ensimmäinen toimintavuosi oli yhtä avustusten laadintaa, korjailua ja odottelua.

Kiireellisimmäksi asiaksi Kuntotoimiston ensimmäisenä vuonna 1973 nousi käytännön asioiden järjestely: toimitilojen hankkiminen, henkilökunnan etsiminen, tehtäväkuvauksen laatiminen. Hallituksen¹⁰⁶ järjestäytymiskokous oli 30.1.1973, ja vielä siellä arveltiin toiminnan voivan alkaa vuoden 1973 maaliskuun alussa.¹⁰⁷ Rahoitus oli alusta alkaen yksi toimiston kynnyskysymyksistä. Hallituksen toisessa kokouksessa 8.2.1973 päätettiin anoa opetusministeriöltä 100 000 markkaa avustusta. Seuraavassa kokouksessa, jossa opetusministeriön edustaja Reijo Vartia oli ensimmäistä kertaa paikalla, kävi ilmi, ettei ministeriö ollut voinut käsitellä, koska asianmukaista avustusanomusta ei ollut saapunut.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Toimiston alkuvaiheessa sen päättävästä elimestä käytettiin nimitystä hallitus, myöhemmin sitä alettiin kutsua johtokunnaksi.

¹⁰⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kuntotoimiston hallituksen kokous 30.1.1973.

¹⁰⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 18.4.1973.

Seuraavassa hallituksen kokouksessa päätettiin anoa 9 000 markkaa sihteerin palkkaamista varten.¹⁰⁹ Tämä anomus hyväksyttiin ja sen turvin selvittiin syksy jotakuinkin läpi.¹¹⁰ Syyskuussa tehdyn uuden avustusanomuksen käsittely puolestaan viivästyi, kun Valtion urheiluneuvoston järjestöjaosto oli siirtänyt sen käsittelyä.¹¹¹ Joulukuussa tuli kuitenkin tieto, että avustusta oli myönnetty 100 000 markkaa vuoden 1974 ensimmäistä puoliskoa varten, mikä mahdollisti myös toimiston toimintasuunnitelman käsittelyn.¹¹²

Jo varhain järjestöt saivat myös kokea, mitä tarkoitti olla vastuussa toimiston taloudesta. Toukokuussa 1973 toimistolle oli tullut Sanoma Oy:ltä karhukirje (1176 mk), joka valtionavun edelleen viivästyessä päätettiin jakaa järjestöjen maksettavaksi.¹¹³ Hyvin aikaisessa vaiheessa järjestöt siis kohtasivat ongelmia, jotka tulivat esiin myös myöhemmin toimiston elinaikana: vaikeudet valtionavun saamisessa ja järjestöjen viime käden vastuu toimiston taloudesta.

4.2. Kuntotoimisto organisaationa

Kun toimiston toiminta vähitellen pääsi vauhtiin, myös sen organisaatio selkeytyi. Toimiston käytännön toiminta kertoo sen toimijoista ja niiden välisistä suhteista. Kuntotoimistoa organisaationa kuvaa hyvin toiminnanjohtajien kokouksessa 1974 loppupuolella hyväksytty ajan hengen ja oppien mukaan laadittu organisaatiokaavio.

¹⁰⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 27.4.1973.

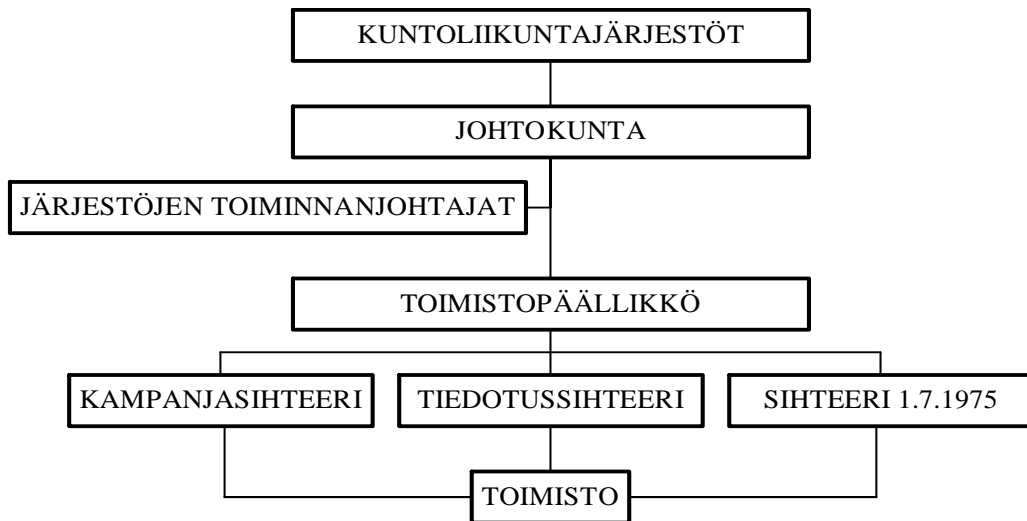
¹¹⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 3.9.1973.

¹¹¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 8.10.1973; VA, Valtion urheilulautakunnan arkisto, Valtion urheiluneuvoston järjestöjaoston kokoukset 13.9.1973 ja 27.9.1973. Jaosto siirsi anomuksen käsittelyä, koska sen mielestä ehdotettu neljä palkattua työntekijää toimistolla olisi liikaa. Kuntotoimiston hallituksen kokouksessa huomautettiin, ettei ollut tarkoituskaan, että kaikki neljä työntekijää aloittaisivat heti.

¹¹² UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 3.12.1973.

¹¹³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Kuntotoimiston hallituksen kokous 18.5.1973.

Kaavio 3. Kuntotoimiston organisaatiokaavio.¹¹⁴

Kaaviosta näkee selkeästi toimiston, sen työntekijöiden sekä ympäröivien toimijoiden keskinäisen suhteen. Toimiston muutaman hengen henkilökuntaa johti toimistopäällikkö, joka kutsui koolle ja oli mukana kokouksissa järjestöjen toiminnanjohtajien kanssa. Nämä kokoukset valmistelivat asioita päätösvaltaisen johtokunnan käsiteltäväksi.

Kuntotoimiston johtokunta koostui järjestöjen ja opetusministeriön edustajista, ja myös näiden kokousten sihteerinä toimi toimistopäällikkö. Kaavion huipulla muiden päällä ovat itse kuntoliikuntajärjestöt. Asetelma, jossa järjestöt itse ovat toimiston yläpuolella, on looginen, jos Kuntotoimiston näkee järjestöjen palvelutoimistona. Järjestöillä itsellään oli kuitenkin ajan mittaan erilaisia käsityksiä asioiden todellisesta luonteesta. Alkuperäinen ajatus on siis kuitenkin selvästi ollut, että Kuntotoimisto on olemassa järjestöjä varten.

Poissaolollaan kaaviossa loistaa opetusministeriö. Rahoittaja, jonka edustajat istuivat toimiston hallituksessa, oli käytännön työssä näkyvä tekijä. Silti se jätettiin organisaatiokaaviosta sivuun, vaikka kaavion nimenomaisena tarkoituksena oli välittää tehokkaasti havainnollinen yleiskuva organisaation

¹¹⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Liite toiminnanjohtajien kokouksen 28.11.1974 pöytäkirjaan.

tärkeimmistä toimivaltasuhteista.¹¹⁵ Kaaviosta saakin hieman vääristyneen kuvan ministeriön vaikutuksesta toimiston toimintaan. Kaaviossa näkymätön ministeriö on tosiasiaassa ollut toimiston kirstunvartijana toiminut takapiru.

Toiminnanjohtajien ja johtokunnan suhde ei ollut niin yksioikoinen kuin kaaviossa esitetään. Useampaan otteeseen kokouksissa keskusteltiin siitä, pitäisikö toiminnanjohtajilla olla oikeus osallistua johtokunnan kokouksiin. Toiminnanjohtajat itse näkivät, että osallistuminen olisi välttämätöntä sisäisen tiedonkulun parantamiseksi.¹¹⁶ Johtokunta sen sijaan päätti yksiselitteisesti, ettei muilla ole heidän kokouksiinsa asiaa, ja että he voivat itse tarpeen tullen kutsua toiminnanjohtajien edustajia mukaan.¹¹⁷ Yleensä näiden kahden toimijan välinen työnjako sujui kuitenkin melko kitkattomasti: toiminnanjohtajat valmistelivat ja johtokunta päätti.

Vain harvoin johtokunta päätti toiminnanjohtajien esittämää kantaa vastaan, vaikka sitäkin tapahtui. Esimerkiksi Maito ja Terveys ry:n kuudesluokkalaisille järjestämään kolmiotteluun osallistumiseen toiminnanjohtajat olivat jostain syystä ottaneet jyrkän kielteisen kannan.¹¹⁸ Johtokunta jyräsi päätösvalloillaan toiminnanjohtajat ja päätti Kuntotoimiston osallistumisesta tempaukseen.¹¹⁹ Tällaiset kannanmuutokset koskivat yleensä esimerkin kaltaisia pieniä asioita. Mitään merkittäviä erimielisyyksiä toiminnanjohtajien ja johtokunnan välillä ei ilmennyt.

Keskustelua herättivät myös toiminnanjohtajien kokouksen toimintavaltuudet. Periaatteessa toimiston päätösvaltainen elin oli sen johtokunta. Toiminnanjohtajat toivat kokouksessaan kuitenkin esiin ajatuksen juoksevien asioiden nopeammasta päättämisestä. Heidän mielestään joistakin juoksevista asioista voisivat aivan hyvin päättää toiminnanjohtajat itse.¹²⁰ Moniportainen päätösprosessi onkin voinut tuntua turhauttavalta rutiininomaisissa asioissa, varsinkin kun johtokunta

¹¹⁵ Eloranta 1977, 202.

¹¹⁶ Esim. UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokoukset 28.11.1974 ja 8.10.1976.

¹¹⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 28.11.1974.

¹¹⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 26.5.1977.

¹¹⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 10.6.1977.

¹²⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 8.10.1976.

jätti useammin kuin kerran kokouksessaan asioita pöydälle myöhempää harkintaa varten. Tätäkin ilmiötä olisi varmasti helpottanut, jos toiminnanjohtajat olisivat itse voineet hoitaa pienempiä asioita pois päiväjärjestyksestä. Näin johtokunnalle olisivat jääneet vain merkittävämmät pohdittavat, esimerkiksi talouteen liittyvät asiat.

Toisaalta se, että johtokunta käsitteli myös pienempiä asioita, piti sen ehkä tiukemmin kiinni myös toimiston arjessa. Näin toimiston johtokunnallekin muodostui kokonaiskuvaa sen tehtäväkentästä, eikä se jäänyt vain arjesta irralliseksi päätösnuijaksi. Toisaalta nimenomaan hallinnon jäykkyys ja byrokraattisuus nousivat kritiikkinä esille toimiston lopullista kohtaloa puitaessa 1980-luvun alussa.¹²¹ Ajoissa tehtyinä tällaiset muutokset joustavampaan suuntaan olisivat ehkä voineet auttaa Kuntotoimiston hengissäpysymistaistelussa.

Kaaviossa (s. 38) näkyvät myös Kuntotoimiston työntekijät ja heidän asemansa toimistohierarkiassa. Kuntotoimistossa oli vuodesta riippuen vaihteleva määrä työntekijöitä, yleensä viidestä kuuteen henkilöä. Ensimmäisenä toimintavuonna 1974 toimistolla oli neljä työntekijää, joista toimistopäällikkö Timo Haukilahti, kampanjasihteeri Tauno Salama ja toimistonhoitaja Anja Kaila olivat toimiston palveluksessa 1980-luvulle asti. Haukilahti tuli Kuntotoimiston palvelukseen TUL:n jaostopäällikön paikalta¹²². Tauno Salama taas oli ollut aktiivisesti mukana KUK:n edustajana kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyössä jo aiemmin. Molemmat olivat siis ”punaisten puolelta” tulleita. Toimiston työntekijäkaarti pyrittiin kuitenkin perustamissopimuksen mukaan pitämään tasapainossa järjestöjen saadessa itse nimetä ehdokkaansa henkilökunnaksi. Lähtökohtana oli, että jokainen järjestö saisi tasapuolisesti omia ehdokkaitaan henkilökuntaan.

Seuraavina vuosina henkilökunta lisääntyi, ja toimistolle palkattiin muun muassa tiedotus- ja koulutussihteerit. Näiden ajateltiin ratkaisevasti muokkaavan Kuntotoimiston tehtävänkuvaa perustamissopimuksen mukaiseksi ja kehittävän

¹²¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Johtokunta 1977→, Kuntoliikuntajärjestöjen lausunnot Kuntotoimiston vuoden 1980 toimintasuunnitelmasta ja talousarviosta, kirje SKUL → Kuntotoimisto 12.11.1979.

¹²² Autio 1994a, 74.

molempia tärkeäksi koettuja kenttiä.¹²³ Myöhemmin kuitenkin nimenomaan henkilökunnan runsaslukuisuus koettiin joidenkin järjestöjen taholla ongelmalliseksi. Syyksi esitettiin työntekijöiden työnkuvien selkiytymättömyys ja päällekkäisyys.¹²⁴

Työnkuvien selkiytymättömyys ei toimiston työntekijöille itselleen tuntunut olevan ongelma. Aluksi viikoittainen, myöhemmin kahden viikon välein pidettävä toimistopalaveri oli paikka, jossa työntekijät keskenään kävivät läpi ajankohtaisia asioita. Kokouksissa käytiin läpi tarkkaan pienemmätkin hoidettavat asiat sekä kaikkiin tehtäviin liittyvä työnjako.¹²⁵

Palavereita on pidetty säännöllisesti jo varhaisessa vaiheessa, joten voidaan olettaa, että toimiston sisäinen tiedonkulku ja työnjako ovat toimineet melko hyvin. Miksi järjestöissä koettiin sitten työnjako epäselväksi? Eikö tiedonkulku toimistosta järjestöihin päin toiminut? Vai oliko todellinen ongelma se, että lisääntynyt henkilökunta tarkoitti toimistolle lisääntyneitä tehtäviä, mikä taas järjestöjen näkökulmasta johtaisi heidän reviirilleen tunkeutumiseen? Eli mitä enemmän tehtäviä Kuntotoimistolla oli, sitä vähemmän tehtäviä ja samalla vaikutusvaltaa järjestöillä. Työnkuviin puuttuminen saattoi olla vain helpompi tapa järjestöjen ilmoittaa epäilyksensä henkilökunnan lisääntymisen seurauksista.

Toimenkuvat olivat organisaatiokaaviota täydentävä työväline organisaation rakenteen selvittämiseksi. Toimihaltijan toimenkuva oli luettelo toimeen kuuluvista tehtävistä ja tärkeimmistä ohjaussuhteista. Ne piti pyrkiä laatimaan sellaisiksi, että ne kattaisivat olennaisen ja välttämättömän osa tehtäväkentästä, jotta toimihaltija tietäisi vastuunsa, toimivaltansa ja oikeutensa.¹²⁶ Kuntotoimistossa vuoden 1975 puolivälissä käsitellyissä toimenkuville on hyvin yksityiskohtaisesti määritelty eri työntekijöiden tehtäviä. Tuntuu, että mukana on

¹²³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1975; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toimintasuunnitelma 1976.

¹²⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Kuntoliikuntajärjestöjen puheenjohtajien, Kuntotoimiston johtokunnan, järjestöjen toiminnanjohtajien ja Kuntotoimiston henkilökunnan neuvottelu 19.12.1977, keskustelumuistio.

¹²⁵ Esim. UA, Kuntotoimiston arkisto, Cb1, toimistopalaverien pöytäkirjat 11.11.1975, 24.11.1976 ja 29.11.1977.

¹²⁶ Ahlstedt – Jahnukainen – Vartola 1974, 88; Eloranta 1977, 197.

myös muuta kuin aivan olennainen ja välttämätön. Jaottelut vaikuttavat kyllä selkeiltä ja perustamissopimuksen linjan mukaisilta.¹²⁷

Hyvän esimerkin toimenkuvien tarkkuudesta antavat toimistopäällikölle luetellut tehtävät: hänelle on kuulunut toimiston kokonaissuunnittelu, johtaminen, hallinto ja valvonta, talous, yhteydenpito järjestöihin, valtion viranomaisiin ja kuntiin, kansainvälinen toiminta ja yleinen kirjeenvaihto. Lisäksi toimistopäällikkö on toiminut johtokunnan sihteerinä ja hoitanut ”muita johtokunnan määäämiä asioita”. Kampanjoista koululiikuntakampanja on kuulunut päällikön toimenkuvaan.¹²⁸ Toisaalta tehtävluettelo on pitkä ja yksityiskohtainen, toisaalta liikutaan vielä hyvin yleisellä tasolla. Esimerkiksi ”kansainvälinen toiminta” ja ”talous” saattavat käytännössä tarkoittaa hyvin eritasoisia tehtäviä.

Toimiston työntekijöiden työnkuvia käsiteltiin kokouksissa useaan otteeseen.¹²⁹ Toimenkuvia käsiteltiin kokouksissa aluksi tiiviimmin, mutta pariin otteeseen ne päätettiin jättää pöydälle käsiteltäviksi myöhemmin, kun tiedotus- ja koulutussihteerin paikat olisi saatu täytettyä. Seuraavan kerran toimenkuvat nousivat voimakkaammin esiin vuosikymmenen loppua kohti ristiriitatilanteiden lisääntyessä. Se, että toimenkuvia on kokouksissa pyöritelty niinkin innokkaasti osoittaa, että niihin puututtiin ja ne koettiin tärkeiksi. Ne ovat toimineet työvälineinä toimiston tehtävien selvittämisessä toiminnan eri osapuolille. Toisaalta edellä kuvailut työnkuviin liittyvät ristiriitaisuudet ja järjestöjen valitukset työnkuvien selkiytymättömyydestä ovat tosiaan voineet toimia myös muiden ongelmien ja jopa järjestöjen edustajien asenteiden esiintuojina.

Kuntotoimiston henkilökunta oli suurempinakin aikoinaan pienilukuinen, ja toiminnassa näkyivät pienen toimiston edut. Tiedonkulku ja työnjako toimivat työntekijöiden kesken ilmeisen saumattomasti. Kun työntekijöitä on vähän, on helppo sopia työnjako tilanteen mukaan ja siten välttyä päällekkäisyyksiltä käytännön toimissa. On siis mahdollista, että työnkuvien innokas pyörittely olikin

¹²⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Työntekijöiden toimenkuvat 2.6.1975.

¹²⁸ Sama.

¹²⁹ Esim. UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 7.5.1975; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokoukset 28.11.1974 ja 29.4.1975.

enemmän muiden osapuolten kuin itse toimiston työntekijöiden tarpeita palvelevaa.

Toki toimiston henkilökunnankin kesken ilmeni toisinaan kahnauksia, jotka saattoi tulkita poliittisiksi. Esimerkiksi toimiston julkaisuista luultavasti toimistopäällikkö Haukilahti (TKL) tai kampanjasihteeri Salama (TKL) oli koonnut paperille ”muutamia ajatuksia kokousta varten.”: ”TKL ei ole esillä julkaisuissa ollenkaan tai sen kokoa vastaavalla tavalla. Raivio-Kivimäki [tiedotus- ja koulutussihteerit] linja ei ole juuri yhteyksiä pitänyt TKL:ään.”¹³⁰ Yleisesti ottaen kuitenkin erilaiset käytännön ongelmat, jotka haittasivat arkityötä, pystyttiin selvittämään toimistopalavereissa.

4.3. Kampanjoita, tiedotusta ja koulutusta – toiminnan eri osa-alueet

Kuntotoimiston perustamissopimuksessa sen tehtävänkuva määriteltiin erittäin monipuoliseksi ja laajaksi. Pääpaino oli kuntoliikunnasta tiedottamisessa ja alan koulutuksessa sekä kaikenlaisessa järjestöjen toiminnan koordinoinnissa. Sopimuksen mukaista tehtäväkenttää siis riitti. Kuntotoimisto otti hoitaakseen monia järjestöjen rutiineihin kuuluvia tehtäviä. Erkki Vasaran mukaan ajan mittaan Kuntotoimiston suhteen ”tuloksena oli hallinnon paisuminen, kun varsinaisen toiminnan tulokset jäivät laihoiksi.”¹³¹ Kuntotoimisto kuitenkin toimi usean vuoden ajan aktiivisesti, ja toiminnan tulokset olivat varsin näkyviä kampanjoita, tiedotusta ja koulutusta.

Kuntotoimiston toiminnan yksi iso osa-alue olivat erilaiset kampanjat, joita järjestettiin pitkin vuotta. Perustamissopimuksessa mainitut johtokunnan avuksi asetetut jaostot olivat lähinnä näiden kampanjoiden mukaan jaoteltuja. Jaostoissa oli vaihteleva määrä jäseniä, yleensä viidestä kymmeneen henkeä, jotka edustivat kuntoliikuntajärjestöjä ja osin lajiliittoja. Kuntotoimiston henkilökunnasta oli myös mukana joku, yleensä kampanjasihteeri, joka jaostossa.¹³²

¹³⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3.

¹³¹ Vasara 1992c, 422.

¹³² UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomukset 1974–1977.

Suurin ja näkyvin Kuntotoimiston hoitamista kampanjoista olivat perinteiset Kansanhihdot, jotka Kuntotoimisto heti synnyttyään otti hoitaakseen. Niiden markkinointi ja organisointi vaativat Kuntotoimiston henkilökunnalta ison panoksen. Vuosikymmenen huippuvuonna 1976 Kansanhihtoihin osallistui 1,7 miljoonaa suomalaista. Muutaman hengen Kuntotoimiston henkilökunta hoiti muun muassa hiihtoihin liittyvän materiaalin postituksen, osallistumismerkkien lähetyksen, maksujen perimisen ja tulosten kirjaamisen. Hiihdon markkinointimateriaali oli monipuolista: muun muassa julisteita, suoritusohjeita ja yhteenvetokortteja, joita lähetettiin esimerkiksi vuonna 1974 20 000 kappaletta suomenkielistä ja 2000 kappaletta ruotsinkielisiä kutakin.¹³³

Kansanhihdoista virisi myöhemmin myös ajatus presidentille syntymäpäivälahjaksi järjestettävistä UKK-hiihdoista, joista tuli alkuvuoden 1976 suurin ponnistus. UKK-hiidot ja presidentin syntymäpäivä ovat hyvä esimerkki, miten kuntoliikuntajärjestöjen haluttiin toimivan ulospäin yhtenä rintamana. Kun toiminnanjohtajien kokouksessa käsiteltiin presidentin lahjaa, sovittiin, että mikään järjestö ei onnittele presidenttiä yksityisesti vaan projekti hoidetaan kaikilta osin yhteisesti.¹³⁴ Kenen aloitteesta tällaista yhteislahjaa alettiin suunnitella, on vaikea sanoa. Joka tapauksessa UKK-hiihtojen kaltainen suuri, yhteistyössä järjestetty erittäin näkyvä tapahtuma, johon itsensä presidentin lisäksi osallistui 1,4 miljoonaa suomalaista oli varmasti kuntoliikuntajärjestöjen julkisuuskuvan kannalta tärkeä.

Muitakin kampanjoita järjestettiin: Kuntoloma - kunnon loma, Toukokuu - kuntokuu, Syksyn kuntokausi, Kuntouinti maaottelu sekä koululiikuntakampanja.¹³⁵ Joka kampanjalle oli olemassa sitä vastaava jaosto, joka oli tempauksesta vastuussa. Kampanjajaostot tosin kokoontuivat hieman vaihdellen. Tähän epäkohtaan toimiston toimistopäällikkö Haukilahti ja kampanjasihteeri Salama kiinnittivät huomiota eräässä kokouksessa. Asiasta poiki vilkasta keskustelua ja siihen päätettiin palata myöhemmin.¹³⁶ Liekö tilanne

¹³³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1974.

¹³⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 20.8.1975.

¹³⁵ Koululiikuntakampanja oli yksi lukuisista Kekkonen kuntoliikuntaan liittyvistä aloitteista, joka sai alkunsa vuonna 1974 Tee jotakin - kampanjana.

¹³⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 14.1.1975.

parantunut vai mitä, uudestaan asia ei esille tullut. Kuntotoimiston henkilökunnan närkästymisen jaostojen toimimattomuudesta voi ymmärtää, sillä luultavasti muiden jättäessä hommat tekemättä ne kaatuivat toimiston työntekijöiden päälle. He olivat kuitenkin ne, jotka olivat vastuussa kampanjoista tiedottamisesta ja muusta organisoinnista.

Suurin osa Kuntotoimiston tehtävistä oli hyvin rutiininomaisia. Eri kampanjoissa löytyy samanlaisia tehtäviä materiaalin tilaamisesta ja postittamisesta lähtien. Lisäksi esimerkiksi järjestöjen yhteisen kuukausikirjeen kokoaminen ja postitus on ollut Kuntotoimiston vastuulla. Järjestöt toimittivat oman tiedotusmateriaalinsa toimistolle, jossa se koottiin yhteen ja postitettiin kuntiin. Kuukausikirje vei järjestöjen harteilta osan taakkaa, postitus oli työläs ja aikaa vievä pakollinen rutiini.¹³⁷ Postitus yleensäkin on Kuntotoimistossa ollut yllättävän iso osa sen käytännön toimintaa. Vuoden 1977 toimintakertomuksen mukaan vuoden aikana postituksia 22 000.¹³⁸ Merkittävä määrä muutaman hengen toimistolta.

Jo muutaman ensimmäisen toimintavuotensa aikana Kuntotoimiston kampanjatoiminta tuntuu asettuneen hyvin uomiinsa. Osa kampanjoista oli tietysti jo vanhaa perua, jonka Kuntotoimisto nyt vain otti hoitaakseen, yhtenä esimerkkinä perinteiset Kansanhihdot. Jokaiseen kampanjaan liittyvä materiaalin suunnittelu-, painamis- ja postitustyö on kuitenkin ollut iso osa Kuntotoimiston työnkuvaa. Joka vuodenajalla on ollut oma kampanjansa, jonka suunnittelu on ollut jo hyvässä vauhdissa kun toista on vasta lopeteltu. Vuoden 1975 toimintakertomuksessa mainitaan erikseen, että katkoja toimintaan ei synny, vaikka kampanjat on jaoteltu vuodenajan mukaan. Materiaalia oli lähetettävä koko ajan.¹³⁹ Kampanjoiden ja usein myös niiden materiaalin suunnittelu on ollut tietysti niistä vastaavan jaoston heiniä. Kuntotoimiston työntekijät ovat kuitenkin toimineet organisaattoreina ja hoitaneet monia niihin liittyviä käytännön tehtäviä.

Kampanjoiden ohella Kuntotoimiston toiminnan isoja osa-alueita olivat perustamissopimuksen mukaiset tiedotus- ja koulutustoiminta. Näitä molempia

¹³⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 30.10.1974.

¹³⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1977.

¹³⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1975.

sektoreita varten palkattiin toimistoon tiedotus- ja koulutussihteerit, joiden vastuulla kyseinen toiminta oli.¹⁴⁰ Näiden palkkausten myötä toiminta sai entistä jäsenyntyneemmän ja tavoitteellisemmän muodon. Vuonna 1976 tehtiin ensimmäiset tiedotus- ja koulutussuunnitelmat, ja toiminnot otettiin myös toimintakertomuksessa kampanjoiden rinnalle erillisinä osa-alueina. Osa tiedotuksesta ja koulutuksesta liittyi vuoden ympäri vireillä olleisiin kampanjoihin, mutta rinnalla oli koko ajan muutakin alaan liittyvää toimintaa.

Kuntotoimiston tiedotus jaettiin sisäiseen ja ulkoiseen tiedotukseen. Sisäinen tiedotus jaettiin edelleen toimiston sisäiseen tiedotukseen eli edellä mainittuihin toimistopalavereihin sekä toimiston tiedotukseen järjestöihin päin.¹⁴¹ Sisäiseksi tiedotukseksi kirjattiin siis toimintakertomukseen nimenomaan tiedotus toimistolta järjestöihin, vaikka ilman muuta myös yhteys toiseen suuntaan oli tärkeä, vaikkakaan ei aina kovin toimiva. Toimistopäällikkö Haukilahti harmitteli tiedonkulussa ilmenneiden vaikeuksien johtuvan osin siitä, että kaikki Kuntotoimistossa toimivat järjestöjen edustajat eivät omassa järjestössään saaneet osallistua toimistopalavereihin, eivätkä siksi pystyneet Kuntotoimistoon välittämään kaikkia omia järjestöjään koskevia ajankohtaisia tietoja.¹⁴²

Tämä voi kertoa myös siitä, miten tärkeänä Kuntotoimisto-yhteyttä pidettiin järjestöissä. Jos järjestöjen edustajina toimistossa tosiaan oli sellaisia, jotka eivät oman järjestössään istuneet kovin korkealla pallilla, saa helposti kuvan toimiston vähäisestä arvostuksesta. Mitä tärkeämpänä asiaa pidetään, sitä merkittävämmät ihmiset sitä hoitavat. Sisäisen tiedotuksen tärkeitä väyliä olivat myös yhteiset neuvottelut ja järjestöjen ja Kuntotoimiston tiedottajien kokoukset.

Ulkoisen tiedotuksen tärkein kohde olivat kunnat. Tiedotusta hoidettiin järjestöjen yhteisellä kuukausikirjeellä sekä muun materiaalin lähettämällä. Yksi säännöllinen tiedotusmuoto oli Kuntotoimisto tiedottaa- lehtinen, joka toimi

¹⁴⁰ Lisäksi ainakin toimistopäällikkö toimi kuitenkin esimerkiksi vierailevana luennoitsijana seminaareissa, joten rajanveto ei työnkuvien suhteen tässä ollut niin tiukka, pikemminkin tilannekohtainen.

¹⁴¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Esim. toimintakertomus 1976.

¹⁴² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Kuntoliikuntajärjestöjen pj:ien ja toiminnanjohtajien, Kuntotoimiston johtokunnan ja työntekijöiden neuvottelu 19.12.1977.

lähinnä tapahtumakalenterina ja pieninä tietoiskuina. Lisäksi osallistuttiin läänien urheilulautakuntien järjestämiin neuvottelutilaisuuksiin sekä pyydettyä erilaisissa kuntien tapahtumiin.¹⁴³

Kuntotoimiston koulutussihteerin työalueeseen kuului tiedottajien tapaan yhteistyö järjestöjen koulutusvastaavien kanssa. Liikuntaa ja liikuntapolitiikkaa koskeva tieteellinen tutkimustoiminta oli eräs 1970-luvulla entistä vahvemmin esille noussut alue. Esimerkiksi Liikuntatieteellisen Seuran toiminta vilkastui 1960-luvun lopulta lähtien lisääntyneen valtionavun myötä.¹⁴⁴ Myös Kuntotoimisto oli kehityksessä mukana ja koulutusvastaavan tehtävänkuvaa kuului myös pienimuotoisten tutkimusten teko. Esimerkiksi vuonna 1976 oli aloitettu kuntoliikuntajärjestöjen koulutusta koskeva tutkimus sekä kuntien erityisliikuntapalveluja koskeva tutkimus.¹⁴⁵ Kuntotoimistossa neuvoteltiin myös yhteistyöstä Jyväskylän yliopiston kanssa tutkimustoiminnan eteenpäin viemiseksi.¹⁴⁶

Koulutusvastaavan työkenttään kuului myös erilaisten standardien luominen kuntoliikunnan alueelle. Esimerkiksi Cooperin testiin ja polkupyöräergometritestiin luotiin yleispätevät ohjeet eri-ikäisille ja erikuntoisille.¹⁴⁷ Koulutusvastaava tuntuu erityisesti tehneen näiden testien kehittämisessä tiivistä yhteistyötä järjestöjen kouluttajien kanssa.

Vaikka toimenkuvat ja suunnitelmat olivatkin hyvin tarkkaan rajattuja, käytännössä niihin löydettiin joustoa tilanteen mukaan. Jokaisella työntekijällä oli oma vastuualueensa, mutta muutkin kantoivat eri alueilla kortensa kekoon. On tietysti muutenkin vaikea vetää selviä rajoja tiedotus-, koulutus- ja kampanjatoiminnan välille. Mihin ryhmään esimerkiksi kuuluisivat koululiikuntakampanjan yhteyteen TV1:n kanssa yhteistyössä tehdyt lyhyet

¹⁴³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Esim. toimintakertomukset 1976 ja 1977.

¹⁴⁴ Juppi 1995, 227–228.

¹⁴⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1976.

¹⁴⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 29.11.1977; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 30.11.1977.

¹⁴⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1976.

tietoiskut, jotka käsittelivät tupakkaa, ravintoa sekä kuntoa yleisesti¹⁴⁸. Näiden kaikkien työryhmien sihteerinä toimikin sitten toimistopäällikkö Haukilahti. Muutaman hengen työyhteisössä tällainen joustava työnjako tuntuu luonnolliselta ja toimivalta.

¹⁴⁸ Pääideoijina YLE:n puolesta näissä oli tuttuja nimiä: kuntotietoiskussa Seppo Kannas, tupakassa Hannu Karpo ja ravinnossa Jaakko Kyläsalo.

5. Toimiston krooniset kassavaikeudet

5.1. Urheilun valtionapujärjestelmä

Rahoitus oli kautta Kuntotoimiston elinkaaren yksi sen toimintaan voimakkaimmin vaikuttaneita tekijöitä. Toiminta pyöri lähes kokonaan harkinnanvaraisella valtionavulla. Liikunnan rahoituskuviot laajemminkin olivat tuolloin sekavat ja monien uudistusten edessä. Kuntotoimiston rahoitukselle ongelmia tuotti myös toimiston epäselvä oikeudellinen asema; määrittelemätön juridinen status hankaloitti niin valtionapujen määrittämistä kuin omaa lainanottoakin. Lisäksi pakkaa sekoittivat ajoittaiset käytännön ongelmat muun muassa valtionavun maksamisessa.¹⁴⁹ Toimiston toiminta vaikeutui, jos avustuksen tulo viivästyi. Liikuntapolitiikan kehitys ja erityisesti liikuntaan liittyvät rahoitusasiat liittyvät olennaisesti Kuntotoimiston toimintaan ja lopulta myös sen loppumiseen.

Liikuntapolitiikan vasta muotoutuessa oltiin tilanteessa, jossa valtionurheiluhallinto oli järjestöjen foorumi. Järjestöjen edustajat hallitsivat valtion urheilulautakuntaa ja tekivät siten myös päätöksiä valtion jakamien urheilumäärärahojen ja muiden avustusten kohteista. Avustukset jaettiin maan kahden suurimman urheilun keskusjärjestön SVUL:n ja TUL:n kulloistenkin voimasuhteiden mukaan näiden järjestöjen edustajien toimesta.¹⁵⁰

Yksi opetusministeriön suuren rakennemuutoksen myötä tullut uudistus oli valtion urheilulautakunnan korvaaminen valtion urheiluneuvostolla. Muutokseen ja urheilulautakunnan lakkauttamiseen vaikutti valtionalouden tarkastusviraston vuonna 1963 antama lausunto, jossa se puuttui nimenomaan järjestöjen valta-asemaan päättävässä elimessä. Lausunnossa arvosteltiin muun muassa sitä, että

¹⁴⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1977.

¹⁵⁰ Hentilä 1992b, 281. 1960-luvun alkupuolella yritettiin yleisesti siirtää käytäntöön, jossa poliittisten jakoperusteiden sijaan avustukset jaettaisiin toiminnallisilla mittareilla. Tämä oli kuitenkin vaikeaa, jopa mahdotonta niin poliittisesti värittäneessä urheilun maailmassa. Ilmanen 1996, 153.

valtionapupäätöksiä tekivät lautakunnassa ihmiset, jotka edustivat avustusta hakevia organisaatioita.¹⁵¹

Lautakunta lakkautettiin, mutta uusi valtion urheiluneuvostokaan, jonka johtosääntö ei juuri poikennut urheilulautakunnan vastaavasta, ei säästynyt kritiikiltä. Urheiluneuvosto puolestaan nähtiin lähinnä poliittisista vaikuttajista koottuna ryhmänä, jossa itse urheilujärjestöjen edustajat olivat vähemmistönä. Jupin mukaan pelko oli liioiteltua sillä useimmilla neuvoston kansanedustajilla oli kuitenkin liikunnallinen tausta. Lisäksi poliittiset voimasuhteet olivat olleet mukana jo urheilulautakunnan kokoonpanoa harkittaessa.¹⁵²

Kritiikki urheiluneuvostoa kohtaan nousi kuitenkin liikunnan tuen pienenemisen pelosta. Pelättiin, että poliittisten voimatekijöiden vahvistuminen rahoituksesta päättävissä elimissä heikentää urheilun asemaa. Jo jonkin aikaa oli ollut nähtävissä perinteisesti liikunnan tukemiseen tarkoitettujen veikkausvoittovarojen suuntaamista myös kulttuurin ja nuorisotoiminnan tukemiseen. Liikuntapiireissä tämä herätti närkästystä, olihan Veikkaus ollut urheilujärjestöjen omistama yritys, jonka tulot suunnattiin takaisin urheilun tukemiseen. Nyt tätä tukea oltiin vähitellen jakamassa myös muille alueille; kehityksen pelättiin jatkuvan, jos urheilun edustajien sijasta päätöksiä tekisivät poliittiset päättäjät ainoastaan poliittisin perustein.¹⁵³

Liikuntaväen pelko ei ollut aiheeton. Urheilun osuudeksi oli vuonna 1956 määriteltä 60 prosenttia veikkausvaroista. Loppu suunnattiin tieteelle, taiteelle ja nuorisokasvatustyölle. Vähitellen paine vähentää urheilun osuutta kasvoi ja herätti voimakasta vastustusta urheiluväen piirissä.¹⁵⁴ Urheiluväen edustajat kävivät ennalta hyökkäykseen ja vaativat osuutensa nostamista 80 prosenttiin. Hallitus toimi kuitenkin päinvastoin ja hiljaisen asian valmistelun jälkeen tiputti urheilun osuutta viisi prosenttiyksikköä vuonna 1966. Sama toistui vuonna 1968, jolloin

¹⁵¹ Juppi 1996, 197–198; Autio – Heikkilä 1990, 424.

¹⁵² Juppi 1995, 197–198. On ilmeistä, että poliittiset voimat olivat mukana myös urheilulautakunnassa, olivathan urheilujärjestötkin selvästi poliittisesti suuntautuneet.

¹⁵³ Ylikangas 1990, 207.

¹⁵⁴ Autio – Heikkilä 1990, 425; Ylikangas 1990, 207–210.

tuki pieneni 50 prosenttiin. Vuonna 1973 tuki tippui 45 prosenttiin veikkausrahoista.¹⁵⁵

Veikkauksesta kertyvän kokonaistuen määrä oli kyllä vähitellen noussut joten urheilunkin markkamääräinen tuki kasvoi, vaikka sen suhteellinen osuus pieneni. Veikkauksen tulot kasvoivat huimasti varsinkin vuonna 1970 alkaneen Lotto-pelin myötä. Urheiluväen valitus olikin myös periaatekysymys. Veikkausyhtiö oli alun perin urheilujärjestöjen itsensä urheilun tukemiseksi perustama yritys, josta valtiolta oli vähitellen saanut tukevamman otteen. Yrityksen asteittainen valtiollistaminen herätti jo itsessään urheiluväen keskuudessa vastarintaa.¹⁵⁶

Valtion urheilulautakunnan ja sen seuraajan, valtion urheiluneuvoston, asema oli siis jonkinlaista tasapainoilua. Edellistä kritisoitiin järjestöjen edustajien liiallisesta painoarvosta: järjestöjen edustajat jakoivat itselleen avustuksia. Urheiluneuvosto taas nähtiin liian poliittisena, minkä pelättiin heikentävän urheilun asemaa. Urheilun edustajat pelkäsivät valtion urheiluneuvostossa vaikuttaneiden poliittisten tuulten vaikuttavan myös avustusten jakoon. Vuodesta 1975 lähtien valtioneuvosto nimitti urheiluneuvoston jäsenet kuultuaan urheilun ja liikuntakasvatuksen eri alojen järjestöjä, sitä ennen valinnat oli suorittanut opetusministeriö. Neuvoston kokoonpanon tuli edustaa yhteiskunnallisia näkemyksiä ja voimasuhteita.¹⁵⁷ Silti, kuten edellä todettiin, järjestöjen puolelta pelättiin valtiovallan liiallista puuttumista poliittisen puoluekoneiston ja rahoituksen kautta vapaaehtoiseen urheilutoimintaan.¹⁵⁸

Kilpaurheilu oli perinteisesti ollut merkityksellisin ja siten myös tuetuin urheilun osa-alue, mutta kuntoliikunnan nousun myötä myös rahoitusasiat vaativat uudelleenjäsentelyä. Kuntoliikunnan osuus avustuksista nousikin huomattavasti 1960-luvulla, ei vähiten uusien kuntoliikuntajärjestöjen perustamisen myötä. Vuonna 1970 kuntosurheilujärjestöjen valtionavun määrä oli jo noin 1,5 miljoonaa markkaa, kun se vielä vuonna 1961 oli ollut vuoden 1970 markoissa laskettuna noin 11 000 markkaa (7,2 miljoonaa markkaa vuoden 1961

¹⁵⁵ Ylikangas 1990, 207–210.

¹⁵⁶ Autio 1994b, 34–45 ja Ylikangas 1990, 207–210.

¹⁵⁷ Juppi 1995, 250; Vasara 1992b, 370.

¹⁵⁸ Juppi 1995, 198.

markkoissa).¹⁵⁹ Avustus oli siis yli kymmenkertaistunut kymmenessä vuodessa. Vuodesta 1973 lähtien siivu tästä kasvavasta potista varattiin myös Kuntotoimiston käyttöön.

5.2. Kuntotoimiston talous eri vuosina

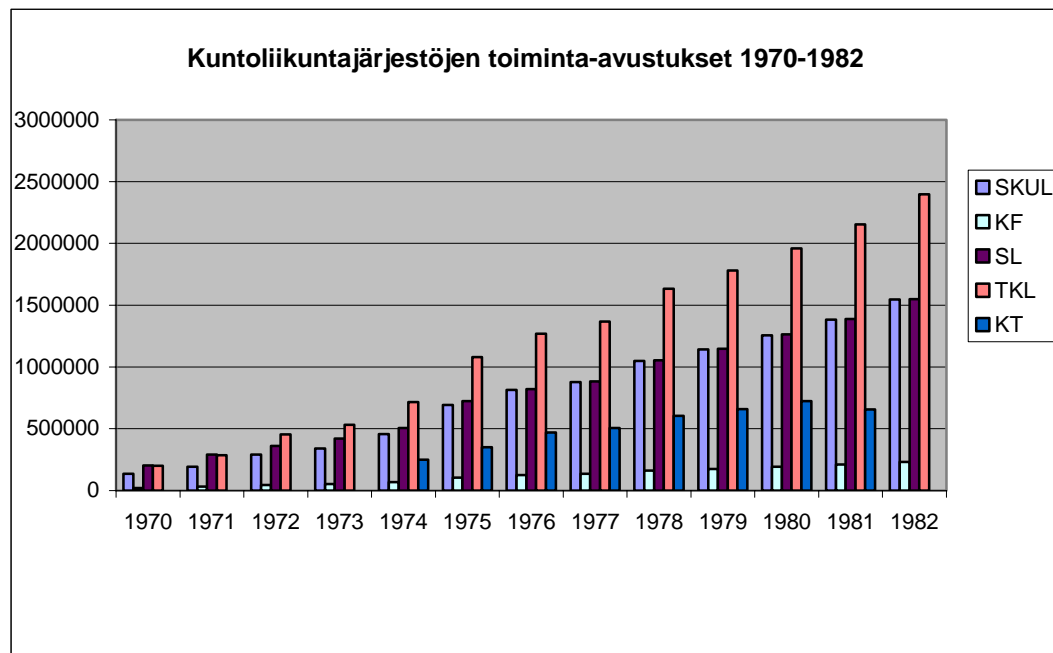
Urheilun valtionapujärjestelmä oli siis ailahtelevaisen ja epävarman oloinen. Sama poliittisten tuulten mukaan liehuva epävarmuus vaikutti myös Kuntotoimiston talousasioihin. Toimistoa rahoitettiin opetusministeriön valtionavustuksen kautta veikkausvoittovaroin. Toimiston perustamissopimuksen mukaan: *”Toimiston menoihin anotaan avustusta valtion varoista, jonka tulisi kattaa kokonaisuudessaan toimiston hyväksyttävät menot.”*

Kuntotoimiston rahoituksen lähtökohtana oli opetusministeriön vuosittainen toiminta-avustus, jonka piti kattaa kaikki toimiston kulut. Ministeriön avustus olikin huomattava, ja se kasvoi ensimmäisen kahden vuoden aikana vuoden 1974 250 000 markasta 470 000 markkaan vuonna 1976. Lisäksi toimisto sai vuonna 1976 yhteensä 150 000 markkaa erillisavustuksina. Vuonna 1980 toimisto sai valtionapua 725 000 markkaa.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Juppi – Aunesluoma 1995, 74–75.

¹⁶⁰ VA, OpMA, Valtion urheiluneuvoston arkisto, Järjestöjaoston pöytäkirjat, Toiminta-avustukset 1975 (liite pk:aan 29.4.1975); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb4, Toiminta-avustukset 1981 (liite pk:aan 2.6.1981); UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Tuloslaskelma 1.1.–31.12.1976.

Taulukko 1. Kuntoliikuntajärjestöjen toiminta-avustukset 1970–1982¹⁶¹

Kuntotoimiston ja muiden kuntoliikuntajärjestöjen avustukset kasvoivat varsinkin 1970-luvun alkupuolella. Avustusten määrässä Kuntotoimisto sijoittui järjestöjen keskivaiheille. Se sai vähemmän kuin kolme suurinta järjestöä eli SKUL, TKL ja Suomen Latu, mutta selkeästi enemmän kuin Konditionsfrämjandet. Kuntoliikuntajärjestöjä kiinnosti erityisesti, miten Kuntotoimiston saama avustus vaikutti järjestöjen omiin avustuksiin. Kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyöhön oli jo

¹⁶¹ VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb8, Toiminta-avustukset 1971 (liite pk:aan 26.5.1971), Toiminta-avustukset 1972 (liite pk:aan 4/72), Toiminta-avustukset 1973 (liite pk:aan 7.6.1973), Toiminta-avustukset 1974 (liite pk:aan 21.5.1974), Toiminta-avustukset 1975 (liite pk:aan 29.4.1975), Toiminta-avustukset 1977 (liite pk:aan 20.4.1977); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb1, Toiminta-avustukset 1978 (liite pk:aan 25.4.1978); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb2, Toiminta-avustukset 1979 (liite pk:aan 5.6.1979); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb3, Toiminta-avustukset 1980 (liite pk:aan 21.5.1980); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb4, Toiminta-avustukset 1981 (liite pk:aan 2.6.1981); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb5, Toiminta-avustukset 1982 (liite pk:aan 19.5.1982); VA, OpMA, Valtionurheiluneuvoston pöytäkirjat, Cb9, Toiminta-avustukset 1983 (liite pk:aan 17.5.1983). UA, Kuntotoimiston arkisto, Tuloslaskelma 1.1.–31.12.1981. Vuoden toiminta-avustusesityksessä näkyvät aina edellisen vuoden myönnetty avustukset. Vuoden 1976 toiminta-avustusesitykset puuttuivat järjestöjaoston papereista, joten vuoden 1975 luvut ovat esityksiä, eivät lopulta myönnettyjä avustuksia. TKL:n luvut vuosilta 1970–1973 ovat taulukon selkeyden vuoksi KUK:n ja KKK:n yhteenlasketut avustukset.

aiemmin varattu omaa rahaa, mutta palvelutoimiston perustaminen vahvisti entisestään tuon rahoituksen tarvetta. Pelko Kuntotoimiston nousemisesta kuntoliikuntajärjestöihin rinnastettavaksi toimijaksi liittyi oman reviirin mutta ennen kaikkea myös rahoituksen turvaamiseen. Palvelutoimistosta ei haluttu toimijaa, joka söisi järjestöjen rahoja.

Kuntotoimisto ei kuitenkaan syönyt järjestöjen rahoja, päinvastoin. Järjestöjen avustusten kasvu jopa kiihtyi 1970-luvun alun ja toimiston perustamisen jälkeen. Työväen Kuntoliitto sai suurimpana järjestönä reilusti enemmän avustusta kuin toiset suuret Suomen Kuntourheiluliitto ja Suomen Latu. Muidenkin järjestöjen avustukset nousivat melko tasaisesti vuosien mittaan.

Avustusten jaossa Kuntotoimisto kuitenkin todella rinnastettiin kuntoliikuntajärjestöihin. Avustusesityksissä se lueteltiin järjestöjen kanssa samassa ”Valtakunnalliset kuntoliikuntajärjestöt” -osiossa. Tämä oli varmasti yksinkertaisin tapa luokitella organisaatio avustusten jaon yhteydessä, vaikka juuri tätä rinnastamista järjestöt itse halusivat karttaa. Vasta liikuntalain tultua voimaan ja toimiston avustuksen ollessa katkolla sitä ei enää löytynyt kuntoliikuntajärjestöjen joukosta vaan kohdasta ”Muut järjestöt”.¹⁶²

Taulukon luvuissa näkyvät vain Kuntotoimiston saamat toiminta-avustukset. Niiden lisäksi toimisto usein haki ja sai vuoden mittaan haettavia erillisiä kampanja-avustuksia.¹⁶³ Vuonna 1976 todettiin erillismäärärahojen saannin vaikeutuneen. Kun kampanja-avustukset ennen tulivat käyttömäärärahoista, tulivat nyt kaikki avustukset normaalin toiminta-avustuksen yhteydessä.¹⁶⁴ Tämä ei kuitenkaan estänyt toimistoa jatkossakin hakemasta – ja saamasta – erillisavustuksia pitkin vuotta.

Valtion urheiluneuvoston järjestöjaos, joka valmisteli avustuspäätöksiä neuvostolle, nurisi usein päätöstä tehdessään erillisavustusten jakamisesta.

¹⁶² Sama.

¹⁶³ Vaikka kampanja-avustukset tekivät merkittävän lisän toimiston rahoituksessa, on ne selkeyden vuoksi jätetty taulukosta pois. Toimiston suhteellinen rahoitus ja sijoittuminen järjestöjen lomaan tulevat kuitenkin selkeästi esiin, eivätkä erillisavustukset tätä asetelmaa muuttaisi. Kaikkien taulukossa esiintyvien summat ovat siis perustoiminta-avustuksia.

¹⁶⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Toiminnanjohtajien kokous 16.6.1976.

Useamman kerran päätöstä tehdessään jaosto esitti avustusten myöntämistä, mutta huomautti samalla erillisavustusten hakemisesta. Jaoston käsitys oli, että esimerkiksi kampanjoihin liittyvät kulut pitäisi pystyä peittämään haetulla toiminta-avustuksella. Jaoston ajatuksena oli, että kampanjat olivat toimiston jatkuvaa toimintaa eivätkä projektiluontoisia tapahtumia ja kuuluivat siten vuosittaisen toiminta-avustuksen alle. Avustuksia esimerkiksi Kuntokampanjaan kuitenkin jaettiin edelleen. Sama narina oli esillä kokouksissa sekä vuonna 1976 että vuonna 1978.¹⁶⁵

Vaikka kampanja-avustuksia saatiin siis myöhemminkin, niiden saannin näennäinen vaikeutuminen herätti kokouksissa keskustelua toimiston rahoituksen turvaamisesta. Alettiin keskustella Kuntotoimiston omarahoituksesta, keinoista joilla itse voitaisiin saada toimistolle tuloja. Esiin nousivat muun muassa tehdyn materiaalin jonkinlainen hinnoittelu sekä sanan ”*kunto*” rekisteröinti.¹⁶⁶ Käytännössä toimiston muut tulot kuin ministeriön avustukset olivat pienet. Joistakin kampanjoista, lähinnä Kansanhihdoista, saatiin tuottoja esimerkiksi osallistumismaksuina, mutta suurin ja merkittävin tulonlähde oli kuitenkin ministeriön avustus.

Opetusministeriön toimiminen rahoittajana toi sille Kuntotoimiston suhteen myös muuta vaikutusvaltaa. Esimerkiksi työntekijöistä ja heidän palkoistaan päätettäessä opetusministeriöllä oli viimeinen sana. Ministeriöltä oli tullut erikseen ohje, että kaikkiin uusiin palkkauksiin tuli saada ministeriöltä lupa.¹⁶⁷ Lupaa ei tarvittu ainoastaan palkattaessa henkilöä aivan uuteen toimeen vaan myös haettaessa lähtevän työntekijän tilalle uutta. Koulutussihteeri Marjo Raivion saatua virkavapaata, Kuntotoimisto lähestyi opetusministeriötä kirjeitse: ”*Kuntotoimiston johtokunta pyytää kunnioittaen lupaa opetusministeriöltä palkkauksen suorittamiseen.*” Perustelutkin olivat kunnossa: Kuntotoimiston koulutustyön kannalta oli välttämätöntä, että työ jatkuisi keskeytyksettä.¹⁶⁸ Tämä

¹⁶⁵ VA, OpMA, Valtion urheiluneuvoston arkisto, Järjestöjaoston kokoukset 5.5.1976, 29.9.1976 ja 21.3.1978.

¹⁶⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Toiminnanjohtajien kokous 16.6.1976.

¹⁶⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 9.9.1975. Kyseinen tilanne liittyi siihen, saisiko toimistolle palkata sekä koulutus- että tiedotussihteerin saman tien. Johtokunta katsoi, ettei se voinut itse päättää asiaa vaan sitä täytyi tiedustella OPM:ltä.

¹⁶⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Da3, Kirje Kuntotoimisto → opetusministeriö 13.6.1977.

siitäkin huolimatta, että perustamissopimuksen mukaan toimihenkilöiden ottamisesta päätti johtokunta. Tällainen sananvalta palkkauskysymyksissä on ollut oiva välillinen toiminnan ohjauskeino, ja kertoo myös ministeriön lisääntyneestä konkreettisesta ohjauksesta liikuntakysymyksissä.

Ministeriön tärkeästä roolista toiminnan rahoittajana kertoo myös järjestöjen valmistautuminen Valtion urheiluneuvoston kanssa pidettävään neuvottelutilaisuuteen. Yhtenäisen kuvan antaminen järjestöistä oli yleensäkin sen julkisuuskuva kannalta tärkeää, mutta erityisen merkityksellistä se oli rahoittajan kanssa toimittaessa. Ennen kyseistä neuvottelutilaisuutta VUN:n kanssa toiminnanjohtajat pitivät kahden päivän vetäytymiskokouksen, jossa muun muassa käytiin läpi toimintaohjeita tilaisuuteen. Neuvottelutilaisuudessa jokainen järjestö saisi pitää 3-4 minuutin pituisen puheenvuoron, järjestöt esiintyisivät aakkosjärjestyksessä. Kaikkien piti esiintyä yhteisenä rintamana, eikä kärjistettyjä kannanottoja muita järjestöjä kohtaan saanut esittää.¹⁶⁹ Mahdollisimman yhtenäisen ja toimivan kuvan antaminen rahoittajalle oli tärkeää.

Kuntotoimiston menot jakautuivat selkeästi sen eri toimialueiden mukaan. Tuloslaskelmissa ja talousarvioissa toiminnan osa-alueet jaoteltiin hallinnolliseen toimintaan, tiedotustoimintaan, koulutustoimintaan, tutkimustoimintaan, kansainväliseen toimintaan sekä kampanjoihin ja tempauksiin. Näistä pienimmät menoerät olivat kansainvälinen toiminta sekä tutkimustoiminta. Niiden osuus kaikista toimiston menoista oli vain noin kolme prosenttia. Tiedotus- ja koulutustoiminnan osuus vaihteli hieman eri vuosina. Niiden yhteenlaskettu osuus palvelutoimiston menoista oli noin 20 prosenttia.¹⁷⁰

Hallintomenot olivat selkeästi suurin menoerä palvelutoimiston toiminnassa. Jo vuonna 1976 niiden todettiin vievän rahaa itse toiminnalta.¹⁷¹ Hallintomenot

¹⁶⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 9.-10.2.1977.

¹⁷⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Tuloslaskelma 1.1.-31.12.1977 ja Talousarvio vuodelle 1980. Vuonna 1976 osuus oli vain noin 5 %, mikä johtui pitkälti palkkakulujen laskemisesta kokonaan hallinnollisen toiminnan alle. Vuonna 1981 osuus oli jälleen tippunut jo noin 5 %:iin, luultavasti toiminnan vähittäisen hiipumisen takia. UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Tuloslaskelma 1.1.-31.12.1976; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Tuloslaskelma 1.1.-31.12.1981.

¹⁷¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 31.8.1976.

olivat silloin yli 50 prosenttia toimiston kaikista kuluista. Tämän jälkeen niitä järjesteltiinkin budjettiteknisesti uudelleen. Kun vielä vuoden 1976 tuloslaskelmassa kaikki toimiston palkat oli kirjattu hallintokuluiksi, seuraavana vuonna ne hajautettiin kunkin osa-alueen kontolle. Tämä kertoo toisaalta toiminnan osa-alueiden eriytymisestä, esimerkiksi tiedotus- ja koulutussihteerien palkkaamisesta. Toisaalta muutenkin suurista hallintomenoista saatiin pieni osa karsittua siirtämällä palkkamenot toisaalle.

Konkreettisesti hajauttaminen näkyy hallintomenojen näennäisenä pienenemisenä. Vuodesta 1976 hallintomenot vähenivät 340 000 markasta 275 000 markkaan vuonna 1977. Kuitenkin yhteenlasketut palkkakulut nousivat 220 000 markasta 230 000 markkaan. Uudella jaottelulla saatiin kuitenkin hallintomenojen näennäinen osuus kaikista menoista tippumaan noin 43 prosenttiin.¹⁷²

Vaikka jo vuonna 1976 nähtiin hallintomenojen kasvun vevän voimavaroja muulta toiminnalta, menojen kasvu jatkui. Vuonna 1981 hallintomenot olivat jo 470 000 markkaa ja hallinnollisen toiminnan tuottojen ollessa noin 7 400 markkaa, toiminta jäi miinuksen puolelle yli 460 000 markkaa. Oman toiminnan alijäämän ollessa noin 560 000 markkaa, hallinnollinen toiminta käsitti tästä summasta yli 80 prosenttia.¹⁷³ Tässä vaiheessa kritiikki toimiston menoja kohtaan oli noussut jo äänekkäämmäksi. Hallintomenojen kasvu oli yksi suurimmista kritiikin aiheista.¹⁷⁴

Samaan suuntaan kehitys kulki myös muissa 1970-luvun organisaatioissa. Hallintomenojen kasvu havaittiin jo melko varhain laajentuneen organisaatioverkoston ongelmaksi. Kasvanut byrokratia aiheutti jäykistyneen toiminnan lisäksi myös mittavia rahallisia panostuksia, ja organisatorinen kasvu alkoi 1970-luvun lopulla valtionhallinnonkin tasolla laantua taloudellisten vaikeuksien takia.¹⁷⁵

¹⁷² UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Tuloslaskelmat 1.1.–31.12.1976 ja 1.1.–31.12.1977.

¹⁷³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Tuloslaskelma 1.1.–31.12.1981.

¹⁷⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Johtokunta 1977→, Kuntoliikuntajärjestöjen lausunnot Kuntotoimiston vuoden 1980 toimintasuunnitelmasta ja talousarviosta. Liite johtokunnan kokoukseen 19.11.1979.; UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1977.

¹⁷⁵ Autio 1995, 151; Mäenpää 1991, 51–52.

Palvelutoimiston talous herätti keskustelua myös muuten kuin sen hallintomenojen osalta. Talouteen liittyvistä ongelmista puhuttiin jopa toimintakertomuksissa, jotka yleensä oli varattu latteanpositiiviselle toiminnan selostamiselle ja kuntoliikunnan kehityksen ylistämiselle. Vuoden 1977 toimintakertomuksessa todettiin toimiston taloustilanteen olleen kireä koko toimintavuoden. ”*Valtionavun jakamatta jättäminen täysimääräisesti vaikeutti talouden tasapainoista hoitoa. lisäksi hallintomenojen jatkuva kasvu on ylittänyt toiminta-avustuksen prosentuaalisen nousun ja haitannut näin toiminnan läpiviientä.*”

Saman vuoden toimintakertomuksen luonnoksesta on ylivivattu seuraava: ”*Kuntotoimiston henkilö- ja hallintomenot ovat varsin huomattavat, olisi toiminnan kannalta välttämätöntä valtionavun huomattava nousu. Toinen rinnalla tapahtuva toimenpide olisi omarahoituksen lisäys, jonka suhteen muut kuntoliikuntajärjestöt ovat olleet vastahankaisia.*”¹⁷⁶ Valtionavun tarpeen nähtiin siis olevan suorassa suhteessa hallintomenojen kasvuun. Yhtenä ratkaisuna asiaan pidettiin jo edellä mainittua omarahoituksen lisäystä. Ilmeisesti muut järjestöt näkivät tässä tultavan liian lähelle niiden reviiriä. Omarahoituksen järjestäminen olisi entistä selkeämmin rinnastanut Kuntotoimiston itsenäiseksi toimijaksi järjestöjen rinnalle, eivätkä järjestöt katsoneet tätä suopeasti.

5.3. Järjestöjen vastuu rahoituksesta

Kuntotoimistoa kohdanneet talousongelmat kaatuivat lopulta sen perustajajärjestöjen niskaan. Vaikka opetusministeriö oli hankkeen päärahoittaja, perustamissopimuksen mukaan lopullinen vastuu toimiston rahoituksesta oli järjestöillä. Sen mukaan ”*Mikäli valtionavustus ja toimiston tulot eivät riitä toimiston menojen suorittamiseen, vastaavat kuntoliikuntajärjestöt menoista tältä osin vuosittain siinä suhteessa kuin mitä ne sanottuna vuonna ovat saaneet avustusta valtion varoista.*”

¹⁷⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Db1, Toimintakertomus 1977.

Vastuunsa toimiston rahoituksesta järjestöt saivat tuta esimerkiksi valtionavun maksamisen syystä tai toisesta myöhästyessä. Esimerkiksi Kuntotoimiston alkuvaiheessa vuoden 1973 keväällä puutteellinen avustusanomus johti järjestöjen yhteisvastuullisuuteen reilun tuhannen markan karhusta.¹⁷⁷

Vuoden 1976 UKK-hiihto osoittautui suosioistaan huolimatta tai pikemminkin sen vuoksi tappiolliseksi tapahtumaksi. Ilmaiseksi jaettujen tarrojen määrä aiheutti talousarvion ylityksen. Hiihdosta tulleiden tappioiden peittämiseksi aiottiin ensin ottaa TKL:n, Suomen Ladun ja Konditionsfrämjandetin takaama 40 000 markan laina.¹⁷⁸ Selvittelyjen jälkeen huomattiin, että Kuntotoimisto ei voi lainaa ottaa, koska se ei ole rekisteröity yhdistys. Tilanne ratkaistiin niin, että TKL otti lainan omiin nimiinsä ja sen takaajiksi tulivat Suomen Latu ja Konditionsfrämjandet.¹⁷⁹ Tämä lainaepisodi osoittaa toimiston juridisen aseman määrittelemättömyyttä. Toimiston johtokunnallekaan ei ollut selvää, ettei toimisto saisi lainaa. Tilanne saatiin ratkaistua, mutta lopputulos osoitti, mihin järjestöt olivat itsensä sitoneet: toimistoon, joka ei itse toimijana voinut täyspainoisesti hoitaa raha-asioitaan, ja jonka päärahoittaja ei myöskään ollut taloudesta lopullisessa vastuussa.

Järjestöjen lainanottoja toimiston rahoittamiseksi ehdittiin sen elinkaaren aikana tehdä useampia. Vuoden 1981 tuloslaskelmassa järjestöjen lainojen osuus oli jo lähes 550 000 markkaa.¹⁸⁰

Kuten työn kolmannessa luvussa tuli ilmi, järjestöjen motiiveista ja motivaatiosta toimiston perustamisen yhteydessä ei ole yksiselitteistä tulkintaa. Kuitenkin, vaikka joku järjestöistä olisikin sen perustamisen aikoihin ollut hyvin vahvasti toimiston kannalla, viimeistään rahoitusongelmien ja järjestöjen lainojen kasvaessa on niidenkin täytynyt tarkastella näkökantojaan. Vaikka toimisto ottikin järjestöjen harteilta monia rutiinitehtäviä hoitaakseen, olivat kymmenien

¹⁷⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Pöytäkirjat – sopimukset, Hallituksen kokous 18.5.1973.

¹⁷⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 29.4.1976. Toiminnanjohtajien asiaa käsitellessä kokouksessa 28.4.1976 SKUL sai muistutuksen perustamissopimuksen mukaisesta juridisesta vastuustaan Kuntotoimiston tappiosta ja velasta. Liekö liitto ollut vastahankainen itse takaamaan toimiston lainaa. Johtokunnan kokouksessa SKUL:n edustaja ilmoitti liiton tuntevan vastuunsa asiassa. UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Toiminnanjohtajien kokous 28.4.1976.

¹⁷⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Johtokunnan kokous 17.5.1976.

¹⁸⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Tuloslaskelma 1.1.–31.12.1981.

tuhansien, lopulta satojen tuhansien markkojen lainat järjestöjen taloudessa iso lovi. Tämä aiheutti varmasti turhautumista ja taloudellista painetta, joka joidenkin osalta purkautui kritiikkinä koko toimistoa kohtaan.

Kuntotoimiston perustamissopimuksen mukaan kuntoliikuntajärjestöjen lopullinen vastuu toimiston taloudesta on yksiselitteinen. Järjestöjen turhautumisen tilanteeseen kuitenkin ymmärtää. Opetusministeriön aloitteesta perustetun toimiston toiminnan rahoittaminen merkitsi lopulta satojen tuhansien markkojen lainoja. Olisiko ministeriön kuitenkin pitänyt kantaa toimistosta enemmän rahallista vastuuta? Toiminnan perustana oli ministeriön toiminta-avustus, jonka piti kattaa toimiston kaikki menot. Miksi avustus ei riittänyt?

Yleensä rahojen loppuessa syynä ovat joko liian pienet tulot tai liian suuret menot. Olisiko ministeriön toiminta- ja erillisavustuksia pitänyt entisestään kasvattaa? Ministeriön toiminta-avustus kasvoi Kuntotoimiston aikana eli vuodesta 1974 vuoteen 1980 250 000 markasta 725 000 markkaan. Summa on huomattava, kun siihen lisätään vielä erillisavustukset, joita vuosittain tuli noin 100 000 markkaa. Sisään virranneen rahan olisi pitänyt riittää sen toiminnan pyörittämiseen. Huomattavaa on, että erillisavustuksia haettiin ja yleensä myös saatiin aina, kun niitä tarvittiin.

Ministeriön erilaiset avustukset Kuntotoimistolle olivat huomattavat. Jäljelle jää ajatus liian suurista menoista. Jo edellä on todettu toimiston hallintomenojen kasvun olleen – ajan hengen mukaan – suhteeton muihin menoihin nähden. Tähän kasvuun yritettiin kiinnittää huomiota ja vaikuttaa useampana vuonna – turhaan. Kasvavia menoja pyrittiin peittämään aina uusilla avustuksilla, joihin opetusministeriössäkin jo turhauduttiin. Ministeriön käsityksen mukaan toimiston olisi pitänyt pystyä ennakoimaan menojaan paremmin ja sisällyttämään kaikki toiminta-avustuksen yhteyteen. Turhauduttiinko ministeriössä tähän huonoon suunnitteluun ja menojen hallitsemattomaan kasvuun?

5.4. Sotkuja tileissä

Kuntotoimiston mahdollista rekisteröintiä käsiteltiin toiminnanjohtajien kokouksessa syksyllä 1980 uuden liikuntalain tultua ajankohtaiseksi. Kokouksessa käsiteltiin listaa rekisteröinnin hyvistä ja huonoista puolista. Yhdeksi toimiston rekisteröinnin eduksi mainittiin, että ”johtokunnan jäsenet eivät joudu henkilöinä vastuuseen mikäli joitakin hämäryyksiä esim. Kuntotoimiston tileissä ilmenee.”¹⁸¹ Tällainen sanamuoto hieman kummeksuttaa, mutta saattaa olla vain ponnahtanut esiin ideariihen tuloksena. Listaan oli selvästi pyritty keräämään kaikki mahdolliset rekisteröinnin etuudet.

Pari vuotta listan laadinnan jälkeen toimiston tileissä kuitenkin todellakin ilmeni hämäryyksiä. Vuoden 1981 ja 1982 tuloslaskelmat ovat hämmentävän samanlaiset. Laskelmista löytyy pennilleen samoja lukuja. Esimerkiksi Kampanjoista ja tempauksista saatavat tuotot ovat niin osakohdiltaan kuin loppusummaltaankin samat (391 624 markkaa). Kampanjoiden kulut sen sijaan ovat erisuuruiset (430 119 vuonna 1981 ja 454 809 vuonna 1982). Vuoden 1981 tuloslaskelmassa tiedotus- ja koulutustoiminta ovat yhteisenä osiona, vuonna 1982 ne ovat erikseen. Kuitenkin osioissa esiintyvät summat ovat samat, ja alijäämä on molemmissa yhteensä sama 39 127 markkaa. Kansainvälisen toiminnan kulut ovat molemmissa samat (23 652 markkaa). Tuottoja ei kyseisestä toiminnasta ole tullut. Sen sijaan hallinnollisen toiminnan luvut eroavat laskelmissa toisistaan; alijäämä vuonna 1981 on 460 819 markkaa ja vuonna 1982 438 836 markkaa.¹⁸²

Täsmälleen samoja markkamääriä esiintyy niin useassa kohdassa, ettei kyseessä voi olla sattuma. Toisaalta myös eroavaisuuksia on sen verran, että kyseessä on selkeästi kaksi eri laskelmaa. Näyttää siltä kuin vuoden 1982 laskelmassa olisi käytetty pohjana vuoden 1981 laskelmaa ja sitten muunnettu muutamia lukuja, jotta taseet saadaan täsmäämään.

Tämän työn tarkoituksena ei ole selvittää, mitä tileissä on todella tapahtunut ja miksi, mutta kysymyksiä tilinpito väistämättä herättää. Onko tilinpäätöstä

¹⁸¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 17.9.1980.

¹⁸² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Tuloslaskelmat 1.1.–31.12.1981 ja 1.1.–31.12.1982.

tehtäessä tullut kiire vai eikö viimeiseltä vuodelta ole enää kunnan tilitietoja käytössä? Selvää on vain, että Kuntotoimiston lopettaessa toimintansa sen talous oli yhtä epäselvässä tilassa kuin sen toimiessakin.

6. Kuntotoimiston kuolema

6.1. Liikuntalaki liikuntapolitiikan selkeyttäjäksi

Kuntotoimiston hiipumiseen vaikuttivat monet tekijät. Tämä monimutkainen vaihe on aiemmissa esityksissä käsitelty yksioikoisesti. Artikkelissaan Liikunta sirpaloituu Erkki Vasara toteaa: ”Vuonna 1982 Kuntotoimisto päätettiin lakkauttaa, koska sen toiminta ei missään vaiheessa vastannut odotuksia.”¹⁸³

On liioiteltua sanoa, ettei toiminta olisi missään vaiheessa vastannut odotuksia. Totta on, että eri osapuolten odotukset erosivat toisistaan. Toimisto kuitenkin toimi käytännössä useita vuosia varsin monipuolisesti ja vei järjestöiltä osan niiden rutiiniväsymyksestä. Vasaran mukaan ”tuloksena oli hallinnon paisuminen, kun varsinaisen toiminnan tulokset jäivät laihoiksi.”¹⁸⁴ Hallinnon paisuminen ja hitaus oli tosiaan Kuntourheiluliiton yksi kritiikin aihe toimiston lähetessä loppuaan. Tämänkin voi kuitenkin kyseenalaistaa ja suhteuttaa järjestöjen yhteistyöhön liittyvään paperien ja sopimusten pyörittelyyn ennen ja jälkeen Kuntotoimiston. ”Toiminnan laihoja tuloksia” käsiteltiin tarkemmin luvussa 4.

Joel Juppi paneutuu tutkimuksessaan Kuntotoimiston vaiheisiin hieman tarkemmin. Hän tuo lakkauttamisen yhteydessä esiin järjestöjen erilaiset käsitykset toimiston tehtävistä, toimiston mieltämisen kilpailevaksi organisaatioksi sekä erimielisyyksien lisääntymisen Kuntotoimiston rekisteröintikysymyksen yhteydessä¹⁸⁵ Tässäkin esityksessä kuitenkin sivuutetaan lähes kymmenen vuoden toiminta sekä tosiasia, että huolimatta osapuolten alun perin erilaisista toiveista, toimisto sai myös aikaan paljon.

1980-luvulle tultaessa Kuntotoimiston käytännön toiminta pyöri jo hyvin ja monipuolisesti. Pitkin matkaa toimistolla oli taloutensa kanssa ongelmia, jotka

¹⁸³ Vasara 1992c, 422.

¹⁸⁴ Sama.

¹⁸⁵ Juppi 1996, 227. Juppi käyttää toimiston lakkauttamisesta kirjoittaessaan lähteenä Heikki Niinisen pääkirjoitusta Kunnonlehden numerossa 1/1982. Lähdekritiikki olisi ollut paikallaan: SVUL:n Niinisen pääkirjoitus Suomen Kuntourheiluliiton jäsenlehdessä, vieläpä juuri toimiston loppumiseen liittyvän keskustelun käydessä kuumana saattaa olla hieman väritynyt esitys asiasta.

näyttivät kulminoituvan liikuntalain tulon myötä. Toiminnan hiipumiseen vaikuttivat uuden lain mukanaan tuoman rahoitusjärjestelmän lisäksi kuitenkin myös muut tekijät. Perustajajärjestöjen erilaiset lähtökohdat ja toiveet alkoivat näkyä entistä selvemmin ongelmien kerääntyessä, ja toimisto sai osakseen kritiikkiä, osin aiheellista, osin aiheetonta. Monet ongelmat ja epäselvyydet juonsivat juurensa toimiston sekasikiömäisyydestä. Niin taloudelliset mutkat kuin järjestöjen erilaiset käsitykset toimiston työnkuvasta kumpusivat alun perinkin määrittelemättömästä maaperästä.

Vuonna 1980 voimaan tullutta liikuntalakiä pidetään Joel Jupin mukaan liikuntapolitiikan vaikuttajien piirissä julkisen liikuntapolitiikan merkittävimpänä yksittäisenä saavutuksena. Jupin haastattelemasta 20 vaikuttajasta 16 nimesi liikuntalain valtion merkittävimmäksi liikuntapoliittiseksi toimenpiteeksi.¹⁸⁶

Myös Kuntotoimiston kannalta liikuntalaki oli merkittävä uudistus, sillä se tiputti organisaation pois valtionavun piiristä. Kuntotoimiston asemasta käytiin liikuntalain valmistelun loppumetreillä kiivasta keskustelua, mutta ratkaisematon tilanne oli lopulta taloudellisen avun poistuessa yksi Kuntotoimiston kuoliniskuista.

1970-luvun mittaan valmistellussa liikuntalaissa heijastuivat 1960- ja 1970-luvuilla vaikuttanut suunnitteluideologia ja valtion roolin korostuminen valtionohjauksen lisääntyessä. Siinä määriteltiin ensimmäistä kertaa selkeästi liikuntakulttuurin eri toimijoiden työnjako sekä julkisen vallan vastuu liikuntakulttuurissa. Lain taustana oli varsinkin 1970-luvulla vallalla ollut usko tieteelliseen selvitystyöhön perustuvaan suunnitteluun. Liikuntalakiin liittyvän keskustelun herääminen liittyi myös nuorisotoiminnan vastaavan lain valmisteluun: saman osaston alla olevat eri osa-alueet haluttiin suunnilleen samaan aikaan lain piiriin.¹⁸⁷

Lain taustoista on olemassa erilaisia tulkintoja. Erkki Vasaran mukaan merkittävänä tekijänä oli urheilujärjestöjen huoli urheilun valtionavun

¹⁸⁶ Juppi 1995, 235.

¹⁸⁷ Juppi 1995, 235–237.

tulevaisuudesta. Urheilun saama osuus veikkausvoittovaroista myönnettävistä valtionavuuista oli 1950-luvulta lähtien pudonnut koko ajan, samalla kun nuorisotoiminnan saamat avut olivat 1972 tulleet lakisääteisiksi. Järjestöt halusivat saada lain, joka takaisi myös heille varman valtionavun.¹⁸⁸

Juppi tuo tutkimuksessaan esille erilaisen näkemyksen lain hitaasta etenemisestä. Opetusministeriön osastopäällikön Heikki Klemolan mukaan lain takkuinen eteneminen johtui nimenomaan järjestöjen negatiivisesta asenteesta: järjestöt pelkäsivät liikuntalain suuntaavan rahoitusta pois järjestöiltä kohti kuntia. Järjestöt ilmeisesti tosiaan pelkäsivät omien veikkausverojensa puolesta, mutta näkivät liikuntalain tilanteessa pikemminkin uhkana kuin pelastajana.¹⁸⁹

Myös kuntien näkökulmasta otettiin tilanteeseen kantaa. Vuonna 1972 kuusi kansanedustajaa teki liikuntalakiin liittyvän aloitteen, jossa sanottiin urheilujärjestöjä suosivien vanhojen asenteiden painavan veikkausvoittojen jakoa. Kunnille ei ollut osoitettu ollenkaan toimintaan kohdistettuja avustuksia, vaikka niiden osuus kuntoliikuntatoiminnasta oli selvästi lisääntynyt.¹⁹⁰ Vaikka pelko toisten suosimisesta oli ilmassa, oli selkeä ja yksiselitteinen laki varmasti kaikkien toiveena.

Konkreettinen askel liikuntalain saamiseksi oli vuoden 1974 huhtikuussa asetettu liikuntalakikomitea, joka sai tehtäväkseen silloisen valtionapujärjestelmän ja sen mahdollisten epäkohtien selvittämisen lisäksi tehdä ehdotukset uudeksi avustusjärjestelmäksi.¹⁹¹ Komitea jätti mietintönsä vuonna 1976, opetusministeriö käsitteli ne vuoteen 1978 mennessä, esitys laista valmisteltiin ja hyväksyttiin, ja uusi liikuntalaki astui voimaan vuoden 1980 alusta.¹⁹²

Liikuntalain perusajatuksena oli, että valtion ja kuntien tehtävänä oli luoda liikunnan harjoittamisen edellytykset, ja urheilu- ja liikuntajärjestöjen tehtävänä

¹⁸⁸ Vasara 1992b, 371–372.

¹⁸⁹ Juppi 1995, 237.

¹⁹⁰ Ilmanen 1995, 286.

¹⁹¹ Juppi 1995, 238.

¹⁹² Vasara 1992b, 372. Komitean mietinnön valmistuttua oli maassa huono taloudellinen tilanne, mikä olisi merkinnyt lain voimaantuloa riisuttuna versiona. Osin tämän takia ei lain säätämisessä pidetty kiirettä. Juppi 1995, 243–244.

puolestaan oli saada ihmiset käyttämään näitä luotuja puitteita. Konkreettinen sisältö ja käytännön toiminta jäivät järjestöjen ja seurojen vastuulle.¹⁹³ Kunnallishallintoon ja rahoitukseen liittyvät lainkohdat varmensivat siihen asti voimassa olleita käytäntöjä. Muun muassa valtiosuudet ja -avustukset virallistettiin, mikä antoi kunnille entistä paremmat mahdollisuudet vastata liikuntapolitiikan heittämiin haasteisiin ja vaateisiin.¹⁹⁴

Myös urheilujärjestöjen valtion tukia käsiteltiin liikuntalaissa. Lakia käsiteltäessä käytiin rajanvetoa erilaisten järjestöjen kesken. Esimerkiksi Suomen Metsästäjäliitto ja Suomen Urheilukalastajain Liitto jäivät lain ulkopuolelle sillä metsästäystä ja kalastusta ei katsottu lain tarkoittamaksi liikunnaksi ja urheiluksi.¹⁹⁵ Lain piiriin sen sijaan kuuluivat keskusjärjestöt SVUL, TUL ja CIF sekä keskusjärjestöjen ulkopuoliset erikoisliitot, niiden mukana kuntoliikuntajärjestöt.¹⁹⁶ Kuntotoimisto jäi tässä rankkauksessa lain ulkopuolelle, sillä sen asema nähtiin määrittelemättömäksi. Toimiston aseman epäselvyys johti ministeriön urheilutoimiston asettamaan kyseenalaiseksi sen, voiko toimisto saada liikuntalain mukaista valtionavustusta ilman sen rekisteröimistä liikuntajärjestöksi.¹⁹⁷ Koska toimisto oli pyörinyt melkein pelkästään valtionavun turvin, tämä päätös oli käytännössä sen kuolinisku.

Kuntotoimiston epäselvä oikeudellinen asema oli herättänyt sen toimijoissa keskustelua jo aiemmin. Varsinkin liikuntalain valmistelun tultua ajankohtaiseksi Kuntotoimiston asemaan kiinnitettiin paljon huomiota. Liikuntalakikomitean mietinnössä esitettiin, että urheilun keskusjärjestöjen lisäksi avustettavia järjestöjä olisivat ”*valtakunnalliset rekisteröidyt urheilun erikoisliitot ja muut rekisteröidyt yhdistykset, jotka toimivat kuntoliikunnan...tai muun urheilua tai liikuntaa edistävän valtakunnallisen toiminnan kehittämiseksi.*”¹⁹⁸ Erityisestä syystä muukin järjestö voitaisiin hyväksyä avustettavaksi, vaikkei se täyttäisikään kaikkia mainittuja vaatimuksia. Tästä poikkeuksesta huolimatta ajatus siitä, että

¹⁹³ Juppi 1995, 239.

¹⁹⁴ Vasara 1992b, 373.

¹⁹⁵ Shakki liittoineen sitä vastoin hyväksyttiin lain piiriin – kansainvälisen käytännön mukaan.

Vasara 1992b, 374.

¹⁹⁶ Vasara 1992b, 374.

¹⁹⁷ Pekkanen – Aarnio 1981, 90.

¹⁹⁸ Komiteamietintö 1976: 87, 318.

vain rekisteröity yhdistys voisi automaattisesti olla oikeutettu avustuksiin, herätti rekisteröimättömän Kuntotoimiston edustajat.

Opetusministeriö pyysi myös Kuntotoimistolta lausuntoa liikuntalakiesityksestä.¹⁹⁹ Lausunnossaan Kuntotoimisto nosti esiin uhkaavan tilanteen rahoituksen suhteen: ”*Jotta työ voisi jatkua optimitieholla niin valtiovallan, kuntasektorin kuin kuntoliikuntajärjestöjenkin kanssa, edellyttää se Kuntotoimiston kohdalla tulevassa laissa nykyisen käytännön jatkumista rahoituksen suhteen.*”²⁰⁰ Jo lakia valmisteltaessa nähtiin Kuntotoimiston aseman heikkous rekisteröimättömänä organisaationa ja sen mahdollinen lain piiristä pois jääminen.

Järjestöjen kannalta voi ajatella liikuntalain valmistelun olleen ristiriitaista aikaa. Toisaalta oltiin valtionvallankin puolesta viimein turvaamassa ja selkeyttämässä oman alueen rahoitusta, toisaalta juuri tämä selkeytys saattaisi koitua Kuntotoimistolle kohtaloksi. Ongelmallista tilanteessa oli se, että Kuntotoimiston perustajajärjestöt olivat ensisijaisesti tietysti oman järjestönsä edustajia. Jos vastakkain olisi pitänyt pistää palvelutoimisto ja oma järjestö, ei valinta olisi ollut vaikea. Tämä luultavasti vaikutti myös toimiston puolesta käytävään taisteluun ja sen kohtalon selvittelyyn. Samanlaista sitoutumista yhteiseen hankkeeseen ei ollut kuin mitä oman järjestön asioihin varmasti oli.

6.2. Toimiston rekisteröiminen sen kohtalonkysymyksenä

Toimiston kohtalonkysymykseksi nousi sen rekisteröiminen. Liikunta-asetuksen 4 §:n mukaan valtionapua saattoi saada ”3) *muu rekisteröity yhdistys, jonka sääntöjen mukaisena pääasiallisena tehtävänä on kuntoliikunnan, liikuntakasvatuksen, liikuntatieteen tai muun liikuntaa edistävän valtakunnallisen toiminnan kehittäminen.*”²⁰¹ Tämä sulki hyvin yksiselitteisesti pois

¹⁹⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ea1, Kirje opetusministeriö → Kuntotoimisto 2.5.1977.

²⁰⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Kuntotoimiston vastaus opetusministeriön urheilu- ja nuoriso-osastolle liikuntalakikomitean mietintöön 13.9.1977, liite toiminnanjohtajien kokouksen pöytäkirjaan 15.9.1977.

²⁰¹ Suomen laki II 1980, 1359.

rekisteröimättömän yhdistyksen tai organisaation mahdollisuuden saada valtion avustusta. Tämä havaittiin myös kuntoliikuntajärjestöjen toiminnanjohtajien kokouksessa aivan vuoden 1980 alussa, ja jo järjestöjen ensimmäiset vastaukset rekisteröintikysymykseen viestivät sen vastustuksesta²⁰² Rekisteröintiasiaan haluttiin opetusministeriöltä vielä tarkennusta. Toivottiin, ettei rekisteröintiä tarvittaisi. Opetusministeriöstä tulleen tiedotteen mukaan ”*Kuntotoimiston ainoa mahdollisuus saada valtionavustusta on rekisteröityä liikunta-asetuksen 4 §:n kolmannen momentin mukaiseksi rekisteröidyksi yhdistykseksi.*”²⁰³ Tällä perusteella hylättiin Kuntotoimiston valtionapukelpoisuushakemus valtioneuvoston 4.7.1980 tekemällä päätöksellä.²⁰⁴

Syyskuussa pidetyssä toiminnanjohtajien kokouksessa käsiteltiin rekisteröitymisen hyviä ja huonoja puolia. Hyviksi puoliksi mainittiin seuraavat:

- ” *liikuntalain nojalla mahdollisuus saada valtionapua*
- *johtokunnan jäsenet eivät joudu henkilöinä vastuuseen mikäli joitakin hämähäyryksiä esim. Kuntotoimiston tileissä ilmenee*
- *lainanotto, luotolliset tilit, tilapäisrahoituksen hoitaminen helpottuu*
- *kuva Kuntotoimistosta selkiytyy, toimiminen virallisten elimien kanssa helpottuu*
- *ulkomainen maksuliikenne helpottuu*”

Huonoina puolina tuotiin esiin mahdollisten sääntömuutosten toteuttamisen hitaus sekä ajatus viidennen kuntoliikuntajärjestön syntymisestä muiden rinnalle.²⁰⁵

Mahdollisen rekisteröinnin mukanaan tuomia hyviä puolia oli siis useita, ja monet niistä liittyivät juuri niihin ongelmiin, joihin matkan varrella oli törmätty. Suurin etu talouden turvaamisen lisäksi olisi varmasti ollut Kuntotoimiston kuvan selkiytyminen. Määrittelemätön asema oli aiheuttanut toimistolle paljon käytännön ongelmia, ja rekisteröityminen olisi ollut selkeä ratkaisu sekasikiölle.

²⁰² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokoukset 17.1.1980 ja 8.4.1980; UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 18.3.1980.

²⁰³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Kirje opetusministeriö → Kuntotoimisto 20.8.1980.

²⁰⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Kirje opetusministeriö → Kuntotoimisto 21.8.1980.

²⁰⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 17.9.1980.

Juuri tässä listassa tuotiin myös esille aiemmin käsitelty hallituksen jäsenten vastuuvapaus, jos toimiston tileissä ilmenisi jotain hämäryyksiä.

Monista eduista huolimatta ajatus rekisteröimisen mukanaan tuomasta viidennestä kuntoliikuntajärjestöstä muutti järjestöjen asenteet epäileviksi ja negatiivisiksi. Vaikka rekisteröinti nähtiin vastauksena Kuntotoimiston määrittelemättömään asemaan järjestöjen rinnalla, sen pelättiin tuovan mukanaan myös toimiston reviirin laajenemista ja tunkeutumista järjestöjen vastuualueille. Jo toimistoa perustettaessa oli pelkona ollut sen reviirin liiallinen laajeneminen, minkä vuoksi vaihtoehtona oli ollut myös suppeamman toimenkuvan ”pikku toimisto”. Rekisteröiminen olisi voinut toteuttaa joidenkin uhkakuvan toimiston vallan nousemisesta järjestöjen rinnalle ja jopa niiden ohi.

Rekisteröimisen tiimoilta pidettiin loppuvuodesta 1980 kaksi ”järjestöjen suurta kokousta”, joissa olivat edustettuina kaikki järjestöt, Kuntotoimisto ja opetusministeriö. Ensimmäisessä kokouksessa ministeriön osastopäällikkö Heikki Klemola toi esiin useampia rekisteröintiä puoltavia ajatuksia. Niiden lomassa hän huomautti ymmärtävänsä järjestöjen pelon viidennen kuntoliikuntajärjestön synnystä. Hänen mukaansa järjestöt kuitenkin päättäisivät edelleen Kuntotoimiston suunnasta ja tehtävistä, ja rekisteröinti olisi vain muodollisuus. Tässä vaiheessa kuitenkin TKL ja SKUL olivat jo antaneet kielteisen lausuntonsa rekisteröinnin suhteen, ja kokouksessa niiden joukkoon liittyi Suomen Latu. Opetusministeriön edustajat Heikki Klemola ja Reijo Vartia puhuivat vahvasti rekisteröimisen puolesta. Heidän mukaansa se varmistaisi valtionavun, joka muuten olisi aina uudestaan katkolla. Kokouksessa Konditionsfrämjandetin Torleif Stenvall oli rekisteröimisen kannalla, jos ei muuta järkevää rahoituskanavaa olisi mahdollista löytää. Konditionsfrämjandet oli myös ainoa, joka suoraan sanoi, ettei pelännyt viidennen kuntoliikuntajärjestön syntyä.²⁰⁶

Toinen ”järjestöjen suuri kokous” pidettiin marraskuussa, ja tunnelma oli hyvin samanlainen kuin edellisessä kokouksessa. Nyt sekä KF että TKL olivat rekisteröimisen kannalla, jos muuta mahdollisuutta ei löytyisi. Suomen Latu ja

²⁰⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, ”Järjestöjen suuri kokous” 23.10.1980.

Kuntourheiluliitto olivat edelleen sitä vastaan. Kaikki järjestöt olivat kuitenkin ainakin näennäisesti yhtä mieltä siitä, että Kuntotoimiston toimintaa tulisi jatkaa.²⁰⁷ ”Suuren kokouksen” jälkeen pidetyssä johtokunnan kokouksessa päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin toimiston rekisteröimiseksi.²⁰⁸ Rekisteröintiajatus eteni niin pitkälle, että toimistopäällikkö Haukilahti laati jo Kuntotoimisto ry:n säännöiksi luonnoksen, jota käsiteltiin toiminnanjohtajien kokouksessa 26.1.1981.²⁰⁹

Vuosi 1981 oli Kuntotoimiston kannalta käänntekevä ja monivaiheinen. Talous oli vuoden alusta lähtien vaikeuksissa, sillä opetusministeriön edustajien mukaan avustuksia ei ollut voitu maksaa toimiston rekisteröimättömyyden takia.²¹⁰ Yhdistyksen sääntöjen käsittely viivästyi keväällä, sillä järjestöt eivät toimittaneet omia lausuntojaan ajoissa.²¹¹ Vuotta mentiin eteenpäin järjestöjen ottamalla ja takaamalla lainoilla²¹² Suuri käytännön muutos toimiston työn kannalta oli pitkäaikaisen toimistopäällikön Timo Haukilahden eronpyyntö kesällä 1981.²¹³ Tempoileva ja monivaiheinen vuosi kertoo toimiston loppumiseen liittyvistä monista käytännön ongelmista ja epäselvyyksistä.

Suuri käänne tapahtui, kun SKUL kesäkuussa irtisanoi toimistoa koskevan sopimuksen. Selityksenä oli, että ”*kyseessä oleva sopimus ei vastaa nykyajan käytäntöä.*” Tämä tarkoitti, perustamissopimuksen mukaan, toiminnan loppumista 31.12.1981.²¹⁴ Elokuussa johtokunnan kokouksessa SKUL:n edustaja Heikki Niininen perusteli irtisanomista edelleen sillä, että Kuntotoimiston säännöt pitäisi tarkistaa ”*ottaen nykyistä selvemmin huomioon SVUL:laisen urheiluliikkeen valtakunnallinen merkitys.*” Hänen mukaansa irtisanomisessa ei ollut kysymys

²⁰⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, ”Järjestöjen suuri kokous” 20.11.1980.

²⁰⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 20.11.1980.

²⁰⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca2, Toiminnanjohtajien kokous 26.1.1981.

²¹⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 3.2.1981.

²¹¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 10.3.1981.

²¹² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, esim. Johtokunnan kokoukset 3.2.1981 ja 15.5.1981.

²¹³ UA, Kuntotoimiston arkisto Ca3, Kirje Timo Haukilahti → Johtokunta 1.6.1981. Kirjeessä Haukilahti ilmoitti lopettavansa työt 31.7.1981. Jo aiemmin samana vuonna oli toimiston tiedotussihteeri Anna-Maija Kivimäki jättänyt Haukilahdelle oman eroilmoituksensa: ”Kapteenille tiedoksi. Tiedottajarotta jättää uppoavan laivan eli sanon itseni irti toimestani Kuntotoimistossa tällä päivämäärällä.” UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3. Kirje Kivimäki → Haukilahti 30.1.1981.

²¹⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Kirje Suomen Kuntourheiluliitto → Kuntotoimisto 25.6.1981 ja Kuntotoimiston toimintakertomus 1981.

halusta lakkauttaa Kuntotoimisto.²¹⁵ Yhtenä tekijänä Kuntotoimiston kuolinkamppailussa oli siis SKUL:n (tai SVUL:n) tarve korostaa erityisasemaa, joka sillä omasta mielestään oli.

Syksyllä 1981 Kuntotoimiston johtokunnassa pohdittiin toiminnan muotoja jatkossa ja otettiin rekisteröintiasia jälleen esiin. Sen seurauksena perustamiskirjan luonnos päätettiin puhtaaksikirjoittaa ja lähettää edelleen käsittelyyn.²¹⁶ Syksyn mittaan SKUL meni kannanotoissaan vielä pitemmälle sen edustajan Erkki Isoniemen esittäessä Kuntotoimiston lopullista lakkauttamista. Ehdotus ei saanut kannatusta toisten järjestöjen ollessa jo taipuvaisia rekisteröinnin kannalle.²¹⁷

On hieman epäselvää, mitä Isoniemen ehdottama ”lakkauttaminen” merkitsi tilanteessa, jossa SKUL oli jo irtisanonut sopimuksen, mikä perustamissopimuksen mukaan automaattisesti johtaisi Kuntotoimiston loppumiseen. Ehkä lakkauttamisella tässä yhteydessä viitattiin yleisesti palvelutoimiston lakkauttamiseen. Vuonna 1982 nimittäin toimi ”Kuntoliikuntajärjestöjen palvelutoimisto”, joka sai vielä harkinnanvaraista valtionapua. Tämä kommentti on hyvä esimerkki myös Kuntotoimiston lopun aikoihin liittyvistä epäselvyyksistä. Olisi yksinkertaistusta sanoa, että liikuntalain tulo oli toimiston ainoa kuolinisku, koska kuolinkamppailusta tuli lopulta todella monivaiheinen ja polveileva.

Lakkauttamisen suunnittelun sijaan SKUL keskittyi kuitenkin syksyllä kehittämään ”*ehdotusta saneeraustoimenpiteiksi*”, jossa se esitti Kuntotoimiston korvaamista ”*kevyemmällä neuvottelukunnalla*”. Toimiston rekisteröinti oli jo kuitenkin pitkällä, ja lokakuussa johtokunnan kokouksessa päätettiin rekisteröintikokouksen ajankohdasta.²¹⁸ Ennen rekisteröintikokousta SKUL:n edustajat olivat kuitenkin antaneet Valtiontalouden tarkastusviraston kolmannelle

²¹⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Johtokunnan kokousta valmisteleva kokous 27.8.1981.

²¹⁶ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 11.9.1981.

²¹⁷ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 19.10.1981.

²¹⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 29.10.1981.

tarkastusosastolle pyynnön selvittää Kuntotoimiston avustusmahdollisuuksia ilman rekisteröintiä.²¹⁹

Viraston edustajat osastopäällikkö Juhani Heiskanen ja toimistopäällikkö Rainar Bergestad vastasivat, että ”*kuntotoimistoa ylläpitävien järjestöjen toimintavaltionavustuksia voidaan periaatteessa käyttää kuntotoimiston menoihin edellyttäen, että kuntotoimiston toiminta vastaa ko. järjestöjen säännöissä edellytettyä toimintaa.*”²²⁰ Asiaa puitiin rekisteröintikokoukseksi tarkoitetussa tapaamisessa 13.11.1981, mutta jäi jälleen kerran keskustelussa pöydälle.²²¹ Myöskään rekisteröintiasia ei kokouksessa edennyt.

6.3. Kuntotoimisto järjestöjen välikädessä

Kuntotoimiston loppumiseen ei kuitenkaan vaikuttanut ainoastaan liikuntalaki. Edellisessä luvussa käsitellyt talousongelmat olivat suuri epävarmuutta lisäävä tekijä toimistossa. Myös Kuntotoimiston asemaa ja toimintaa yleisesti puitiin useissa neuvotteluissa jo ennen liikuntalain esiin tuloa. Neuvotteluissa tulivat esiin toimijoiden erilaiset odotukset ja näkemykset toimiston toiminnasta. Eri neuvotteluissa esitetyt puheenvuorot kuvaavat hyvin sekä järjestöjen keskinäisiä tulehtuneita välejä että Kuntotoimiston rooliin liittyneitä epäselvyyksiä.

Toimistopäällikkö Haukilahti toi vuoden 1977 lopulla pidetyssä neuvottelussa esille turhautumisensa: ”Tuntuu kuitenkin, että usein Kuntotoimistolta vaaditaan paljon asioita, mutta loppujen lopuksi järjestöt eivät itsekään tiedä millaisia palvelujen tulisi olla.”²²² Jo toimiston perustamisvaiheessa esillä olleet erilaiset käsitykset toimiston laajuudesta kantautuivat siis vuosien päähän. Vaatimukset ja toivomukset toimistoa kohtaan olivat erilaisia ja välikäteen joutui Kuntotoimiston henkilökunta.

²¹⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cb1, Kirje SKUL → Valtiontalouden tarkastusvirasto, liite johtokunnan pöytäkirjaan 13.11.1981.

²²⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cb1, Kirje Valtiontalouden tarkastusvirasto → SKUL, liite johtokunnan pöytäkirjaan 13.11.1981.

²²¹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Cb1, Johtokunnan kokous 13.11.1981.

²²² UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Kuntoliikuntajärjestöjen pj:ien, ja toiminnanjohtajien, Kuntotoimiston johtokunnan ja työntekijöiden neuvottelu 19.12.1977.

Samaisen neuvottelun keskustelumuistio osoittaa myös, että järjestöjen näkökulma on tosiaan ollut täysin toinen kuin toimiston henkilökunnan. Siellä SKUL:n Tuomala esitti kansainvälisten asioiden hoidon siirtämistä järjestöille: ”Kuntotoimisto on toimisto, jonka tehtävä jatkuu niin kauan, kuin järjestöt näkevät sen mielekkääksi. Näin ollen ei ole järkevää sitoa kv-suhteita tällaiselle toimintayksikölle, jonka toiminta saattaa loppua koska tahansa.”²²³ Kun yksi osapuoli näki toimiston kehittyvänä ja muokkautuvana organisaationa, toinen edelleen korosti sen väliaikaista luonnetta ja riippuvuutta järjestöistä.

Järjestöjen keskinäiset suhteetkin olivat hyvin tulehtuneet, ja Kuntotoimisto tuntuu tulleen näiden järjestöjen välisiin kiistoihin eräänlaiseksi sijaiskärsijäksi. Näpäyttämällä järjestöjen yhteistyöelintä näpäytettiin itse yhteistyötä ja samalla myös muita järjestöjä.

Samantyyppinen neuvottelu käytiin vuoden 1979 lopulla, ja edelleen käsiteltiin Kuntotoimiston työnkuvaa ja sen ongelmia. Neuvottelu pohjasi ainakin osittain järjestöjen vuoden 1980 toimintasuunnitelmasta antamille lausunnoille, joita yhdessä pohdittiin. Kriittisimmän lausunnon toimintasuunnitelmasta antoi SKUL, joka myös paneutui yleisempiin ”*ongelmakentän ydinkysymyksiin*”. Sen mukaan Kuntotoimiston organisaatio oli jäykkä ja byrokratisoitunut, tapahtumien suunnittelujänne oli usein erittäin lyhyt, suunnitelmat ja toteutus eivät olleet yhteismitalliset, ja toimiston taloudelliset ja henkilövoimavarat eivät olleet järkevässä suhteessa sen palvelutasoon nähden. Muiden järjestöjen lausunnot koskivat lähinnä toimintasuunnitelmaa ja talousarviota.

Joulukuun neuvottelussa 1979 käytiin monipuolisesti läpi Kuntotoimiston ongelmia. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että toimisto tulisi säilyttää, mutta sen toimintoja vielä tarkentaa. Kritiikkiä, johon toimistopäällikkö Haukilahti vastasi tuli samoista asioista, joihin jo SKUL:n lausunnossa viitattiin eli toiminnan byrokraattisuudesta, liian lyhyestä suunnittelujänteestä, sekä myöhäisistä kokousten ilmoittamisajoista. Jokaiseen kritiikin kohtaan Haukilahti pystyi vastaamaan. Esimerkiksi moitteeseen ”*jäykästä ja byrokraattisesta*

²²³ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ba1-Ca1, Kuntoliikuntajärjestöjen pj:ien, ja toiminnanjohtajien, Kuntotoimiston johtokunnan ja työntekijöiden neuvottelu 19.12.1977.

organisaatiosta, jolla on liian monta isäntää” Haukilahti vastasi sen olevan osa demokratiaa, jolla järjestöt valvoivat Kuntotoimiston toimintaa ja omia etujaan toimistossa.²²⁴ Vastaus oli asiallinen ottaen huomioon, että myöhemmässä vaiheessa järjestöjen suurimpia pelkoja oli Kuntotoimiston nouseminen viidennen järjestön asemaan sen itsenäisyyden kasvamisen myötä. Tämä jäykkä demokratia, josta SKUL valitti, piti toimiston järjestöjen valvonnassa.

Huomattavaa on, että suurin kritiikki tuli nimenomaan SKUL:n suunnalta. Muilta tuli pienempiä joskaan ei vähäpätöisempiä arvosteluja, kuten KF:n kritiikki puutteellisesta ruotsinkielisestä palvelusta. Suomen Ladun edustajan Teemu Salosen sanat kuvastavat eri puheenvuorojen perusteella myös muiden ajatuksia: *”Ei meillä ole mitään järkyttäviä huomauttamisia Kuntotoimistoa kohtaan.”* TKL:n Veikko Oittinen toi esiin Kuntotoimiston vaikean aseman poliittisesti rakennettuna toimistona, jonka täytyy toimia kaikkien järjestöjen mielen mukaisesti.²²⁵ SKUL oli siis ainoa, jolla tuolloin tuntui olleen suurempia kritiikin aiheita. Muiden järjestöjen näkemykset poikkesivat SKUL:n ajatuksista positiivisempina.

Myös Heikki Klemola muistelee SKUL:n olleen Klemolan sanojen mukaan Kuntotoimiston *”kaatokampanjan”* takana. Klemolan mukaan 1980-luvun alkupuolella SVUL:n Paavo Pekkanen ja Mauri Oksanen yrittivät taivuttaa myös Klemolaa mukaan ajatukseen lakkauttaa Kuntotoimisto. Klemolan mukaan SVUL:n ajattelumalli oli järjestötaktinen, SVUL:n pääsihteeri Heikki Niinisen mukaan Kuntotoimistosta oli tullut vasemmiston käsikassara. Oli kyse politiikasta ja opetusministeriön tuesta, rahasta.

Klemola sanoo Kansan Uutisten Eero Salosen olleen ainakin melko lähellä totuutta sanoessaan: *”Ilmeisesti hyökkäys on organisoitu eri taholta kuin SVUL:n alaisesta kuntoliitosta. Niininen on joutunut käsikassaraksi. Tarkoitus on saada SVUL:oon lisää rahaa.”* Yleinen käsitys oli, että jos Kuntotoimisto lopetettaisiin,

²²⁴ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Muistio neuvottelusta, jossa olivat läsnä kuntoliikuntajärjestöjen edustajat, Kuntotoimisto johtokunta ja sen varajäseniä, toiminnanjohtajat ja opetusministeriön edustajat 11.12.1979.

²²⁵ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Muistio neuvottelusta, jossa olivat läsnä kuntoliikuntajärjestöjen edustajat, Kuntotoimisto johtokunta ja sen varajäseniä, toiminnanjohtajat ja opetusministeriön edustajat 11.12.1979.

sen rahat eivät ohjautuisi kuntoliikuntajärjestöille.²²⁶ Liikuntalain käsittelyynkin liittyviä pelkoja rahan ohjautumisesta väärille tahoille oli siis ilmassa. Toki Kuntotoimiston loputtua vapaille markkinoille jäisi noin 500 000 markan vuosittainen valtionapu, josta ei ennen toimiston loppua osattu arvata, minne se ohjattaisiin.

Mielenkiintoista on, että vuonna 1986 julkaistussa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin kuntoliikuntajärjestöjä, Kuntourheiluliitto piti yhtenä suurimpana kuntoliikuntaa koskevana ongelmana sitä, että maassa on liian monta kuntoliikuntajärjestöä. Liitto peräänkuulutti rationalisointia ja fuusiointia.²²⁷ Sama tilanne oli ennen Kuntotoimiston perustamista. Koska silloin ei voitu ajatella järjestöjen sulautumista yhdeksi, päädyttiin toimia koordinoivaan palvelutoimistoon. Pieni ympyrä oli sulkeutunut, kun vain muutama vuosi Kuntotoimiston lopettamisen jälkeen oltiin jälleen samojen ongelmien edessä. Asialla oli vieläpä sama järjestö, joka toimistoa kovimmin kritisoi.

6.4. Kuoliniskuja

Kuntotoimiston toiminta jatkui vuonna 1982 palvelutoimistona rekisteröintikysymyksen jäätyä vuoden 1981 lopulla selvittämättä. Se kävi kuitenkin jo kuolinkamppailuaan. Toimiston työntekijöille annettiin lakkauttamisvaroitus 15.2.1982 lähtien²²⁸, ja opetusministeriölle valmisteltiin ehdotusta järjestöjen välisestä yhteistyöstä 30.6.1982 jälkeen.²²⁹ Kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyöhön käytettävät varat olivat edelleen suuri kysymysmerkki. Ministeriön edustaja Heikki Klemola valisti jo järjestöjä, että ajatus siitä, että *”hyvällä tahdolla asiat järjestyvät ei päde kun kysymyksessä lait ja asetukset.”* Ministeriössä oli hänen mukaan hyvää tahtoa vuosien varrella

²²⁶ Klemola 1998, 116–117.

²²⁷ Oksio – Vuolle 1986, 55.

²²⁸ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 28.1.1982. Varoitus oli annettu 15.1.1982.

²²⁹ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1, Johtokunnan kokous 24.3.1982.

löytynytkin, mutta uudessa tilanteessa tuntui, että eräiltä kuntoliikuntajärjestöiltä sitä puuttui.²³⁰

Tällä kommentillaan Klemola viittasi arvatenkin Suomen Kuntourheiluliittoon, joka oli ollut Kuntotoimiston suurin kritisoija, ja joka Klemolan mukaan oli Kuntotoimiston lakkauttamisen päämoottori.²³¹ Toisaalta asetelmassa näkyy myös ministeriön ja järjestöjen vastakkainasettelu. Vaikka joka järjestöllä oli oma kantansa Kuntotoimiston jatkoon, ministeriön näkökulmasta ne olivat yksi toimija, jolta piti saada yksi mielipide. Tässä näkyi jälleen yksi palvelutoimiston jatkumisen eduista: ministeriön kuten muidenkin järjestöjen kanssa tekemisissä olevien instanssien oli huomattavasti helpompaa hoitaa yhteisiä asioita yhden elimen kanssa kuin jokaisen järjestön kanssa erikseen.

Vuoden 1982 lopulla kuntoliikuntajärjestöjen toiminnanjohtajat käsittelivät kokouksessaan toimiston selvitystilaa. Kokous totesi toimiston johtokunnan olevan vastuuvollinen toimiston taloudellisista ja muista velvoitteista. Samassa kokouksessa myös organisoitiin tulevan yhteistyön muotoja tekemällä eri kampanjoihin ja kansainväliseen toimintaan liittyvät yhteistyösopimukset sekä antamalla postitustehtävät SKUL:n hoidettaviksi.²³² Yhteistyö jatkui siis samoilla alueilla, mutta nyt erillisten, aina uudistettavien sopimusten turvin. Toimet, jotka Kuntotoimisto ennen hoiti keskitetysti, piti nyt hoitaa erikseen, jokainen oman sopimuksen alla. Jos yksi suuri kritiikki Kuntotoimiston toimintaa kohtaan liittyi sen hallinnon hitauteen ja monimutkaisuuteen, voi hyvällä syyllä kysyä, oliko uusi systeemi, jossa jokainen asia piti hoitaa erikseen, yhtään sen yksinkertaisempi.

Koska Kuntotoimisto oli vuoden 1982 toiminut jonkinasteisena palvelutoimistona, sen lopullinen alasajo tapahtui vasta vuoden 1983 puolella. Toukokuussa odoteltiin tilinpäätöstä valmistuvaksi. Päätettiin, että jos tilinpäätös osoittaa

²³⁰ UA, Kuntotoimiston arkisto, Ca3, Johtokunnan kokous 28.1.1982.

²³¹ Klemola 1994, 116–117.

²³² UA, Suomen Kuntourheiluliiton arkisto, Kansanhiitotmk 1981–1986, Valtakunnallisten kuntoliikuntajärjestöjen toiminnanjohtajien kokous 17.11.1982.

ylijäämää, se palautettaisiin opetusministeriölle, jos tappiota, kuntoliikuntajärjestöt vastaisivat tappiosta aikaisempien sopimusten mukaisesti.²³³

Toimisto purettiin virallisesti 8.6.1983, ja järjestöt tosiaan saivat vielä läksiäislahjaksi yli 50 000 markan alijäämän hoidettavakseen.²³⁴ Kuntotoimiston lakattua olemasta järjestöille jäivät toimiston jälkeensä jättämät velat sekä tukku erillisiä, yksittäisiä yhteistyösopimuksia.

²³³ UA, Suomen Kuntourheiluliiton arkisto, mappi Kansanhihtotmk 1981–1986, Valtakunnallisten kuntoliikuntajärjestöjen toiminnanjohtajien kokous 31.5.1983.

²³⁴ UA, Suomen Kuntourheiluliiton arkisto, mappi Kansanhihtotmk 1981–1986, Valtakunnallisten kuntoliikuntajärjestöjen toiminnanjohtajien kokous 31.5.1983.

7. ”Kurkistusaukko” 1970-luvulle

Asetin tutkimukseni tavoitteeksi selvittää, miten Kuntotoimistossa näkyivät 1970-luvulle ja ajan liikuntapolitiikalle tyypilliset ilmiöt ja mikä oli Kuntotoimiston rooli 1970-luvun liikuntapolitiikassa. Näiden kysymysten selvittämiseksi olennaista oli avata toimistoon liittyviä käytännön kysymyksiä: toimiston perustamiseen, käytäntöön ja toimijoihin liittyviä ilmiöitä.

Kuntotoimistoa ei perustettu olemattomalle pohjalle. Kuntoliikuntajärjestöillä oli jo ollut keskenään melko säännöllistä yhteistyötä erilaisten kampanjoiden merkeissä. Miksi tämä yhteistyö ei riittänyt järjestöille? Miksi ne halusivat, jos halusivat, vielä jäsenyntyneempää organisaatiota yhteistoimintaa tukemaan?

Kuntoliikunnan organisaation kehittämisen taustalla vaikuttivat kuntoliikunnan vahva nousu sekä järjestöjen ja valtiovallan aito halu kehittää isoja kansanjoukkoja koskettavaa ilmiötä. Järjestöillä oli omasta puolestaan intoa kehittää kasvavien organisaatioidensa toimintaa. Valtiovallan kiinnostus liittyi ajan laajempaan hallinnolliseen kehitykseen: Kuntotoimiston perustamisen aikoihin ajoittuu myös eri alojen lisääntynyt valtioneuvoston ohjaus. Juuri se, että kuntoliikunta kosketti niin isoa osaa kansasta, teki siitä myös valtiovallalle houkuttelevan ohjailtavan. Kuntoliikuntajärjestöjen asema ei ollut ainoa selviteltävä kuntoliikuntakentällä vaan Niemen toimikunnan mietinnössä paneuduttiin vahvasti myös kuntoliikunnan keskushallinnon kehittämiseen. Kuntotoimisto oli kuitenkin yksi tekijä, jolla rahoittajana toiminut opetusministeriö pystyi ohjailemaan myös ruohonjuuritason toimintaa ja pitämään lankoja käsissään myös kuntoliikunnan alueella.

Kuntoliikuntajärjestöt olivat aktiivisia toimijoita toimiston perustamisvaiheessa, mutta opetusministeriön vaikutus hankkeen alulle panijana on ilmeinen. Niemen toimikunnan mietintö herätti ajatuksen järjestöjen keskustoimistosta ja alkoi työntää niitä järjestäytyneemmän yhteistoiminnan muotoon. Kuntoliikuntajärjestöt rahoittivat toimintaansa lähinnä ministeriön avustuksilla, joten oman järjestön edun ja rahoituksen turvaaminen oli varmasti myös järjestöjen mielissä heidän

palvelutoimistohankkeeseen ryhtyessään. Hyvän suhteen säilyttäminen rahoittajaan oli tärkeää.

Kuntotoimiston tavoitteeksi asetettiin kuntoliikuntajärjestöjen toimintojen koordinointi ja päällekkäisyyksien poistaminen. Tässä tehtävässä Kuntotoimisto osoitti toimivuutensa. Myös toimiston koulutus- ja tiedotuspuolet alkoivat toimia aktiivisesti. Järjestöjen, erityisesti Suomen Kuntourheiluliiton, voimistunut kritiikki kohdistuikin eri käytännön toimien sijaan lähinnä toimiston jäykkään hallintoon ja byrokraatiaan. Erkki Vasaran maininta Kuntotoimiston hallinnon paisumisesta toiminnan tulosten jäädessä laihoiksi²³⁵ voidaan todeta osittain oikeaksi tulkinnaksi. Hallinto tosiaan paisui, ja demokraattisen päätöksenteon hitaus turhautti joitakin osapuolia. Toisaalta toimiston käytännön toimet sujuivat joustavasti ja aktiivisesti. Kuntotoimisto vähensi toiminnallaan ainakin ulospäin näkyviä järjestöjen päällekkäisiä toimia, muiden muassa yhteydenpitoa viranomaisiin ja erilaisten kampanjoiden tiedotusta.

Organisaationa Kuntotoimisto oli myös aikansa kuva. Organisaatiokaavioita ja työntekijöiden toimenkuvia käytettiin työvälineinä, joiden avulla pyrittiin selkeyttämään toimiston rakennetta ja sen suhdetta hankkeen muihin osapuoliin. Selkeyttä ei tilanteeseen kuitenkaan juuri saatu. Kuntotoimiston rooli oli määrittelemätön, eivätkä järjestöt tieneet mikä niiden suhde uuteen toimijaan oli. Tämä epämääräisyys näkyi esimerkiksi toimiston hakiessa turhaan lainaa rahoittaakseen toimintaansa. Monet ristiriidat, joita toimisto kohtasi kumpusivat juuri tästä määrittelemättömästä roolista.

Kuntotoimiston lähtökohtana oli se, että toimisto oli olemassa järjestöjä varten, niiden toimien koordinoimiseksi ja rutiinityön taakan helpottamiseksi. Vaikka työtehtävät olivatkin olleet selkeästi listattuja, toimiston juridinen asema ei kuitenkaan koskaan lopullisesti selvinnyt. Tämäkin on voinut tehdä toimistosta järjestöjen näkökulmasta uhkaavan, järjestöjen rinnalle pyrkivän organisaation.

²³⁵ Vasara 1992c, 422.

Kuntotoimiston epämääräisen roolin lisäksi sen toiminnassa aiheuttivat kitkaa myös sen eri osapuolten välit. Kuntotoimiston eri osapuolet olivat poliittisia toimijoita, joiden välit yleisellä tasolla olivat tulehtuneet. Eheytysoireita urheilumaailmassa oli keskusjärjestötasolla ollut useita, mutta 1970-luvun poliittisessa tilanteessa niiden välejä ei voinut kuvailla lämpimiksi. Näiden poliittisten tekijöiden välissä Kuntotoimiston henkilökunta yritti hoitaa sille annettuja tehtäviä. Kuntotoimiston voikin nähdä myös yhtenä urheilumaailman pienimuotoisena eheytysoireena.

Yksi keino selvittää poliittisten tekijöiden mukanaan tuomasta haasteesta oli yrittää pitää kiinni demokraattisesta päätöksenteosta ja pyrkiä kuulemaan eri tilanteissa kaikkia osapuolia. Tämä kuitenkin johti päätöksenteon monipolvisuuden takia hallinnon hitauteen ja jäykkyyteen. Hallinnon paisuminen oli yksi suurimpia kritiikin aiheita puhtaassa toimiston perusteita 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Organisaatiota keventämällä ja päätöksentekoprosessia yksinkertaistamalla olisi arvosteluja ehkä voitu vaimentaa. Uudistukset olisi kuitenkin pitänyt tehdä harkiten ja silkkihansikkaat kädessä, mielipiteitä uudistusten luonteesta olisi varmasti löytynyt yhtä paljon kuin poliittisia puolueitakin.

Huomattavaa on, että toimiston henkilökunta oli taustaltaan yhtä poliittista kuin olivat järjestökin. Toimiston tasapainoa pyrittiin pitämään yllä huolehtimalla siitä, että kukin järjestö oli siinä yhtä lailla edustettuna. Suuria poliittisia ristiriitoja ei henkilökunnan kesken esiintynyt. Erimielisyydet olivat yleensä ”tavallisia” työpaikan ongelmia: työaikoihin, lomiin ja työn laatuun liittyviä. Ne pyrittiin ja yleensä onnistuttiinkin selvittämään viikoittaisissa toimistopalaverissa. Tilanne myös järjestötasolla olisi voinut olla toinen, jos siellä olisi noudatettu samanlaista suorutta ja tartuttu asioihin ajoissa niin kuin toimisto henkilökunnan kesken.

Valtiovallan tasolla 1970-luvun delegoinnilla ja desentralisoinnilla ei saavutettu haluttua tehokkuutta, sillä lähtöorganisaatioita ei kevennetty niiden pois antaman taakan edellyttämällä tavalla. Vaikuttiko järjestöjen turhautumiseen sama ilmiö? Osasivatko järjestöt todella käyttää hyväkseen toimiston heille suomaa etua? Kuntotoimisto otti hoitaakseen monia järjestöjen rutiinitoimia, muun muassa

postitusta ja tiedotusta, mutta kevensivätkö järjestöt vastaavilta osin omaa organisaatiotaan? Jos järjestöt eivät samaa tahtia vähentäneet omia töitään ja suunnanneet resurssejaan muuhun, on toimisto tullut vain uudeksi päällekkäiseksi toimijaksi järjestöjen rinnalle. Toimisto on tällöin voinut vaikuttaa resurssisyöpöltä, josta ei koitunut mitään varsinaista hyötyä.

Vaikka Kuntotoimiston käytännön toimet pyörivät jo sujuvasti, sen epävarma taloudellinen tilanne oli kestävä toiminnan lainoittajiksi joutuneille järjestöille. Suurten lainojen kanssa kamppailevien kuntoliikuntajärjestöjen turhautumisen toimistoon ymmärtää. Toimistoon menevä raha ja sitoumus olivat pois oman järjestön pussista ja kiinnostusta kehittää toimistoa laimensi varmasti se, jos järjestöt eivät mielestään saaneet rahoilleen vastinetta. Mikä sitten oli päärahoittajan eli opetusministeriön vastuu asiassa? Jos ministeriö olisi todella halunnut turvata Kuntotoimiston toiminnan, sen olisi pitänyt huolehtia rahoituksesta. Toisaalta ministeriön vuosittaiset avustukset olivat kasvaneet jo huomattaviksi – ehkä ministeriönkin into ylläpitää toimiston kaltaista rahasyöpöä oli vähitellen laantunut.

Liikuntalain muodostamalle vedenjakajalle tultaessa oltiin päätösten edessä. Iso kysymys toimiston rekisteröinnistä nosti pintaan myös muita kyteneitä epäkohtia. Varsinkin Suomen Kuntourheiluliiton suunnalta tuli kärkevää kritiikkiä toiminnasta. Koska muut järjestöt olivat maltillisempia arvostelussaan, oli SKUL:lla selvästi järjestöistä suurimmat ongelmat toimiston suhteen. Klemolan mukaan SKUL:lla oli meneillään jopa kaatokampanja Kuntotoimiston lopettamiseksi. Muut järjestöt eivät kommentoissaan ja kannanotoissaan yltyneet niin kriittisiksi, vaikka kehittämissuhteita toki esitettiin.

Vuonna 1980 voimaan tullutta liikuntalakia pidettiin yleisesti erittäin holhoavana lakina. Sen lain myötä opetusministeriö kuitenkin päästi otteensa Kuntotoimistosta. Miksi ministeriö antoi pois omasta aloitteestaan perustetun organisaation? Opetusministeriön edustajat painostivat liikuntalakia valmisteltaessa kuntoliikuntajärjestöjä päättämään toimiston rekisteröintiin. Ministeriöllä oli selvästi halua säilyttää toimisto. Toisaalta ministeriönkin

näkökulmasta rekisteröinti olisi ollut ainoa toimiston roolia tarpeeksi selkeyttävä toimenpide.

Erimielisyyksiä ja ongelmakohtia puitiin varsinkin pitkin vuosia 1981 ja 1982. Koska toiminnan käytännön toimet pyörivät jo hyvin, olisi uudelleen organisoinnilla ja keventämisellä ehkä voitu pelastaa jotain. Aikaa ja energiaa käytettiin kuitenkin papereiden edes takaisin veivailuun, eivätkä järjestöt onnistuneet pääsemään asiassa kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Pitkä kuolinkamppailu päättyi lopulta palvelutoimiston loppumiseen vuonna 1983.

Kuntotoimisto on hyvä esimerkki 1970-luvulla voimissaan olleesta suunnittelunnosta. Lähtökohtana oli erilaisten toimintojen rationalisointi ja selkeyttäminen niiden suunnittelun ja koordinoinnin kautta. Lopulta jouduttiin kuitenkin toteamaan hallinnon paisuneen ja monimutkaistuneen. Ilmiö oli tyypillinen monille muille ajan organisaatioille. Varsinkin 1980-luvun loppupuolella tätä edellisellä vuosikymmenellä kasvanutta sumaa alettiin vähitellen purkaa ja keventää.

Kuntotoimiston purkamisen prosessi aloitettiin jo 1970-luvun loppupuolella ja lopullinen alasajo tapahtui 1982–1983. Olisiko 1970-luvun ”aikansa ilmiö” ollut 1980-luvulla ”aikaansa edellä”? Toisaalta, vaikka Kuntotoimisto hallinto selkeytyi hetkessä poistuessaan kartalta, kuntoliikuntajärjestöt saivat lisää uusia papereita pyöriteltäviksi. Kuntoliikuntajärjestöjen hallinnon ja toimien yksinkertaistuminen Kuntotoimiston loppuessa voidaan kyseenalaistaa. Toimiston tilalle tulivat erilaiset työryhmät ja useampi erillinen sopimuspaperi.

LÄHTEET:

Arkistolähteet

Valtioneuvoston arkisto (VA)

Opetusministeriön arkisto (OpMA)

Valtion urheiluneuvoston arkisto

Jaostojen pöytäkirjat 1978. Cb1.

Jaostojen pöytäkirjat 1979. Cb2.

Jaostojen pöytäkirjat 1980. Cb3.

Jaostojen pöytäkirjat 1981. Cb4.

Jaostojen pöytäkirjat 1982. Cb5.

Järjestöjaoston pöytäkirjat 1967–1977. Cb8.

Järjestöjaoston pöytäkirjat 1983. Cb9

Suomen Urheiluarkisto (UA)

Kuntotoimiston arkisto

Toiminnanjohtajien ja johtokunnan pöytäkirjat 1974–1979,
Luettelot 1973–1982. Ba1, Ca1.

Toiminnanjohtajien ja johtokunnan pöytäkirjat 1974–1981. Ca2.

Johtokunnan pöytäkirjat 1979–1982. Ca3.

Toimistopalaverit 1974–1981. Cb1.

Lähteneet kirjeet 1972–1981. Da3.

Toimintakertomukset ja – suunnitelmat, talousarviot ja taseet
1974–1979. Db1.

Saapuneet kirjeet 1975–1980. Ea1.

Kuntotoimiston perustamiseen ja lakkauttamiseen liittyvät
asiakirjat 1972–1973 ja 1979–1982. Ha1.

luetteloimatonta aineistoa: ”Pöytäkirjat sopimukset” ja
”Johtokunta 1977 →”

Kuntoliikunnan Keskusliiton arkisto

Toimintakertomukset 1972–1973

Kansanurheilun Keskusliiton arkisto

Toimintakertomukset 1960, 1966–76 ja kirjeenvaihtoa 1960–67,
1972.

Suomen Kuntourheiluliiton arkisto

Toimintakertomukset 1963–1981

Kansanhihtotmk 1981–1986

Suomen Ladun arkisto

Toimintakertomukset 1949, 1966–2000. Dc1.

Työväen Kuntoliiton arkisto

TKL:n toimintakertomukset 1974–1989

Virallisjulkaisut

Komiteanmietinnöt

Komiteanmietintö 1968: B 3. Kuntoliikunnan suunnittelu. Sosiaaliset edellytykset ja liikuntapaikat. Niemen toimikunnan osamietintö.

Komiteanmietintö 1968: B 24. Korkeakoulujen liikuntakulttuuri vv. 1970–1981. Niemen toimikunnan osamietintö II.

Komiteanmietintö 1970: B 59. Kuntoliikunnan suunnittelu. Kuntoliikuntapolitiikan perusteet ja periaatteet sekä kunnalliset suunnitteluohjeet. Niemen toimikunnan mietintö.

Komiteanmietintö 1976: 87. Liikuntalakikomitean mietintö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suomen laki II 1980, Suomen laki II, Onikki, Erkki (toim.). Suomen lakimiesliitto. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suomen tasavallan tulo- ja menoarvio vuodelle 1964, Helsinki.

Muut painetut lähteet

Vår idrott 1973 1974. Årsbok 1973 för Finlands Svenska Centralidrottsförbund. Ekenäs, Ekenäs tryckeri Ab.

Vår idrott 1974 1975. Årsbok 1974 för Finlands Svenska Centralidrottsförbund. Ekenäs, Ekenäs tryckeri Ab.

Vår idrott 1975 1976. Årsbok 1975 för Finlands Svenska Centralidrottsförbund. Borgå: Tryckeri och tidnings AB.

Tutkimuskirjallisuus

Ahlstedt – Jahnukainen – Vartola 1974, Ahlstedt, Leo- Jahnukainen, Iiro-Vartola, Juha, Organisaatio ohjausjärjestelmänä julkisessa hallinnossa. Ekonomiasarja 33. Espoo: Weilin+Göösin kirjapaino.

Alasuutari 1996, Alasuutari, Pertti, Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Tampere: Vastapaino.

Autio 1994a, Autio, Veli-Matti, Keisarillisen Suomen Senaatin Kirkollistoimituskunnan ja Opetusministeriön matrikkeli 1809-1993. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Autio 1994b, Autio, Veli-Matti, Opetusministeriön historia VI, Suurjärjestelmien aika koittaa 1966-1980. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Autio 1995, Autio, Veli-Matti, Kirkollistoimikunnan ja opetusministeriön historia 1809-1994. Teoksessa Sääty-yhteiskunnasta Ahtisaareen. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Helsinki: Painatuskeskus.

Autio – Heikkilä 1990, Autio, Veli-Matti- Heikkilä, Markku, Opetusministeriön historia V. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945-1965. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Eloranta 1977, Eloranta, Kari T. Johdatus organisaatiosuunnitteluun. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

Hallintohistoriatutkimuksen työryhmän loppuraportti 1997, Hallintohistoriatutkimuksen työryhmä. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/25. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Heikkinen 1996, Heikkinen, Antero, Menneisyyttä rakentamassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Heinilä 2001, Heinilä, Kalevi, Terve sielu terveessä ruumiissa? Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Hentilä 1987, Hentilä, Seppo, Suomen työläisurheilun historia III, Työväen Urheiluliitto 1959-1979. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Hentilä 1992a, Hentilä, Seppo, Urheilu järjestäytyy ja politisoituu. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hentilä 1992b, Hentilä, Seppo, Poliittista urheilua ja urheilupolitiikkaa. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hentilä 1992c, Hentilä Seppo, Urheilupolitiikasta liikuntapolitiikkaan. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Ilmanen 1995, Ilmanen, Kalervo, Kunnallinen liikuntatoimi 1919-1994. Teoksessa Aunesluoma, Juhana (toim.), Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919-1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 142. Helsinki: Tammerpaino Oy.

Ilmanen 1996, Ilmanen, Kalervo, Kunnat liikkeellä. Kunnallinen itsehallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919–1994. Jyväskylä:

Itkonen 1996, Itkonen, Hannu, Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Juppi 1995, Juppi, Joel, Suomen julkinen liikuntapolitiikka valtionhallinnon näkökulmasta vuosina 1917–1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 140. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Juppi – Aunesluoma 1995, Juppi, Joel - Aunesluoma, Juhana, Valtiovalta ja liikunta 1920-1994. Teoksessa Aunesluoma, Juhana (toim.), Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919–1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 142. Helsinki: Tammerpaino Oy.

Kalela 2002, Kalela, Jorma, Historiantutkimus ja historia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Klemola 1998, Klemola, Heikki, Kansa liikkeelle! Liikunnan moniottelija muistelee. Helsinki: Oy Edita Ab.

Koski 1994, Koski, Pasi, Liikuntaseura toimintaympäristössään. Jyväskylä:

Kulha 1995, Kulha, Keijo K., Urheilujärjestöjen kujanjuoksu. Urheilun rakenneuudistus 1989-1993. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kärkkäinen 1986, Kärkkäinen Pekka, Suomalaisen liikuntakulttuurin kehityslinjoja. Teoksessa Laakso, Lauri - Telama, Risto - Vuolle Pauli (toim.), Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Laine 1992, Laine, Leena, Järjestöelämän oppivuodet. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lampinen 1970, Lampinen, Pekka, Organisaatiotutkimuksen kehitysvaiheet ja nykytilanne. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteen laitoksen julkaisuja n:o 8. Jyväskylä.

Muutoksen aikaan valtion ja kuntien taloudessa 1989. Keskuskaupakamari, Helsinki.

Mäenpää 1991, Mäenpää, Olli, Julkisen hallinnon muutosvaiheista Suomessa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Mälkiä 1995, Mälkiä, Matti, Hallintohistoria, hallintotiede, julkishallintotiede. Näkökohtia hallintotieteen, julkishallintotieteen ja hallintohistorian sisältöön sekä hallintohistoriallisen tutkimuksen asemaan julkishallintotieteen kentällä. Tampereen yliopisto, Hallintotiede 1995 C 9. Tampere: Jäljennepalvelu.

Oksio – Vuolle 1986, Oksio, Tuula- Vuolle, Pauli, Kuntoliikuntajärjestötutkimus. Jyväskylän yliopiston liikuntasuunnittelun laitos, tutkimuksia n:o 39.

Pekkanen – Aarnio 1981, Pekkanen, Paavo- Aarnio, Eero, J., Liikuntalaki selityksineen. Vantaa: Kunnallispaino.

Roiko-Jokela 1998, Roiko-Jokela, Heikki, Liikuntahistoria - Missä mennään ja mihin suuntaan? Teoksessa Halmesvirta, Anssi - Roiko-Jokela, Heikki (toim.), Urheilu, historia ja julkisuus. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1998. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Savolainen 1992, Savolainen, Raimo, Historiallinen katsaus valtion keskushallinnon toimivallan ja tehtäväarakenteen muutoksiin. Keskushallinnon rationalisointihankkeen loppuraportin liite 2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Savolainen 1996, Savolainen, Raimo, Keskusvirastolinnakkeista virastoarmeijaksi. Senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809-1995. Helsinki: Oy Edita Ab.

Sironen 1995, Sironen, Esa, Liikunnan aika ja paikka. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.

Soikkanen 1995, Soikkanen, Timo, Historiankirjoituksen ”etulinja” reaaliaikaan! Teoksessa Soikkanen, Timo (toim.), Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 1. Turku.

Stenvall – Tiihonen 1995, Stenvall, Jari- Tiihonen, Seppo (toim.), Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen. Tampere: Jäljennepalvelu..

Tiihonen 1995, Tiihonen, Seppo, Hallintohistorian tutkimuksesta. Teoksessa Stenvall, Jari- Tiihonen, Seppo (toim.), Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen. Tampere: Jäljennepalvelu.

Tiihonen – Tiihonen 1984, Tiihonen, Seppo- Tiihonen, Paula, Suomen hallintohistoria. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Tiihonen – Tiihonen 1990, Tiihonen, Paula- Tiihonen, Seppo, Keskitetyn suunnittelun nousu ja tuho. Jäähyväiset alistavalle, pysähtyneisyyden ajan suunnittelulle. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Vasara 1992a, Vasara, Erkki, Sinisen verryttelypuvun voittokulku. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Vasara 1992b, Vasara Erkki, Toiminnan ja ohjauksen kilpajuoksu. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Vasara 1992c, Vasara, Erkki, Liikunta sirpaloituu. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Liite 1. Kuntotoimiston perustamissopimus. Lähde: UA, Kuntotoimiston arkisto, Ha1.

SOPIMUS

Kansanurheilun Keskusliitto, Konditionsfrämjandet, Kuntoliikunnan Keskusliitto, Suomen Latu ja Suomen Kuntourheiluliitto ovat tehneet yhteisen palvelutoimiston perustamisesta seuraavan sopimuksen.

Toimiston nimi

Palvelutoimistosta käytetään toistaiseksi nimeä ”Kuntotoimisto”. Toimiston lopullisesta nimestä päättää johtokunta.

Tehtävät

Toimiston tehtävänä on kuntoliikuntatoiminnan edistäminen ja tässä tarkoituksessa

- pyrkiä tukemaan kuntoliikuntajärjestöjen samoin kuin loma-, matkailu- ja muidenkin kuntoliikuntaa harrastavien järjestöjen ja yhteisöjen toimintaa sekä antaa niille kuntoliikuntaa edistäviä palveluksia;
- olla yhteydessä valtion viranomaisiin ja kuntiin tässä sopimuksessa mainittujen tehtävien hoitamiseksi ja antaa niille kuntoliikuntaa koskevissa asioissa asiantuntija-apua;
- laatia kuntoliikuntaa yleensä palvelevia ohjelmia ja muuta materiaalia samoin kuin suunnitella valtakunnalliset ja niihin rinnastettavat kuntoliikuntakampanjat ja maaottelut sekä muut vastaavat tapahtumat sekä toteuttaa ne yhdessä kuntoliikuntajärjestöjen kanssa;
- koordinoita kuntoliikuntajärjestöjen suorittamaa koulutustoimintaa sekä tarvittaessa olla apuna koulutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä tarpeen vaatiessa suorittaa sitä itsekin; toimiston tulee niinkään pitää yhteyttä oppilaitoksiin, jotka huolehtivat erilaisesta liikuntatoimen koulutuksesta;
- toimittaa tiedotusvälineille, julkisille viranomaisille ja niiden laitoksille sekä kuntoliikuntajärjestöjen välityksellä niiden jäsenyhdistyksille erilaista kuntoliikuntaa koskevaa informaatiota, sekä koordinoita

kuntoliikuntajärjestöjen vastaavaa toimintaa; tehdä aloitteita kunto- ja terveysliikuntaa koskevasta tutkimustoiminnasta, suorittaa sitä tarvittaessa itse ja pyrkii koordinoimaan muiden tällä alalla suorittamaa toimintaa;

- hoitaa kunto- ja terveysliikuntaa yleensä koskevaa kansainvälistä yhteistoimintaa sekä suorittaa muitakin johtokunnan määräämiä tehtäviä.

Hallinto

Toimistoa johtaa ja sen työtä valvoo johtokunta, johon Konditionsfrämjandet, Suomen Latu ja Suomen Kuntourheiluliitto nimeävät kukin yhden jäsenen sekä Kansanurheilun Keskusliitto ja Kuntoliikunnan Keskusliitto yhdessä kolme jäsentä sekä opetusministeriö harkintansa mukaan yhden tai kaksi jäsentä. Kullakin jäsenellä on henkilökohtainen varajäsen.

Johtokunta valitsee keskuudestaan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan.

Johtokunnan toimiaika on kaksi kalenterivuotta.

Johtokunta voi asettaa avukseen toimikuntia tai jaostoja, joihin voidaan nimetä jäseniä myös johtokunnan ulkopuolelta.

Henkilökunta

Toimihenkilöiden ottamisesta päättää johtokunta, jolloin johtavissa tehtävissä olevien henkilöiden vaalia suoritettaessa on otettava huomioon johtokunnassa edustettuna olevat ryhmät. Toimiston palvelukseen otetaan ensimmäisen toimintavuoden aikana korkeintaan viisi päätoimista henkilöä, jolleivät kuntoliikuntajärjestöt yhteisesti toisin sovi.

Toimintasuunnitelma ja talousarvio

Johtokunnan tulee laatia toimintasuunnitelma ja talousarvio, jotka tulee saattaa kuntoliikuntajärjestöjen tietoon kunkin vuoden lokakuun loppuun mennessä.

Talous

Toimiston menoihin anotaan avustusta valtion varoista, jonka tulisi kattaa kokonaisuudessaan toimiston hyväksyttävät menot. Mikäli valtionavustus ja toimiston omat tulot eivät riitä toimiston menojen suorittamiseen, vastaavat kuntoliikuntajärjestöjen menoista tältä osin vuosittain siinä suhteessa kuin mitä ne

sanottuna vuonna ovat saaneet avustusta valtion varoista. Toimiston tilikautena on kalenterivuosi. Kullakin kuntoliikuntajärjestöllä on oikeus valita yksi tilintarkastaja ja hänelle varamies suorittamaan toimiston hallinnon ja tilien tarkastuksen. Johtokunnan on valmisteltava toimintakertomus ja tilinpäätös siten, että ne voidaan antaa tilintarkastajille ennen helmikuun 15. päivää, joiden puolestaan tulee antaa kirjallinen kertomus toimittamastaan hallinnon ja tilien tarkastuksesta niin, että toimintakertomus ja tilit ovat kuntoliikuntajärjestöjen käsiteltävänä ja hyväksyttävänä viimeistään maaliskuun 1. päivänä.

Toimistoa koskevat säännöt ja määräykset

Kuntoliikuntajärjestöjen asetettua toimiston johtokunnan valmistellaan sen toimesta toimistoa varten yksityiskohtainen johtosääntö sekä laaditaan henkilökuntaa koskevat sekä muut mahdollisesti tarvittavat määräykset ja ohjeet.

Sopimuksen voimassaolo

Tämän sopimuksen tarkoittama toimisto aloittaa toimintansa sen jälkeen kun se on allekirjoitettu ja on voimassa 1975 vuoden loppuun ja jatkuu senkin jälkeen kalenterivuoden kerrallaan, jollei sitä vähintään puolta (1/2) vuotta aikaisemmin ole irtisanottu jonkin kuntoliikuntajärjestön toimesta.

Tätä sopimusta on tehty kuusi samansisältöistä kappaletta, yksi kullekin kuntoliikuntajärjestölle ja yksi toimistossa säilytettäväksi,

Helsingissä 15 päivänä tammikuuta 1973

KANSANURHEILUN KESKUSLIITTO
KONDITIONSFRÄMJANDET
KUNTOLIIKUNNAN KESKUSLIITTO
SUOMEN KUNTOURHEILULIITTO
SUOMEN LATU